

EGZYSTUJE OD 1875 ROKU.

EGZYSTUJE OD 1875 ROKU.

FABRYKA MATERJAŁÓW IZOLACYJNYCH

„GUDRONIT” Wł. Ciszewski bud.

WARSZAWA, KRAK.-PRZEDMIEŚCIE 17. TELEFON 611-45 i 10-10-45

Zabezpieczenie budowli od wilgoci. Niszczenie grzyba drzewnego w budowlach. Konserwacja drzewa. Krycie dachów i tarasów nowoczesnymi materiałami i sposobami. Izolacja mostów. Roboty asfaltowe. Dostawa wszelkich materiałów izolacyjnych własnej produkcji.

Stropy żelbetowe z zastosowaniem szkła „SUNFIX”.

SZKŁA „SUNFIX” DO KONSTRUKCJI
ŻELAZO-BETONOWYCH

T-wa „ST. GOBAIN, CHAUNY ET CIREY”

FABRYKA LUSTER — PRZEDSIĘBIORSTWO ROBÓT SZKLARSKICH

JAN SZULC WARSZAWA, NOWY-ŚWIAT 59
TELEFON 765-94 i 765-32

Składnica przyborów kreślarskich i zakład wyświetlania rysunków oraz oprawy planów

ALBIN ZABORSKI WARSZAWA, WIDOK 22
TELEFON 405-09

WYŁĄCZNA SPRZEDAŻ

papierów światłoczułych, utrwalanych na sucho, jedynej krajowej wytwórni papierów światłoczułych „OZALID”

właśc. OTTON SÖDERSTRÖM, Łódź

KATALOGI, CENNIKI, PRÓBKI ORAZ DEMONSTRACJE MASZYN W RUCHU NA KAŻDE ŻĄDANIE

GENERALNE PRZEDSTAWICIELSTWO

maszyn do wyświetlania i utrwalania rysunków oraz planów wszechświatowej fabryki

R. REISS W LEIBENWERDA

BIURO TECHNICZNE
ZAJĄCZKOWSKI, SZEWCZYKOWSKI i S-ka
I N Ż Y N I E R O W I E

OGRZEWANIA CENTRALNE, WODOCIĄGI I KANALIZACJA,
KUCHNIE PAROWE, SUSZARNIE, ODKURZANIA,
DEZYNFEKCJE, PRALNIE, ŁAŻNIE

PROJEKTY

WARSZAWA
ŚLISKA NR. 9. TEL. 165-12, 89-12.

KOSZTORYSY

ARCHITEKTURA I BUDOWNICTWO

1931

WARSZAWA

ARCHITEKTURA

BUDOWNICTWO

DRUKARNIA TECHNICZNA
Spółka Akcyjna
WARSZAWA, ULICA CZACKIEGO 3/5
Telefon 614-67

1931
WARSZAWA

ARCHITEKTURA i BUDOWNICTWO

ROK 1931

SPIS RZECZY

ARTYKULY

ARCHITEKTURA

a. artykuły treści ogólnej

	str.
Cel architektury mieszkalnej; służyć — <i>Ozenfant</i>	17
Manifest — <i>Frank Lloyd Wright</i>	45
Architektura — <i>Adolf Loos</i>	90
Architektura — <i>Ozenfant</i>	180
Hans Poelzig o architekturze — tłum. <i>M. B. W.</i>	392
Ósmy cud świata — <i>Lech Niemojewski</i>	413

b. architektura polska

Nowy dom zdrojowy w Ciechocinku	1
Osiedle dziennikarskie na Żoliborzu — <i>J. J.</i>	19
Dworzec główny w Warszawie — <i>Czesław Przybylski</i>	47
Spółdzielnia budowlano-mieszkaniowa urzęd. M.S.W. w Warszawie	64
Gmach Polskiej Wytwórni papierów wartościowych	85
Gmach reprezentacyjny Tow. Ubezpiec. Riunione Adriatica di Sicurtà w Warszawie	125
Kolonje mieszkalne projektu arch. <i>B. Pniewskiego</i>	142
Dom spółdzielczy „Zacisze” przy ul. Spacerowej — <i>Wacław Weker</i>	150
Zameczek w Wiśle — <i>Stanisław Świerż-Zalewski</i>	165
Budynki stacyj nadawczych Polskiego Radja w Łazach (Raszyn) i we Lwowie	183
Dom spółdzielni mieszkaniowej urzędników Banku Polskiego „Nowe Domostwo” w Warszawie — <i>S. M.</i>	189
Kolonja akademicka w Warszawie — <i>S. W.</i>	245
Gmach Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w Warszawie — <i>Stanisław Woźnicki</i>	281
Gmach Zakładu Ubezpieczeń Pracowników Umysłowych w Warszawie	295
Architektura gmachu biurowego Z. U. P. U. w Warszawie — <i>Edgar Norwerth</i>	306
Laboratorium chemiczno-farmaceutyczne „Asmidar” w Warszawie	312
O architekturze sklepowej — <i>Stanisław Ginwiłł-Piotrowski</i>	372
Nowe dzieło arch. <i>Romualda Millera</i> — <i>S. Woźnicki</i>	377
Dworzec kolejowy na st. Będzin-miasto — <i>E. N.</i>	383

Dom wieżowy na placu Napoleona w Warszawie — <i>Marcin Weinfeld</i>	389
---	-----

c. architektura obca.

R. J. Neutra o architekturze amerykańskiej — <i>P. M. Lubinski</i>	4
Sala koncertowa w Szkole muzycznej w Paryżu — <i>w.</i>	72
Stadiony i boiska kryte — <i>P. M. L.</i>	77
Współczesna architektura szwajcarska — <i>Jan Karzewski</i>	93
Nowoczesne osiedla w Celle i Kassel — <i>Ernest Cieslewski</i>	111
Architektura filmowa — <i>Tadeusz Filipowicz</i>	221
Domy japońskie z przed trzystu lat	241
Cambridge-Theater w Londynie	276
Nowe kino w Paryżu	277
Ewolucja architektury nowoczesnej w Holandji — <i>Theo van Doesburg</i>	338
Akcja budowlano-mieszkaniowa w Gdańsku — <i>Arch. Dub.</i>	399

BUDOWNICTWO

(sprawy ogólne, mieszkaniowe, organizacyjne, techniczne, materiały budowlane)

Budowa pierwszego w Polsce sztucznego toru łyżwiarskiego w Katowicach — <i>E. Garnysz</i>	68
Państwowy instytut budownictwa w Niemczech	71
Kurs sztucznego kamienia i terrazzo	81
Walter Gropius o zabudowaniu niskim, średnim, czy wysokim — <i>M. S.</i>	153
Budownictwo i urbanistyka w Z. S. R. R. — <i>Leonard Tomaszewski</i>	259
Okno (ankieta mies. „L'architecture d'aujourd'hui”)	275
Nowa fala budownictwa drewnianego	277
Instytut budownictwa wiejskiego — <i>m. t. p.</i>	280
Pewna i trwała izolacja	280
Kwestja mieszkaniowa w Rosji Sowieckiej — <i>W. Ł.</i>	341
Ruch budowlany	343
O budowlach żelazobetonowych — <i>L. N.</i>	421
Frank Lloyd Wright o żelazo-betonie	435
Żelazobeton w wykonaniu — <i>Aleksander Kodelski</i>	436

INSTALACJE TECHNICZNE		str.
Przegląd nowych postępów w technice oświetlenia — <i>B. Ignatowicz-Zawilejski</i>	35	
Instalacje dźwigowe w gmachu Chrysler-Building w No- wym Yorku	41	
Światło	44	
Światło sztuczne w architekturze — <i>A. Knauff</i>	76	
Amerykański eksperyment: fabryka bez światła dziennego — <i>B. Ignatowicz-Zawilejski</i>	83	
Oświetlenie elektryczne terenów sportowych — <i>Seweryn Mazrycer</i>	235	

URBANISTYKA

Odczyt prof. Bernoulli'ego o nowoczesnem planowaniu nowych dzielnic — <i>S. M.</i>	43
Rozwój urbanistyczny Warszawy — <i>Hans Bernoulli</i>	138
Le Corbusier o wielkiem mieście — doktrynie nowoczes- nego modernizmu — <i>M. B.-W.</i>	318
Urbanistyka w Z. S. R. R. — <i>Leonard Tomaszewski</i>	321
Problem komunikacyjny w stosunku do zagospodarowania większych miast w Polsce — <i>J. Opolski</i>	406

KONKURSY

a. architektoniczne

Konkurs na pomnik Zjednoczenia ziem polskich w Gdyni — <i>Stanisław Woźnicki</i>	82
Konkurs zamknięty na projekt szkicowy świątyni p. w. „Opatrzności Bożej” w Warszawie	122
Konkurs na domy z mieszkaniami najniższymi w Pra- dze Czeskiej	157
Czy potrzebne są pomniki propagandowe? — <i>Włady- sław Schwarzenberg-Czerny</i>	163
Konkurs na pomnik „Zjednoczenia ziem polskich” w Gdyni	195
Regulamin konkursów architektonicznych i urbanistycz- nych	242
Mauzoleum w Grochowie i pomnik gen. Sowińskiego na Woli	244
Zaszczytne wyróżnienie architektów polskich na kon- kursie międzynarodowym	279
Nowy etap budowy pomnika Mickiewicza w Wilnie	280
Konkurs na projekt szkicowy więzienia karno-śledczego w Łodzi	345

b. urbanistyczne

Konkurs na projekt regulacji i rozbudowy miasta Poz- nania	280
---	-----

c. inne

Konkurs na zaprojektowanie dekoracji i rozplanowanie wystawy „Polskie morze i ziemia pomorska”	43
Konkurs na pracę „O konieczności walcowania nowych kształtowników w hutach polskich”	43

WYSTAWY

Uczestnictwo Polski w Wystawie budowlanej w Berlinie	164
Wystawa budowlana w Berlinie — <i>S. Marzyński</i>	273
Pierwsza wystawa betonowa w Warszawie	376

KONGRESY I ZJAZDY		str.
III Kongres międzynarodowy architektury nowoczesnej	62	
XIII Międzynarodowy Kongres mieszkaniowy i zabu- dowy miast	84	
II Zwyczajny zjazd delegatów Z. S. A. P.	242	
Sprawozdanie z II-go Zjazdu delegatów Związku Sto- warzyszeń Architektów Polskich	266	
I Polski zjazd żelbetników	343	
Konferencja Towarzystwa Urbanistów Polskich	409	

ORGANIZACJE ARCHITEKTONICZNE

Z Koła Architektów w Warszawie — <i>K. K.</i>	162, 244, 410
Nowe władze w Stowarzyszeniu Architektów Polskich	243
Skład członków kolegium sędziów i sekretarzy, zatw. przez II Zjazd delegatów Z. S. A. P.	272
Komunikaty Z. S. A. P.	375, 410

ZABYTKI

Nowe wykopaliska Rzymu — <i>H. Marcoin</i>	24
--	----

MUZEA

Muzeum nowej sztuki w Polsce	411
--	-----

POMNIKI

Nowe pomniki — <i>t. a.</i>	119
Nowy etap budowy pomnika Mickiewicza w Wilnie.	280

WNĘTRZA

Wnętrze kawiarni Adria — <i>Stanisław Woźnicki</i>	127
Pierwszy krok w kierunku uwspółcześnienia wnętrz ofi- cjalnych	172
Teatr świetlny „Majestic” w Warszawie — <i>S. M.</i>	263
Wzorowa cukiernia-kawiarnia	412

PRZEMYSŁ ARTYSTYCZNY

Architektonizm mody	342
-------------------------------	-----

KSIĄŻKI I CZASOPISMA

Międzynarodowy przegląd architektury	44
Świątynia Opatrzności Bożej z r. 1791	70
Architekt Nr. 9 — 10, Kraków	84
Domy mieszkalne Funduszu Kwaterunku Wojskowego— <i>Edgar Norwerth</i>	117
Podręcznik do obliczania kosztów robót budowlanych — <i>Czesław Witkowski</i>	124
O krytyce i opinii architektonicznej (odpowiedź E. Norwerthowi) — <i>Leopold Toruń</i>	161
O czem powinien wiedzieć każdy blacharz (część I)	180
Katedra w Kamieńcu	343
O stylu zakopiańskim	343
Poradnik	343

Z ŻAŁOBNEJ KARTY

Ignacy Drexler przed tekstem	
Wiesław Kramarz	83

ILUSTRACJE

ARCHITEKTURA.

a. polska.

	str.	
Arch.: Brukalscy Barbara i Stanisław (Warszawa) Dom mieszkalny na Żoliborzu	9—13	
IV kolonja Spółdzielni Mieszkaniowej na Żoliborzu	14—17	
Dąbrowski Jacek patrz Sienicki Stefan .		
Arch.: Dobrzyńska Jadwiga i Łoboda Zygmunt (Warszawa). Projekt szpitala w Zagrzebiu (nagrodzony na konkursie międzynarodowym)	341	
Arch. Dygat Antoni (Warszawa). Gmach Polskiej Wytwórni Papierów Wartościowych w Warszawie	85—89	
Stacje nadawcze Polskiego Radja w Łazach (Raszyn) i we Lwowie	183—188	
Arch. Eber Edward (Warszawa). Gmach T-wa „Riunione Adriatica di Sicurtá” w Warszawie	125—127	
Arch.: Eber Edward, Gelbard Jerzy, Sigalin Grzegorz, Sigalin Roman i Seydenbeutel Edward (Warszawa). Kawiarnia Adria w Warszawie	127—137	
Arch. Filipowicz Tadeusz (Warszawa). Projekt teoretyczny wytwórni dla filmu dźwiękowego	227—229	
Arch. Gelbard Jerzy (Warszawa). Kawiarnia Adria w Warszawie (patrz Eber Edward)		
Arch.: Gelbard Jerzy, Sigalinowie Grzegorz i Roman (Warszawa). Kino „Majestic” w Warszawie	263—265	
Laboratorjum farmaceutyczne „Asmidar” w Warszawie	312—314	
Arch.: Goldberg Maksymiljan i Rutkowski Hipolit (Warszawa). Projekt konkursowy Nr. 15 więzienia karno-śledczego w Łodzi. Nagroda I.	345—352	
Projekt konkursowy Nr. 16 więzienia karno-śledczego w Łodzi. Zakupiony	365—367	
Sklep firmy „Primavera” przy ul. Bielańskiej w Warszawie	372	
Arch.: Gutt Romuald i Jankowski Józef (Warszawa). Projekt Domu zdrojowego w Ciechocinku	1—5	
Arch.: Gutt Romuald i Jankowski Józef , kierownik robót arch. Lilpop Franciszek (Warszawa). Gmach Zakładu Ubezpieczeń Pracowników Umysłowych w Warszawie	295—311	
Arch. Jankowski Józef patrz Gutt Romuald .		
Arch. Komaniecki Michał (Warszawa). Projekt konkursowy Nr. 21 więzienia karno-śledczego w Łodzi	370—371	
Arch.: Kon-Koniawa Juljan i Morawski Franciszek (Warszawa). Projekt konkursowy Nr. 25 więzienia karno-śledczego w Łodzi. Nagroda II.	353—355	
Arch. Kwiek Piotr (Warszawa). Dom Spółdzielni mieszkaniowej „Nowe Domostwo” w Warszawie	189—194	
Arch. Lilpop Franciszek patrz Gutt Romuald .		
Arch.: Lisowski Wiesław i Reiter Tadeusz (Łódź). Projekt konkursowy Nr. 3 więzienia karno-śledczego w Łodzi. Zakup.	358—359	
Arch. Łabentowicz Lucjan patrz Szperling Lucjusz Jan .		
Arch. Łoboda Zygmunt patrz Dobrzyńska Jadwiga .		
Arch. Marzyński Stanisław (Warszawa). Projekt Nr. 7 więzienia karno-śledczego w Łodzi. Zakup.	360—361	
Arch. Mączyński Zdzisław (Warszawa). Gmach Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w Warszawie	281—294	
Arch. Miller Romuald (Warszawa). Państwowa Wytwórnia Aparatów Telefonicznych i Telegraficznych w Warszawie	377—382	
Arch. Morawski Franciszek patrz Kon-Koniawa Juljan .		
Arch. Norwerth Edgar (Warszawa). Dworzec kolejowy na stacji Będzin — miasto	383—387	
Hala ćwiczeń w Centralnym Instytucie Wychowania Fizycznego w Warszawie	419	
Padlewski Włodzimierz patrz Szyszek-Bohusz Adolf .		
Arch. Piotrowski-Ginwiłł Stanisław (Warszawa). Dom Krakowskiego T-wa Wzaj. Ubezpieczeń (przebudowa)	373	
Arch. Pniewski Bohdan (Warszawa). Domy spółdzielni mieszkaniowej „Słońce” w Warszawie	141—145	
Domy spółdzielni mieszkaniowej „Strzecha Urzędnicza” na Żoliborzu w Warszawie	146—149	
Pronaszko Andrzej patrz Szyszek-Bohusz Adolf .		
Arch. Przybylski Czesław (Warszawa). Dworzec Główny w Warszawie	47—61	
Arch. Reiter Tadeusz patrz Lisowski Wiesław .		
Arch. Rutkowski Hipolit patrz Goldberg Maksymiljan .		
Arch. Rzepecki Mieczysław patrz Surwillo Mieczysław .		
Arch. Seydenbeutel Edward (Warszawa). Kawiarnia Adria (patrz Eber Edward) Sklep firmy „Adrema” przy ul. Niecałej w Warszawie	374	
Arch. Sienicki Stefan przy współpracy malarskiej art.-mal. Dąbrowskiego Jacka (Warszawa). Cukiernia „Kolorowa” przy ul. Żórawiej w Warszawie	315	
Magazyn firmy „J. Franaszek” w Warszawie	316—317	
Arch.: Sienicki Stefan i Stefanowicz Jan (Warszawa). Projekt konkursowy Nr. 13 więzienia karno-śledczego w Łodzi. Nagroda III.	356—357	
Arch. Sigalin Grzegorz patrz Eber E. oraz Gelbard Jerzy .		
Arch. Sigalin Roman patrz Eber E. oraz Gelbard J.		
Arch. Sikorski Lucjan (Katowice). Tor łyżwiarski w Katowicach (wraz z budynkiem klubowym)	68—69	
Arch. Stefanowicz Jan (Warszawa). Spółdzielnia bud.-mieszkaniowa urzędników Ministerstwa Spraw Wewn. przy ul. Rakowieckiej w Warszawie	63—67	
Projekt konk. Nr. 13 więzienia karno-śledczego w Łodzi (patrz Sienicki Stefan)		
Arch.: Surwillo Mieczysław i Rzepecki Mieczysław (Warszawa). Projekt konkursowy Nr. 8 więzienia karno-śledczego w Łodzi. Zakup.	362—364	
Arch. Suzin Leon Marek (Warszawa). Wzorowa cukiernia-kawiarnia na Wystawie Przemysłów Cukrowych w Warszawie	412	

	str.		str.
Arch.: Szperling Lucjusz Jan i Łabentowicz Lucjan (Warszawa). Projekt konkursowy Nr. 19 wzię- zienia karno-śledczego w Łodzi. Zakup	368—369	mieszkalnego	153
Arch. Szyszko-Bohusz Adolf (Kraków). Zameczek Prezydenta Rzplitej w Wiśle	167—171	Zabudowa wysokimi domami mieszkalnymi	156
Arch. Szyszko-Bohusz Adolf i Pronaszko Andrzej przy współpracy Padlewskiego Włodzimierza . Wnętrze Zameczku Prezydenta Rzplitej w Wiśle	172—179	Arch. Guthrie patrz Wimperis .	
Arch. Tołłoczko Kazimierz (Warszawa). Osiedle dziennikarskie na Żoliborzu w Warszawie	18—23	Arch. Haefeli Max . Sanatorium Schatzalp	94
Arch. Weinfeld Marcin (Warszawa). „Prudential House” — biura T-wa Ubezpieczeń „Prze- zorność” w Warszawie	388—391	Arch. Haesler O. Osiedle w Celle	112—113
Arch. Weker Waclaw (Warszawa). Dom spółdzielczy „Zacisze” w Warszawie	150—152	Osiedle w Kassel	114—116
Arch. Winkler Włodzimierz (Warszawa). Dom miesz- kalny przy ul. Włodarzewskiej w Warszawie	262	Plan zabudowy osiedla pod Lipskiem	156
		Arch. Hittorf . Gare du Nord w Paryżu	415
22 ilustracje do artykułu Aleksandra Kodelskiego „Że- lazobeton w wykonaniu”	436—443	Arch. Hruška František patrz Šebanek Jan .	
		Arch. Itten patrz Steiger .	
b. obca		Arch.: Jaeger i Lusser . Pont Perolles (Fraiburg)	422
Arch. Bachmann . Sanatorium angielskie—British Hall w Montanie	100—101	Arch. Kadereit Paul . Dom rentjerów im. Almy Richter we Wrzeszczu	401
Arch. Bahr Bruno . Gmachy Siedlungsgenossenschaft w Schidlitz	404	Arch. Kalff . Wnętrze sklepu z artykułami radjowemi w Hadze	78
Arch.: Ballu i Deperthes . Ratusz paryski	415	Sufitowe instalacje oświetleniowe z wystawy N. S. F.	78
Arch. Bareš Paweł patrz Kozák Bohumir .		Arch.: Kiessling i Krüger . Domy czynszowe przy Ringstr. we Wrzeszczu	400
Arch. Berg Max . „Jahrhunderthalle” (Breslau)	432	Szkoła im. Heleny Lang we Wrzeszczu	402
Arch. Bonatz Paul . (Stuttgart). Śluza na kanale Ne- char	417	Arch. Kiewitt G. R. Stadjon na wystawie w St. Louis (U. S. A.)	74
Arch. Brechbühl patrz Salvisberg .		Arch. Kohz Otto . Atelier dla filmu dźwiękowego w Neubabelsberg pod Berlinem	221—226
Arch.: Brinkman i van der Vlugt . Fabryka firmy Ved. J. van Nelle w Rotterdamie	76—77	Arch.: Kozák Bohumir i Bares Paweł . Projekt kon- kursowy domów z najmniejszymi mieszkaniami w Pradze Czeskiej	160
Arch. Buys . Budynek kooperatywy „De Volharding” w Hadze	77—78	Arch. Krüger patrz Kiessling .	
Arch. Le Corbusier . Willa w Stuttgartu	416—417	Arch. Kurz Otto Orlando . Zakłady siły wodnej w Finsing	421
Arch. Černy Antonin . Projekt konkursowy domów z najmniejszymi mieszkaniami w Pradze Cze- skiej	159	Arch. Lentz E. Budynek spółdzielni „Danziger Hei- mat” we Wrzeszczu	403
Arch. Deperthes patrz Ballu .		Domy spółdzielcze we Wrzeszczu	403
Arch.: van Doesburg Theo, van Eesteren C., Riet- veld G. Projekt willi	340	Dom spółdzielni „Danziger Heimat” w Schid- litz	404
Arch.: Easton i Robertson . Sala Król. Tow. Ogrodn. (Londyn)	425	Arch. Libra F. A. Projekt konkursowy domów z naj- mniejszymi mieszkaniami w Pradze Czeskiej	159
Inż. Eastwood . Tama. Hodges See (Kalifornja)	423	Arch.: Linhart Eugen i Rosůlek Jan . Projekt konkurs. domów z najmniejszymi mieszkaniami w Pradze Czeskiej	158
Arch. Eesteren C. patrz Doesburg Theo .		Arch. Lusser patrz Jaeger .	
Inż. Eiffel . Wieża. (Paryż)	414	Arch. Mendelsohn Erich . Hala fabryczna w Lucken- walde	431
Bud. Falk Albert . Dom czynszowy w Schidlitz	404	Wieża Einsteina w Potsdamie	432
Arch. Farradèche G. Kryte korty tenisowe w Paryżu	74	Arch. v. Muralt . Sanatorium dr. Ducrey w Montanie	95—96
Arch.: Fencl Ferdinand . Projekt konkursowy domów z najmniejszymi mieszkaniami w Pradze Cze- skiej	157	Arch. Neutra Richard J. Sanatorium w Kalifornji	6—8
Arch. Fischer Alfred . Schody zabiegowe (Essen)	426	Arch. Ochs Karl Wilhelm . Parter domu handlowego we Frankfurcie n/M.	375
Arch. Freyssinet . Most na rzece Elom	413	Arch. Paul Bruno . Magazyn w Berlinie	375
Hala sterowców w Orly	427	Arch.: Perret A. i G. Sala koncertowa w szkole muzycz- nej w Paryżu	72—73
Arch. Freytag patrz Wayss .		Théâtre des Champs Elysées w Paryżu	415
Arch. Garnier Ch. Opera paryska	414 i 419	Kościół	419
Arch. Gropius Walter . Projekt stalowego domu		Atelier w Paryżu	424
		Kościół le Raincy w Paryżu	429
		Kościół St. Denis w Paryżu	430
		Arch.: Pfleghardt i Haefeli . Sanatorium kantonale w Davos	94
		Arch. Poelzig Hans . Kopalnia „Anna” na Górnym Śląsku	393
		Teatr Wielki w Berlinie	394
		Gmach T-wa I. G. A. we Frankfurcie	396

	str.
Arch.: Poelzig Hans i Wagner Martin. Hale targowe w Berlinie	408
Arch. Rietveld G. patrz Doesburg Theo.	
Arch. Risch patrz Schaefer.	
Arch. Robertson patrz Easton.	
Arch. Rosúlek Jan patrz Linhart Eugen.	
Arch. Salvisberg O. R. Magazyn w Berlinie	375
Arch.: Salvisberg i Brechbühl. Szpital im. Lory korporacji „Insel” w Bernie	102—108
Przysłup dla matek i niemowląt w Bernie	109—110
Arch.: Schaefer i Risch. Sanatorium Altein	95
Arch. Schweizer D. E. Stadjon w Nürnberg	433
Arch. Schwemmle Aug. Dom drewniany w osiedlu Leubnitz—Neuostera pod Dreznem	278
Domy drewniane w osiedlu Prohlis pod Dreznem	279
Arch.: Šebánek Jan i Hruška František. Projekt konkursowy domów z najmniejszymi mieszkaniami w Pradze Czeskiej	160
Arch. Simpson patrz Wimperis.	
Arch.: Steiger i Itten. Sanatorium Bellalui w Montanie	97—99
Arch. Stoppel. Osiedle urzędnicze Winterfeldweg we Wrzeszczu	404
Arch. Tamussino Hermann. Pływalnia miejska w Mödling	433
Arch. Taut Bruno. Hala „Stadt und Land” w Magdeburgu	425
Arch. Tomiński. Domy szeregowo osiedla gdańskiego Zigankenberga w Schidlitz	405
Arch. Trocio Matteo. Zakłady „Fiat” w Turynie	426
Arch. Trüdinger P. patrz Volkart H.	
Arch. Vignon. Le Madeleine w Paryżu	415
Arch.: van der Vlugt patrz Brinkman.	
Arch.: Volkart H. i Trüdinger P. Willa Parkowa pod Stuttgartem	277
Willa drewniana pod Möhringen	278
Arch. Wagner Martin patrz Poelzig Hans.	
Arch.: Wayss i Freytag. Most fabryczny w Dachau	421
Arch. Wiederanders. Hotel Palace w Davos	94
Arch.: Wimperis, Simpson i Guthrie. Cambridge — Theater w Londynie	276
Arch. Wright Frank Lloyd. Dom Freeman w Hollywood	435
Arch. Zázworka Jan. Projekt konkursowy domów z najmniejszymi mieszkaniami w Pradze Czeskiej	158

19 ilustracji do art. „Światło sztuczne w architekturze” Sanatorja szwajcarskie	76—81
35 ilustracji do artykułu „Architektura filmowa”	221—234
Dom weekendowy, wyk. przez Christoph u. Unmach — A. G., Niesky	279
41 ilustracji do art. „Akcja budowlano-mieszkaniowa w Gdańsku”	399—405
24 ilustracje do art. „Ósmy cud świata”	413—420
30 ilustracji do art. L. N. o budowlach żelazobetonowych	421—434

BUDOWNICTWO

26 ilustracji do art. „Przegląd nowych postępów w technice oświetlenia”	35—40
6 ilustracji do art. „Walter Gropius o zabudowaniu niskim, średnim czy wysokim”	153—156

	str.
12 ilustracji do art. „Oświetlenie elektryczne terenów sportowych”	235—240
5 ilustracji do art. „Wystawa budowlana w Berlinie”	273—274
3 ilustracje do art. „Okno”	275
22 ilustracje do art. „Żelazobeton w wykonaniu”	436—443

URBANISTYKA

Arch. Le Corbusier. Schematyczny układ wielkiego miasta	334
Schemat Moskwy	334
Grupa arch. E. Maya. Projekty miast: Szczegłowska, Kuzniecka, Tirgana i Magnitogorska	330—331
Grupa „Osa”. Projekt miasta Magnitogorska	326
Grupa studentów „Wchuteinu” pod kier. arch. Bryllinga. Projekt konkursowy rozplanowania Magnitogorska	327
Arch.: Ławrow W., Krutikow G. i Popow W. Projekt konkursowy rozplanowania miasta „Awtostrój”	329
Arch.: May E. i Boehm H. Projekt osiedla Goldstein pod Frankfurtem n/M.	330
Arch. Milutin N. Schemat osiedla przemysłowego pod Stalingradem	323
Strojkom R. S. F. S. R. Schemat Magnitogorska	323
Arch. Szestakow. Schemat Moskwy	332
Arch. Werezubow J. Podmiejskie osiedle kolektywu robotników Trechgornej Manufaktury	335
Arch.: Wiesninowie A. i L. Projekt konkursowy rozplanowania miasta Kuzniecka	328
5 ilustracji do art. „La Corbusier o wielkim mieście — doktrynie nowoczesnego modernizmu”	318—320
37 ilustracji do art. L. Tomaszewskiego „Urbanistyka w Z. S. R. R.”	323—337

ZABYTKI

Van der Aa Piotr (Leide). Widok perspektywiczny Kamieńca. Szych	344
Antemios i Isydoros. Hagia Sophia w Konstantynopolu	420
Kubicki J. Elewacja kościoła Opatrzności	70
29 ilustracji do art. „Nowe wykopaliska Rzymu”.	24—34
4 ilustracje do art. „Domy japońskie z przed 300 lat”	241

POMNIKI

Arch. Goliński Jan (Warszawa). Projekt konkursowy Nr. 27 pomnika „Zjednoczenia Ziem Polskich” w Gdyni	212—213
Arch. Gruszczyński-Poray Włodzimierz przy współpracy arch. Terleckiego Tadeusza (Kraków). Projekt konkursowy Nr. 23 pomnika „Zjednoczenia Ziem Polskich” w Gdyni	210—211
Arch.: Klimaszewski Jan, Rytarowski Tadeusz i Suzin Leon Marek (Warszawa). Projekt konkursowy Nr. 20 pomnika „Zjednoczenia Ziem Polskich” w Gdyni. Nagroda III	204—205
Arch. Kodelski Aleksander i art.-mal. Kotarbiński Mieczysław (Warszawa). Projekt konkursowy Nr. 34 pomnika „Zjednoczenia Ziem Polskich” w Gdyni. Zakup	216—217

	str.
Art.-mal. Kotarbiński Mieczysław patrz Kodelski Aleksander .	
Art.-rzeźb. Lubelski Mieczysław (Warszawa). Pomnik Kościuszki w Łodzi	120—121
Łącki Włodzimierz , art.-mal. Schulz Mieczysław i inż. Wąsowicz Henryk (Warszawa). Projekt pomnika „Zjednoczenia Ziemi Polskich” w Gdyni	214
Arch. Łukasik Jan (Warszawa). Projekt konkursowy Nr. 31 pomnika „Zjednoczenia Ziemi Polskich” w Gdyni. Nagroda I	197—199
Arch. Marzyński Stanisław przy współpracy art.-rzeźb. Milewskiego Piotra (Warszawa). Projekt konkursowy Nr. 15 pomnika „Zjednoczenia Ziemi Polskich” w Gdyni. Nagroda I	200—203
Art.-rzeźb. Milewski Piotr patrz Marzyński Stanisław .	
Arch. Rytarowski Tadeusz patrz Klimaszewski Jan .	
Art.-mal. Schulz Mieczysław patrz Łącki Włodzimierz .	
Arch. Sienicki Stefan i art.-rzeźb. Żurakowski Aleksander (Warszawa). Projekt konkursowy Nr. 10 pomnika „Zjednoczenia Ziemi Polskich” w Gdyni	215
Arch. Stryjeński Karol i art.-rzeźb. Szczepkowski Jan (Warszawa). Projekt konkursowy Nr. 53 pomnika „Zjednoczenia Ziemi Polskich” w Gdyni. Zakup.	218—219

	str.
Arch. Suzin Leon Marek patrz Klimaszewski Jan .	
Art.-rzeźb. Szczepkowski Jan patrz Stryjeński Karol .	
Arch. Terlecki Tadeusz patrz Gruszczyński Włodzimierz .	
Art.-rzeźb. Trzcicka-Kamińska Zofja (Warszawa). Pomnik Kościuszki w Poznaniu	122—123
Art.-rzeźb. Trzcicka-Kamińska Zofja i arch. Zachwatowicz Jan (Warszawa). Projekt konkursowy Nr. 14 pomnika „Zjednoczenia Ziemi Polskich” w Gdyni. Zakup.	206—208
Arch. Woyzbun Jerzy (Warszawa). Projekt pomnika „Zjednoczenia Ziemi Polskich” w Gdyni	209
Inż. Wąsowicz Henryk patrz Łącki Włodzimierz .	
Arch. Zachwatowicz Jan patrz Trzcicka-Kamińska Zofja .	
Art.-rzeźb. Żurakowski Aleksander patrz Sienicki Stefan .	

Projekt konkursowy Nr. 61 pomnika „Zjednoczenia Ziemi Polskich” w Gdyni	220
---	-----

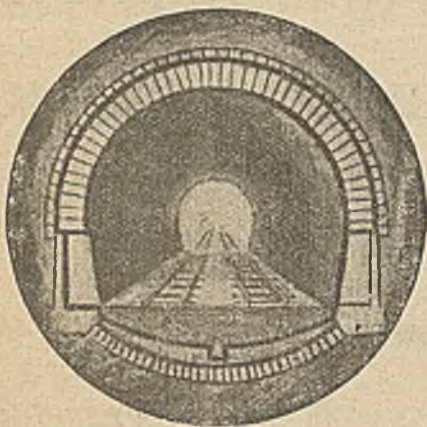
MEBLE, TKANINY, KOMPOZYCJE PLASTYCZNE

Kompozycja fakturowa (z wystawy prac Szkoły Przemysłowej w Kolużkach)	182
„Meko” (Warszawa). Stolik metalowy niklowany	271
Theo van Doesburg . Kompozycje geometryczne	339—340
Serwetki i szaliki	342—343

NAGRODZONY ZŁOTEMI MEDALAMI: na Wystawie Budowlanej
VI Targów Wschodnich we Lwowie 1926 roku i na północnych Drugich Targach w Wilnie w 1930 roku.

HYDROFUGE CASTOR

zabezpiecza od **WILGOCI** przeciekania, wstrzymuje ciśnienie WODY we wszystkich przypadkach, jako to: izolacji rezerwoarów, murów, kanałów, basenów, tuneli, tarasów, fasad, szczytów i fundamentów.

W Londynie przy placu Piccadilly Circus, największa z istniejących kolej podziemna została uszczelniona HYDROFUGE CASTOREM.

HYDROFUGE CASTOR

dodaje się do zaprawy cementowej

Posiada na składzie:

PRZEDSIĘBIORSTWO BUDOWLANE
MAURZYCY KARSTENS

SPRZEDAŻ w Warszawie Koszykowa 7, tel. 827-95. W Krakowie: ul. Kleparz 5, Biuro CASTOR. tel. 102-18. W Katowicach: inż. Kazimierz Wretowski, Gen. Zajączka 19, tel. 14-15 w Wilnie, Biuro Handlowe M. Jankowski, Ś-to Jańska Nr. 9.

ZNACZNE OBNIŻENIE KOSZTÓW BUDOWY

Wykonanie stropu „ISTEG” (12.000 m²) przy budowie domu oficerskiego w Warszawie, Koszykowa 79 z polecenia „Funduszu Kwaterunku Wojskowego”.

WŁAŚCIWOŚCI: OGNIOTRWAŁY. MAŁA WYSOKOŚĆ KONSTRUKCYJNA. LEKKI (180 kg/m²), SZYBKIE W WYKONANIU, NIE WSTRZYMUJE BIEGU ROBÓT MURARSKICH, NIE WYMAGA DESKOWANIA ANI STEMPLOWANIA

Na żądanie kosztorysy i porady bezpłatnie.

STROP ŻELBETOWY „ISTEG”

CHRONIONY PATENTEM

TAŃSZY OD STROPÓW KLEINA O 25%
TAŃSZY OD STROPÓW ŻELBETOWYCH
ŻEBROWYCH O 15%

„POLSTROP”

SPÓŁKA DLA BUDOWY STROPÓW ŻEL.-BET.
LWÓW, UL. STASZICA 8. TEL. 82-33

EKSPOZYTURA

NA WARSZAWĘ I WOJEWÓDZTWO WARSZAWSKIE — PRZEDSIĘBIORSTWO ROBÓT INŻYNIERYJNO-BUDOWLANYCH

A. REINBERG i J. SPIEGEL

INŻYNIEROWIE

Warszawa, ul. Wspólna 54. Tel. 528-54, 283-18, 629-97

BUDYNKI NOWE,

DOBUDÓWKI,

NADBUDOWY,

MANSARDY

WYKONUJE SIĘ

SZYBKO, TANIO I TRWALE

WYSOKOIZOLUJĄCEMI, WILGOCIO
I OGNIODPORNEMI PŁYTAMI BUDOWLANEMI

HERAKLITH

- BUDYNKI NOWE:** W budownictwie szkieletowym tworzą płyty heraklithowe ściany zewnętrzne i działowe a zarazem użyczają pełnej izolacji przed wpływami atmosfery — przy cienkich zaś murach w budownictwie masywnym z cegły lub betonu są stosowane dla izolacji od ciepła, zimna, wilgoci i głośów.
- DOBUDÓWKI:** Heraklithem buduje się szybko suche i natychmiast użytkowe rozgałęzienia istniejących domów mieszkalnych, przemysłowych i gospodarczych, rozbudowuje się hotele, szpitale, garaże, szkoły, składy, sale widowiskowe i t. p.
- NADBUDOWY:** Powiększa się rentowność kapitału inwestowanego przez nadbudowę pięter istniejącego budynku — przy zastosowaniu lekkich (ca 400 kg. m³) płyt budowlanych Heraklith.
- MANSARDY:** Nieużyteczne poddasza, zimne i wilgotne magazyny, łatwopalne budynki izoluje się i rozbudowuje płytami heraklithowymi, zyskując w zimie ciepło, a w lecie umiarkowanie chłodne — zawsze suche i zdrowe mieszkania.

**INFORMACJI, PROSPEKTÓW, OPINJI, WSKAZÓWEK TECHNICZNYCH
UDZIELAJĄ BEZPŁATNIE AUTORYZOWANE PRZEDSTAWICIELSTWA:**

- Rejon zastępczy: województwa: Warszawskie, Białostockie, Poznańskie, Pomorskie, Lubelskie i Kieleckie**
F-a: T-wo Handlowo Przemysłowe M. ZAGAJSKI S. A. Warszawa, Żórawia 3.
- Rejon zastępczy: Górny Śląsk, Zagłębie Dąbrowskie i okręg Częstochowski**
F-a: Mieczysław Zagajski S. A., Katowice, ul. Mickiewicza 12.
- Rejon zastępczy: województwo Łódzkie**
F-a: Mieczysław Zagajski S. A., oddział Łódź, Sienkiewicza 53.
- Rejon zastępczy: województwa: Wileńskie, Nowogródzkie, Poleskie, Wołyńskie**
F-a: G. Piotrowski, Wilno, Holendernia 2 m. 4.
- Rejon zastępczy: Śląsk Cieszyński, województwo Krakowskie**
F-a: Edward Rzechaczek, Biała koło Bielska, ul. Graniczna 5.
- Rejon zastępczy: województwa: Lwowskie, Stanisławowskie, Tarnopolskie**
F-a: Bracia Mund, Lwów, ul. Sykstuska 23.

FABRYKA
HYDRAULICZNA „WISŁA”

M. STRASBURGER i K. SASKI

OGRZEWANIA CENTRALNE, KANALIZACJA,
WODOCIĄGI, INSTALACJE GAZOWE, PRALNIE
MECHANICZNE, SUSZARNIE, KUCHNIE PAROWE

ROK ZAŁOŻENIA 1828

WARSZAWA, KOPERNIKA 26

TELEFONY: Nr. Nr. 600-62 i 607-48

PROJEKTY

I KOSZTORYSY

WITRAZE

ZAKŁAD
WITRAŻÓW
I OSZKLEŃ

JAN KUSIAK

KRAKÓW, UL. ŚW. JANA 30.

ZŁOTY MEDAL P. W. K.
W POZNANIU.

Proj. prof. Zdz. Gedlerka dla
kościół w Maranie Dolnej.

FABRYKA MEBLI
STYLOWYCH

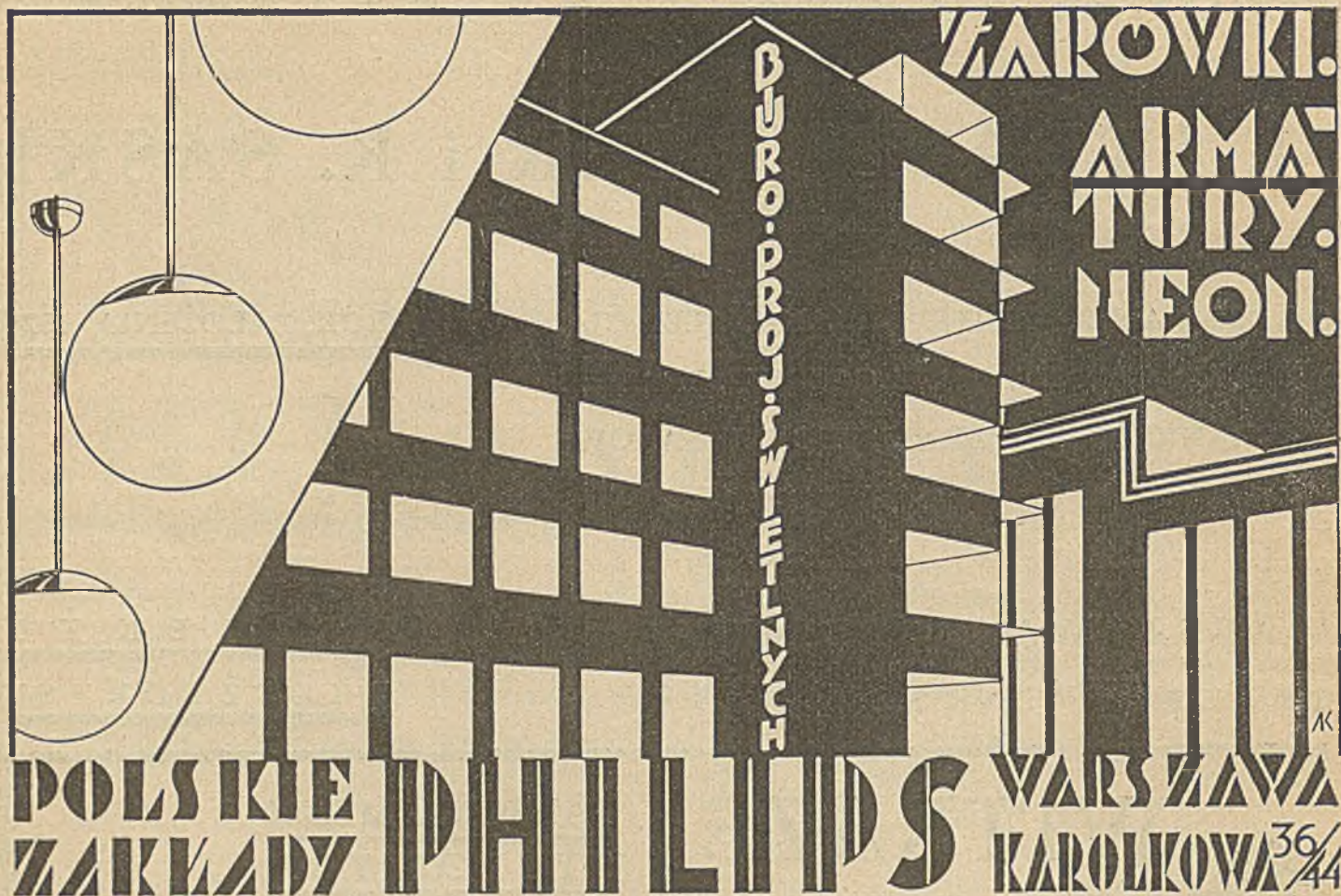
WARSZAWA, ul. Skierniewicka 5

MAGAZYN
FABRYCZNY

WARSZAWA, ul. Królewska 9
Telefon 33-30

M. ZALEWSKI i S-ka

dawniej Sp. Akc. „DYMMEK”

WYTWÓRNIA WYROBÓW BETONOWYCH I KSYLOLITOWYCH

EDMUND SZMIDT

WARSZAWA, UL. GRÓJECKA 56.

TELEFONY: 328-39 i 311-08.

P O L E C A :

POSADZKI ASBESTOWO-DRZEWNE „KSYLOMENT”

Jednolite, bez szpar, ciepłe, elastyczne, ogniotrwałe
dla Szpitali, Sanatorjów, Hoteli, Teatrów, Fabryk,
Lokali biurowych i mieszkalnych

WYROBY BETONOWE „LASTRICO”

Stopnie, parapety, płyty, posadzki i t. p.

Wyroby żelbetowe i szlako-betonowe, jak płyty do ścian
przedziałowych, słupy, rury, płyty chodnikowe i t. p.

MANIFEST FRANK LLOYD WRIGHT'A

Zasada jest jedyną miarodajną wytyczną.
Propagowanie zasady jest jedyną trwałą spuścizną.
Takie spuścizny ludzkie, jak style, to stroje, które można kłaść lub zdejmować.

Forma jest tylko wtedy organiczna, jeśli stoi w naturalnym stosunku do materiału i do funkcji.

Forma organiczna wyrasta do swej struktury wśród tych samych warunków, wśród jakich roślina wyrasta z ziemi...

I jedno i drugie powstaje z wnętrza.

Wszelka forma organicznej sztuki budowlanej przejawia się i odpowiada wzrokowi i wyobraźni ludzkiej, w podobny sposób, w jaki twór, zamknięty w nasieniu, otwiera się do słońca i od niego zależy.

Każdemu nasieniu dane jest życie wewnętrzne.

Tak samo konieczne jest życie wewnętrzne dla każdego pomysłu dobrej budowli.

Prostota, jeśli jest organiczna, występuje bezpośrednio, jako zjawisko naturalne.

Prostota i styl są zawsze skutkami — nigdy przyczynami.

Budowle są jak drzewa, jeśli jedno i drugie... są pozostawione samym sobie.

Któż mógłby bez uzasadnienia twierdzić, że dąb jest potężniejszy od wiązu, że wierzba jest wspanialsza od brzozy, że buk jest szlachetniejszy od świerku, i że jabłoń nad wszystkimi góruje?

Wszystko, co istnieje, zostało stworzone z myślą

o specjalnym przeznaczeniu. Natura jest tylko przypadkiem szczególnym. Gatunek jest uogólnieniem, ale każda poszczególna istota, jaka na świecie powstaje, jest indywidualnym wyrazem gatunku... wszystkie one są do siebie podobne, ale niema dwóch identycznych, i tak już jest zawsze i wiecznie.

Tak samo przedstawia się sprawa z budowlami organicznymi. Monotonja musi być usunięta przy opracowaniu podstaw, wszystko w niej bowiem żyje. Podobnie mogłaby żyć i standaryzacja

Stosunek jest naczelną i główną rzeczą dla wszelkiego rozwoju.

Rozwój jest przejawem istnienia — jakkolwiek zanikanie jest nim również.

Jedynie rozwój wymaga zawsze swego wyrazu lub też go znajduje.

Śmierć jest kryzysem rozwoju.

Rozsądek musi towarzyszyć budowaniu od kamienia węgielnego; ale strzeż się przypomnieć sobie o tem u szczytu dzieła.

Budowle, jak drzewa, są braćmi ludzkości. Budowle, drzewa i człowiek wyrastają z ziemi ku światłu.

Dobra forma jest wyrazem rozsądku, doprowadzonego do realnej postaci i zastosowanego do tworzywa. Funkcja kształtuje formę, lecz ocenia ją dopiero pożytek. Dlatego też forma zmienia się, w zależności od zmiany warunków. Ostatecznej analizy nigdy się nie znajdzie.

To, co rozumiemy i oceniamy — należy do nas...
Możemy być strażnikami i policjantami dla reszty —
lecz niczem więcej.

Guma do żucia, bujak i film — oto są wynalazki,
równorzędne co do wartości z nowoczesną sztuką.
Kwestja smaku jest zazwyczaj sprawą nieświadomości.

Prawdziwe formy, wyrażające zasady pracy, występują
w swej realizacji, jako pełne wartości i zdobycze
rozwoju, a więc nie należy ich odrzucać, podobnie
jak nie należy odrzucać książek, które w swoim czasie
głosiły pewne prawdy.

Każdy kształt jest proroczy, piękny i wieczny —
jeśli tylko jest wcieleniem jakiejś prawdy.

Każdy kształt będzie wstrętny i bezużyteczny, wówczas,
gdy musi być lub uchodzić za coś, czem nie
jest i czem być nie może. Z form naśladowanych
uchodzi powoli całe życie.

Twórczość nigdy nie naśladowuje; twórczość się
dostosowuje...

To tylko twór naśladowuje i ludzi.

Prawda jest zasadą niewzruszoną... lecz przy budowaniu
znajduje ona nieskończone możliwości wyrazu.

Podobnie jak słodycz i zapach przyciągają zwierzęce
zmysły powonienia i smaku, tak samo styl pociąga
zmysł romantyki, tkwiący w każdym odczuciu
rytmu w duszy ludzkiej.

Romantyzm jest poezją radości, odczuwanej z życia,
w odróżnieniu od zwykłej przyjemności.

Odczuwamy romantyczne, jako piękne — piękne,
jako romantyczne.

Tak samo, jak jest konieczne wyczuwać różnicę między
radością a przyjemnością, tak samo też trzeba
przeciągnąć linię graniczną między Pięknem a
Niezwykłym.

Piękno roztacza wszędzie radość — niezwykle wzbudza
o tyle tylko zainteresowanie, o ile przyjemność
równa jest radości.

Umysł jest warsztatem wyobraźni. Sam nic nie tworzy...
Oko widzi, ucho słyszy, wyobraźnia zaś odczuwa,
gromadzi, tworzy.

Muzyka jest udoskonaloną matematyką, matematyką
wysubtelniejszą przez wyobraźnię.

Kompozycja jest śmiercią, poto by żyła twórczość.
Nieorganiczne musi ustąpić przed organicznym.

W architekturze organicznej dekoracja jest profanacją,
bo dekorowanie jest tylko naklejaniem.

„Rzecz sama przez się“... „nigdy rzecz dla czegoś“,
zdanie to daje się zastosować do każdego elementu
organicznej budowli: dlatego też poczucie tła musi
podlegać wewnętrznej potrzebie... lub plastyce.

Nowy zmysł, zmysł głębi, który charakteryzuje ar-

chitekturę, jako jednorodną, jest duchowym wyrazem
trzeciego wymiaru.

Linja pozioma jest linią budowli mieszkalnej...

Ziemia jest linią ludzkiego życia.

Budować to znaczy: stawiać wielki pomnik, zostawiać
wielką spuściznę siły ludzkiej wyobraźni.

Mamy pięć zmysłów dla podsyceń naszej wyobraźni...
z tych pięciu powstał zmysł szósty, aby
wszystkiemu nadawać Piękno.

Solenność, powaga, trzeźwość, wesołość, wszystko
to może charakteryzować sztukę budowlaną, ale
jednak ludzkość najbardziej kocha tę pracę twórczą,
która niesie radość. Shibui — oto japońskie słowo,
oznaczające głęboki spokój tej twórczości, dla
której urzeczywistnienia potrzeba wielkiej i
gruntownej wiedzy...

Najsubtelniejsze świadectwo głębokiego uczucia —
to spokój. I to właśnie jest najdojrzalszym owocem
duszy ludzkiej, jaki można wyrazić w architekturze.
Urzeczywistniona indywidualność jest najszczytniejszą
radością duszy ludzkiej — najszczytniejszą radością
twórcy arcydzieła. Indywidualność jest święta.
Czcijmy więc tę wzniosłą i twórczą republikę wartości —
wartości tej samej dla wszelkiej sztuki i architektury,
dla wszystkich ludzi i po wszystkie czasy.
Dobrem określeniem w architekturze jest słowo
„czysty“, słowo „pełny“, słowo „plastyczny“ i wreszcie —
słowo „cichy“.

Architektura jest sztuką, opartą na wiedzy, pozwalającą
na wyrażanie myśli przy pomocy budowy.

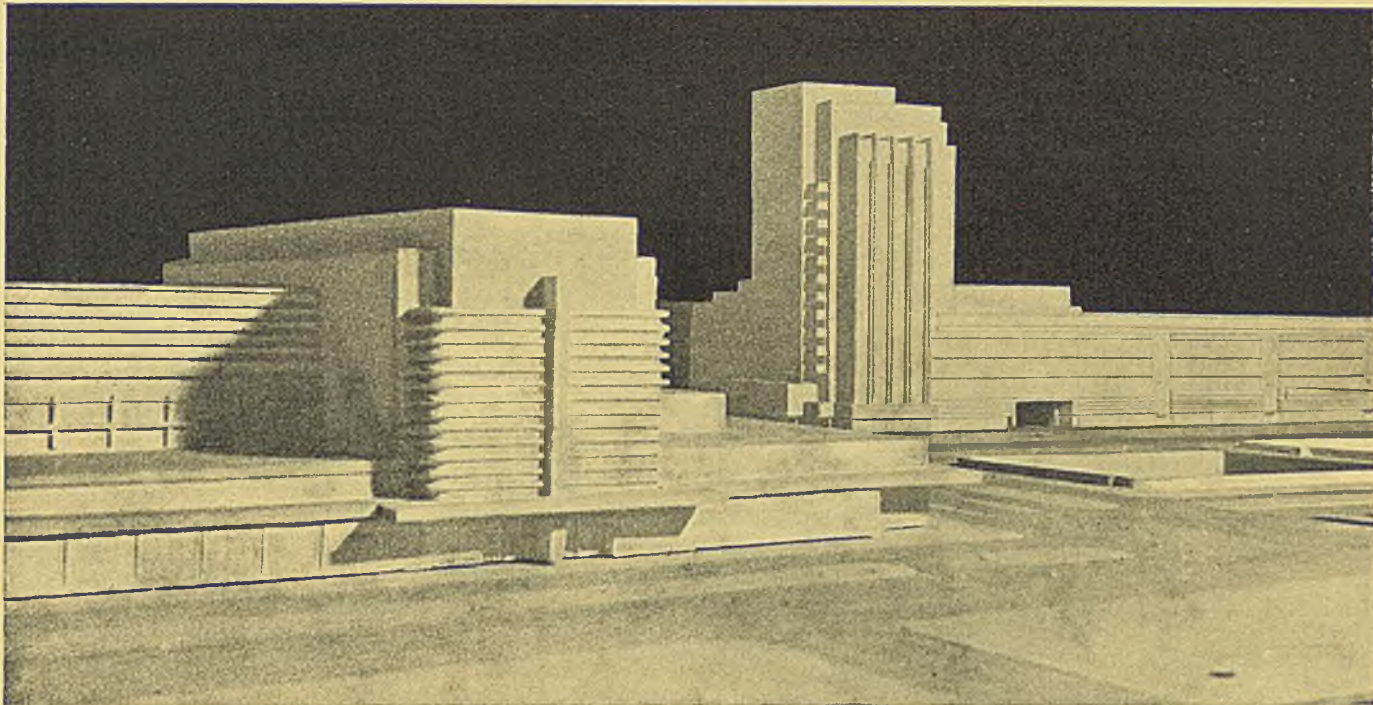
Architektura — to zwycięstwo wyobraźni ludzkiej
nad materją, metodą i człowiekiem, to człowiek
w posiadaniu swojej ziemi.

Architektura to rozum ludzki, przez człowieka w jego
własny świat wcielony. Jaki człowiek, takie jego dzieło.
Chińczycy poszukiwali wartości w barwach i materiałach
z większym zrozumieniem dla plastyki, niż jakakolwiek
inna rasa na świecie.

Ich porcelany odtwarzały w zmniejszeniu wszystkie
te wielkie wartości, które spotykamy w świecie
zewnętrznym całej natury; ich tkaniny, miękkie jak
skóra, miały barwy kwiatów w słońcu lub mchów
po deszczu... ich poczucie formy znajdowało radość
we wszystkim, co lotne...

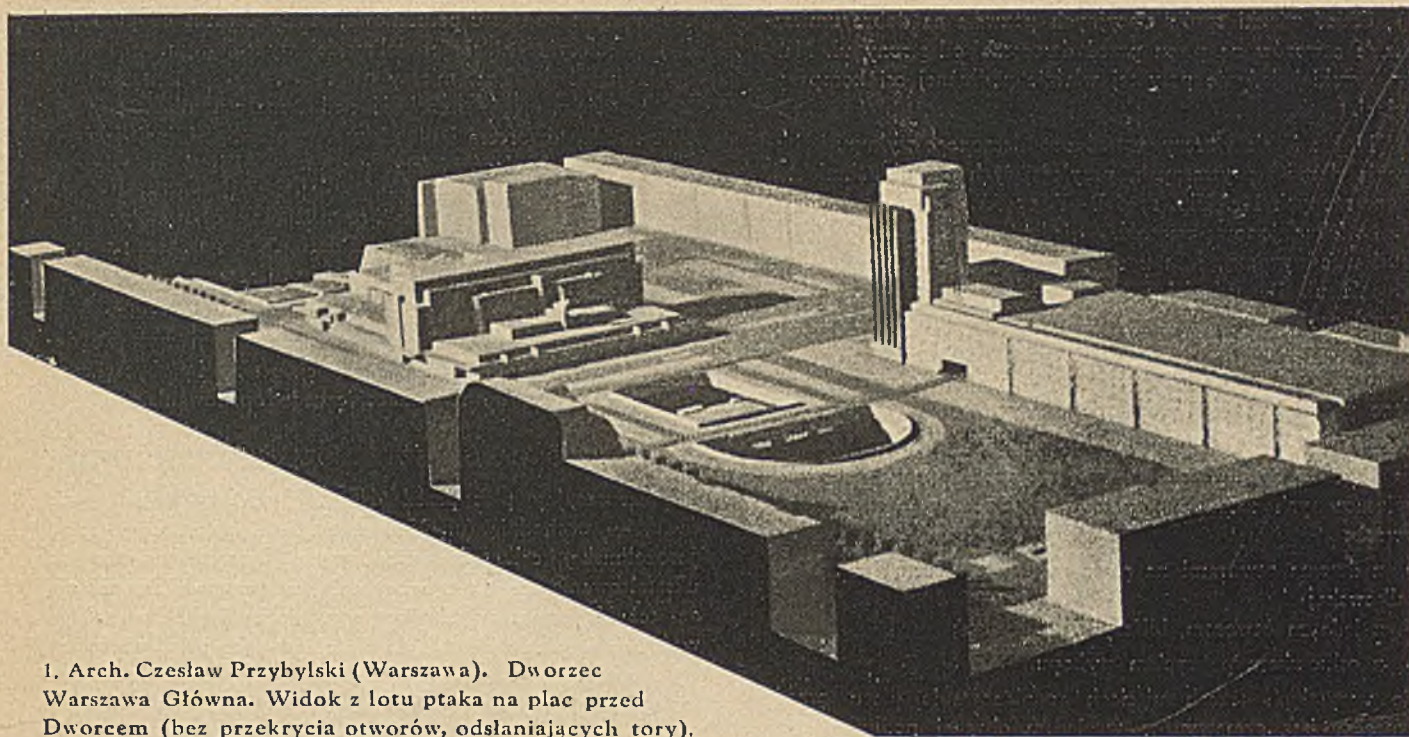
Tylko bardzo starej, bardzo wyrafinowanej i głębokiej
cywilizacji mogło się udać osiągnąć ostatnie
słowo w dziedzinie subtelności form... Takie są
właśnie subtelne odczucia w architekturze organicznej.
Wszystkie barwy i wszystkie tkaniny, jakie widziało
ludzkie oko, wszystkie rytmy, jakie słyszało ucho,
cały wdzięk kształtów, jaki zdola objąć umysł...
...to wszystko jest własnością architektury.

Wielka sztuka — to wielkie życie!

Arch. Czesław Przybylski (Warszawa).

Dworzec Główny w Warszawie, zdjęcie z modelu.

1. Arch. Czesław Przybylski (Warszawa). Dworzec Warszawa Główna. Widok z lotu ptaka na plac przed Dworcem (bez przekrycia otworów, odsłaniających tory).

DWORZEC GŁÓWNY W WARSZAWIE

Ilustrowany na tem miejscu projekt szkicowy Dworca Głównego w Warszawie opracowany został przez prof. Czesława Przybylskiego, autora pracy nagrodzonej I-ą nagrodą na konkursie w r. 1929, z udziałem prof. A. Psenickiego w dziele konstrukcyjnym.

Projekt obecny dn. 4.II 1931 roku został zatwierdzony przez p. Ministra Komunikacji w warjancie, uwidocznionym na planie sytuacyjnym na str. 49 (rys. 2), uwzględniającym przekrycie torów przed Dworcem.

Zdjęcia fotograficzne z modelu wykonał arch. J. Żórawski. Model wykonany został przez p. P. Milewskiego.

Poniżej załączamy, uprzejmie nam nadesłany przez prof. Cz. Przybylskiego, opis techniczny projektu.

✱

OPIS PROJEKTU SZKICOWEGO

Gmach Dworca Głównego w Warszawie ma stanąć na placu, zawartym między Aleją Jeruzolimską, ul. Chmielną, ul. Marszałkowską i projektowaną arterją N—S. Odległość osi poprzecznej dworca od osi ul. Marszałkowskiej wynosi 333 m.

Układ ogólny dworca zaprojektowany został przez Komisję do spraw przebudowy węzła kolejowego Warszawskiego, jako dworzec przechodni, dwunastotorowy w stadium ostatecznym, i ośmiotorowy w okresie przejściowym. Rozwinięcie dworca z ośmiotorowego na dwunastotorowy wymagać będzie powiększenia ilości torów linii średnicowej o 2, do 4-ch torów.

Rzędna spodu szyny w granicach dworca	106,39 m
Rzędna peronów	107,26 m
Rzędna podłogi parteru dworca.	114,61 m

Projekt nie przewiduje specjalnych peronów bagażowych. Szerokość każdego z 6-ciu peronów dworca, mierzona po linii jego osi poprzecznej, wynosi 10,70 m, odległość między osiami torów, przylegających do peronów, — 14,0 m, odległość między osiami torów sąsiadujących bezpośrednio, — 5,5 m. Długość peronów wynosi około 300 m, przyczem 3 perony południowe wysunięte zostały bardziej na wschód w porównaniu z peronami północnymi.

Jako warunek zasadniczy projektowania dworca przyjęte zostało, by dworzec nad 8-ma i późniejszy, nad 12-ma torami, tworzył w każdym z 2-ch okresów całość architektonicznie skończoną.

ROZWIĄZANIE SYTUACYJNE.

Gmach dworca tworzy wraz z otoczeniem nierozzerwalną całość architektoniczną, należało więc przedewszystkiem ustalić podłużną oś kompozycyjną dworca i placu przed nim, jako jedyną i ostateczną zarówno dla dworca nad ośmioma jak i nad dwunastoma torami. Oś to może się znajdować albo między torami 4 i 5, albo też między torami 6 i 7. Wybraną została alternatywa pierwsza, w której oś kompozycyjna zespołu zlewa się z osią podłużną dworca nad ośmioma torami. Zdecydowały względy następujące:

1) Dworzec nad 8-ma torami nie może robić wrażenia fragmentu zamierzonej na przyszłość większej całości, zwłaszcza że trudno przewidzieć, jak prędko nastąpi moment powiększenia dworca do 12-tu torów; raczej można się zgodzić z tem, by dworzec nad dwunastoma torami nosił wyraźną cechę powiększenia.

2) Układ wiązki torów stacyjnych pozwala na dobre umieszczenie otworów na placu przed dworcem, od strony ul. Marszałkowskiej, jedynie przy tej właśnie podłużnej osi kompozycyjnej.

3) Można i należy zrezygnować z zamierzonego wykupu i zburzenia domów prywatnych, przylegających do ul. Chmielnej, a opatrzonych Nr. Hip. 1556 B—F, 1556A, 1557 i 1558, mających wielomilionową wartość, — jedynie dom, Nr. Hip. 1556C musi ulec wywłaszczeniu z racji na konieczność osiowego połączenia ul. Poznańskiej z ul. Wielką. Zamiast kosztownego i trudnego do przeprowadzenia wykupu posesyj prywatnych, można przeznaczyć z terenów kolejowych około 2000 m² pod budowę hotelu przy dworcu i około 1200 m² pod budowę płytkiego pasa lokali biurowych, maskujących tyły domów, przylegających od ul. Chmielnej.

Plan sytuacyjny dworca, w skali 1 : 1000, oparty na wyżej wyszczególnionych zasadach, opracowany został w 3-ch alternatywach:

- 1) z dwoma otworami na placu między dworcem i ul. Marszałkowską;
- 2) z jednym otworem, bliższym do dworca;
- 3) z całkowitem pokryciem wykupu.

We wszystkich trzech ujęciach rozplanowanie placu przed dworcem jest symetryczne względem obranej podłużnej osi kompozycyjnej, kształt zaś i wielkość otworów są zachowane bez zmiany dla dworca nad 8-ma i 12-ma torami.

Za najbardziej korzystny, nie tylko z punktu widzenia potrzeb kolejowych, lecz i ze względów czysto architektonicznych, uważam warjant pierwszy planu sytuacyjnego, z dwoma otworami, — wyjaśniają one bowiem odrazu przeznaczenie budynku i powiększają wrażenie jego wielkości przez ujawnienie dolnej kondygnacji dworca, mającej 8,22 m wysokości; kształt otworów, w połączeniu z dobrem opracowaniem balustrad, daje naturalne architektoniczne rozczłonkowanie wielkiej powierzchni placu; bez tych otworów należałoby się uciec do sztucznego jego rozbitcia.

Załączam następujące dane cyfrowe, obejmujące wszystkie trzy warjanty rozplanowania:

1) Plac między dworcem i ul. Marszałkowską:		
Długość, mierzona między wschodnią ścianą dworca i frontem domów przy ul. Marszałkowskiej wynosi		271,10 m
Szerokość, mierzona między frontem domów przy Alei Jerozolimskiej i frontem projektowanych biur wynosi		157 m
Kwadratura placu		4,256 ha
„ otworu prostokątnego		0,185 ha
„ „ półokrągłego		0,194 ha
„ placu z potrąceniem otworów		3,876 ha
Koszt przekrycia każdego z otworów mniej więcej milion złotych.		

2) Plac między północną ścianą dworca i ul. Chmielną, przeznaczony na postój samochodów:

a) Długość	przy 8-miu	233 m
Szerokość	torach	97,5 m
Kwadratura		2,271 ha
b) Długość	przy 12-tu	233 m
Szerokość	torach	65 m
Kwadratura		1,514 ha

Najmniejsza odległość południowej ściany dworca od północnej linii regulacyjnej Alei Jerozolimskiej wynosi 3 m.

Długość dworca mierzy 121 m

Największa jego szerokość nad 8 ma torami 84 m

Plac między dworcem i ul. Marszałkowską będzie największym z egzystujących placów Warszawy. — największy obecnie plac im. Marszałka Piłsudskiego mierzy bowiem 200 m długości i 145 m szerokości, liczonej od zabudowań Sztabu Głównego do gmachu Hotelu Europejskiego, co daje 2,9 ha powierzchni. Wielkość placu przed dworcem nie będzie jednak przesadną, da się bowiem z łatwością ująć architektonicznie, — natemast plac, który byłby osiągnięty przy zamierzonym wykupie domów, przylegających do ul. Chmielnej, posiadałby zbyt wielkie wymiary, trudne do architektonicznego opanowania.

BRYŁA DWORCA I UKSZTAŁTOWANIE OTOCZENIA.

Reprezentacyjny plac przed dworcem posiada dwie połacie ścian, — wschodnią (ul. Marszałkowska) i południową (Alei Jerozolimskiej), całkowicie zabudowane. Architektoniczne ich ukształtowanie nie jest w mocy ani Ministerstwa Komunikacji, ani też Magistratu m. st. Warszawy. Można jedynie przewidywać, że i w przyszłości wysokość domów tych połaci nie przewyższy przepisowej wysokości 21 m, z wyjątkiem hotelu Polonia, mającego obecnie 34 m wysokości, mierzony od chodnika do najwyższego punktu mansardowego dachu.

Kształtowanie pozostałych 2-ch połaci placu leży natomiast całkowicie w granicach możliwości Ministerstwa Komunikacji, jedną z nich stanowi bowiem projektowany dworzec, drugą zaś — proponowany hotel i pas zabudowań biurowych.

Szczęśliwym zbiegiem okoliczności, obie te połacie placu uważać należy za ważniejsze od pozostałych, są bowiem bardziej widoczne z miejsca skrzyżowania 2-ch najważniejszych arterii miasta: ul. Marszałkowskiej i Alei Jerozolimskiej.

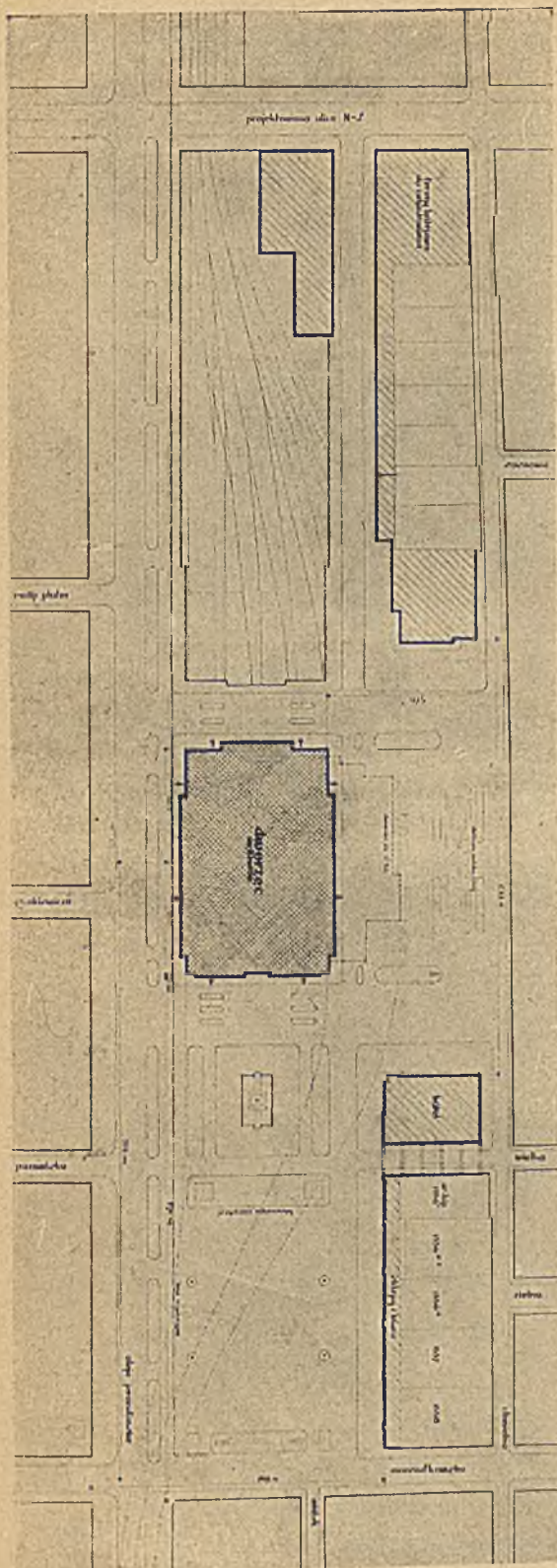
Dla należytego architektonicznego zamknięcia placu, należy dać dworcowi, na pewnej części jego planu i możliwie na całej szerokości, taką wysokość, by mógł on zdominować nad większą budowlą, plac okalających; w tym celu wybraną została główna hala dla odjeżdżających, która otrzymała na całej długości 84-ch metrów wysokość 26-ciu metrów, mierzoną od chodnika do najwyższej poziomej linii dachu. Wysokość ta, przy dalszym opracowaniu projektu, może ulec raczej zwiększeniu niż zmniejszeniu, w zależności od wskazań plastycznego modelu dworca i otoczenia. Wysokość pozostałych pomieszczeń dworca zamyka się w następujących liczbach: ± 8 m. (restauracje, poczekalnice, sale bagażowe), 14 (hala kasowa, hala dla przyjeżdżających), 22 m (w tym z kondygnacje pomieszczeń dla pasażerów i 3 kondygnacje biur).

Pomimo stosunkowo znacznej wysokości bryły zewnętrznej dworca, nie będzie on jednak w stanie zapewnić dość potężnego akcentu architektonicznego dla placu o tak znacznych wymiarach. — rolę tę musi odegrać blok gmachu hotelowego, który w najwyższej części mierzyć będzie około 56 m wysokości, co odpowiada 16-tu normalnym kondygnacjom domu czynszowego.

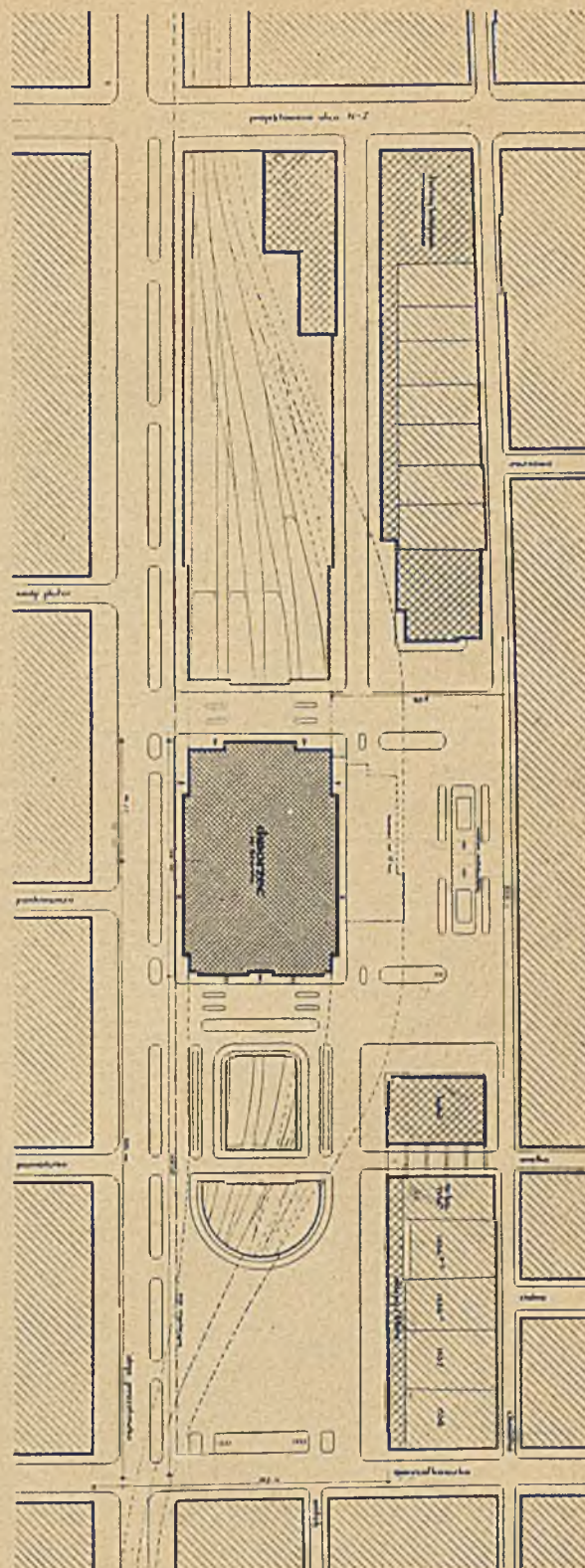
UKŁAD RUCHU NA ULICACH I PLACACH, OTACZAJĄCYCH DWORZEC.

1) Ruch pieszy.

Dla uniknięcia przechodzenia pasażerów przez obciążone ruchem kołowym jezdnie, zaprojektowane zostały pod podłogą dworca, a nad skrajnią budowli, poprzeczne do dworca galerje, łączące perony z południowym chodnikiem alei Jerozolimskiej

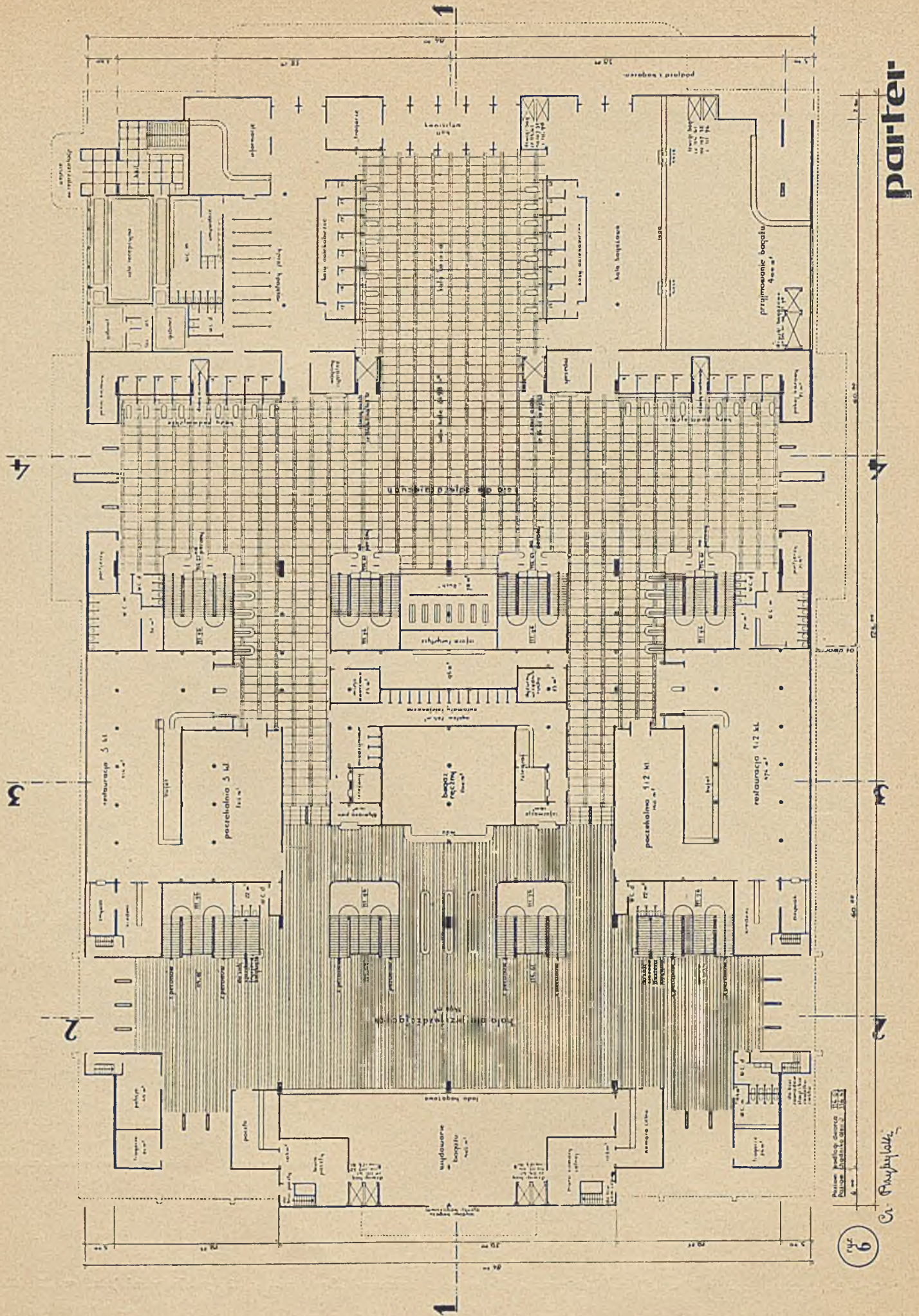

Sytuacja przy całkowitym przekryciu torów przed dworcem.

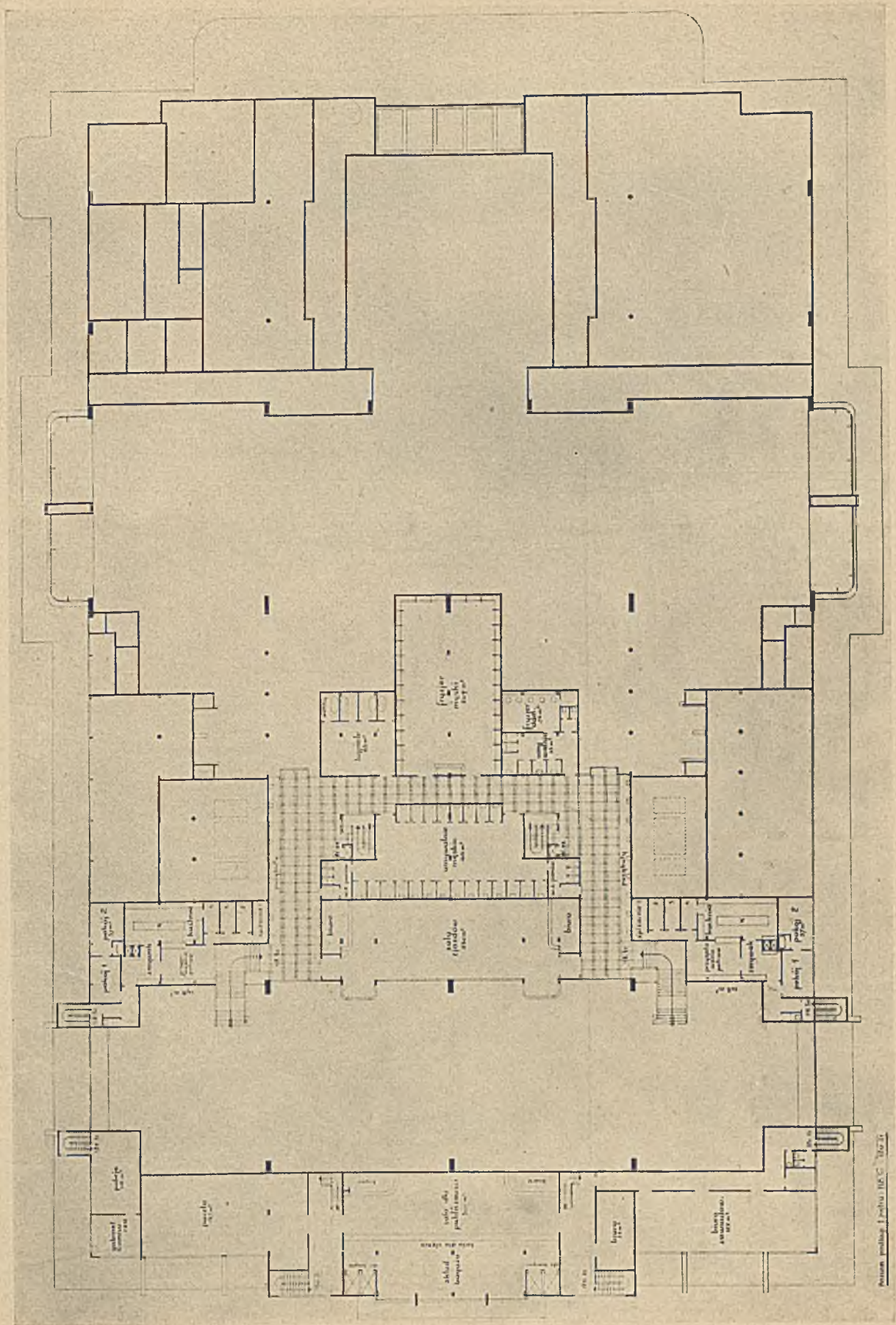
Sytuacja z dwoma otworami, odsłaniającymi tory przed dworcem.

2 — 3. Arch. Czesław Przybylski (Warszawa). Dworzec Warszawa-Główna na 8 i 12 (punktowanie) torów. 1:4000.

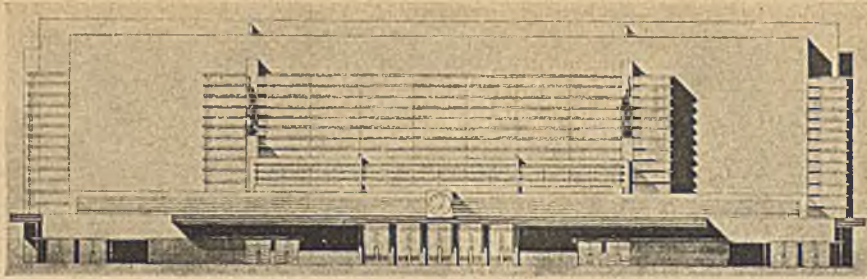

4. Arch. Czesław Przybylski (Warszawa). Dworzec Warszawa Główna na 8 torów.

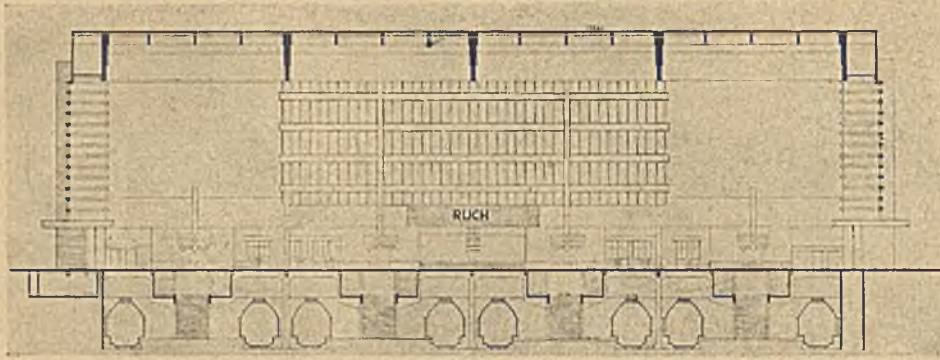
Plan parteru. 1:600.

5. Arch. Czesław Przybylski (Warszawa). Dworzec Warszawa-Główna na 8 torów. Plan I piętra. 1:600

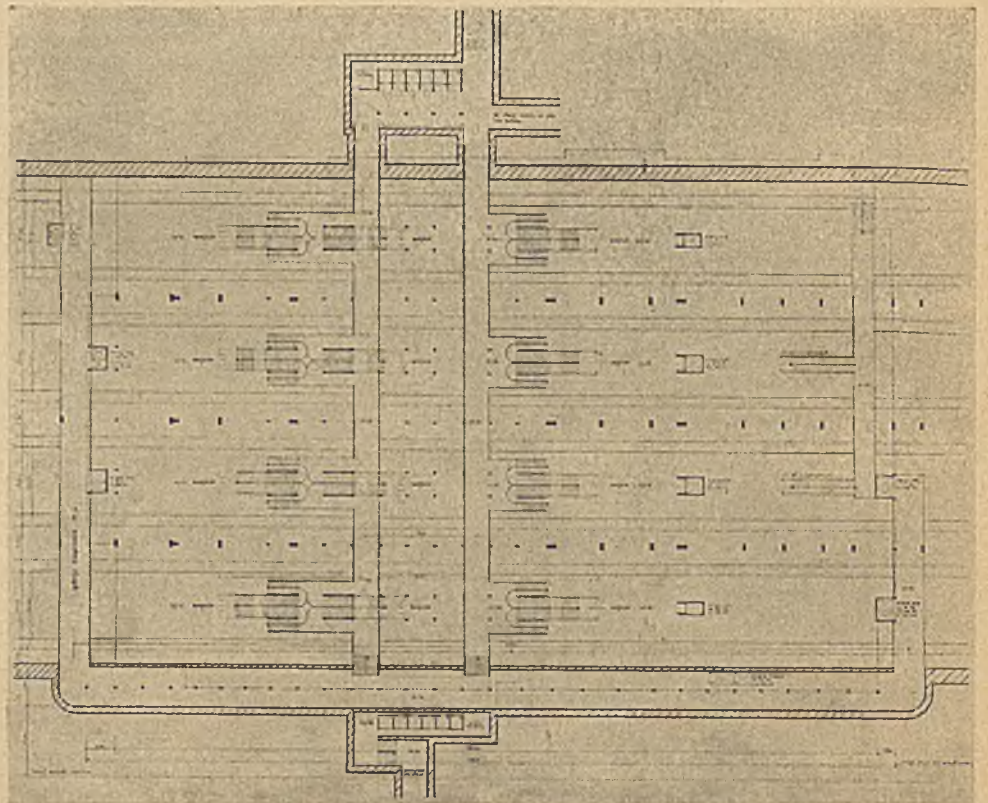

Widok od strony ul. Marszałkowskiej i placu przed Dworcem (wejścia) 1:800.

Przekrój 4 — 4 hall dla odjeżdżających. 1:800.

Plan galerij przejściowych między podłogą Dworca a peronami, oraz galerji bagażowej. 1:1200.

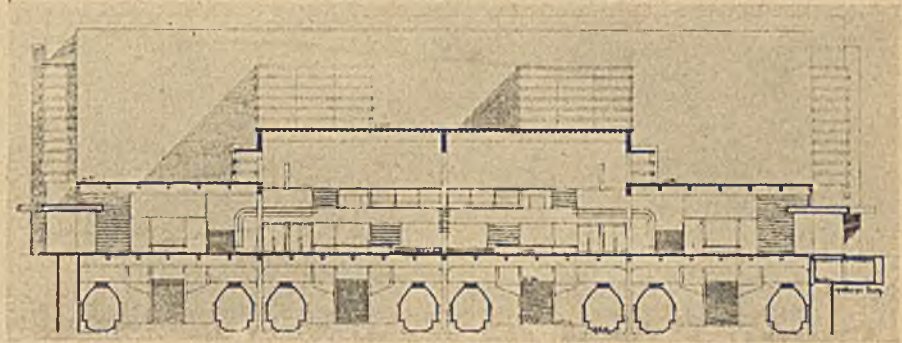
6—8. Arch. Czesław Przybylski (Warszawa). Dworzec Warszawa-Główna na 8 torów.

Elewacja od strony ul. N.Ś. (wjazdu).

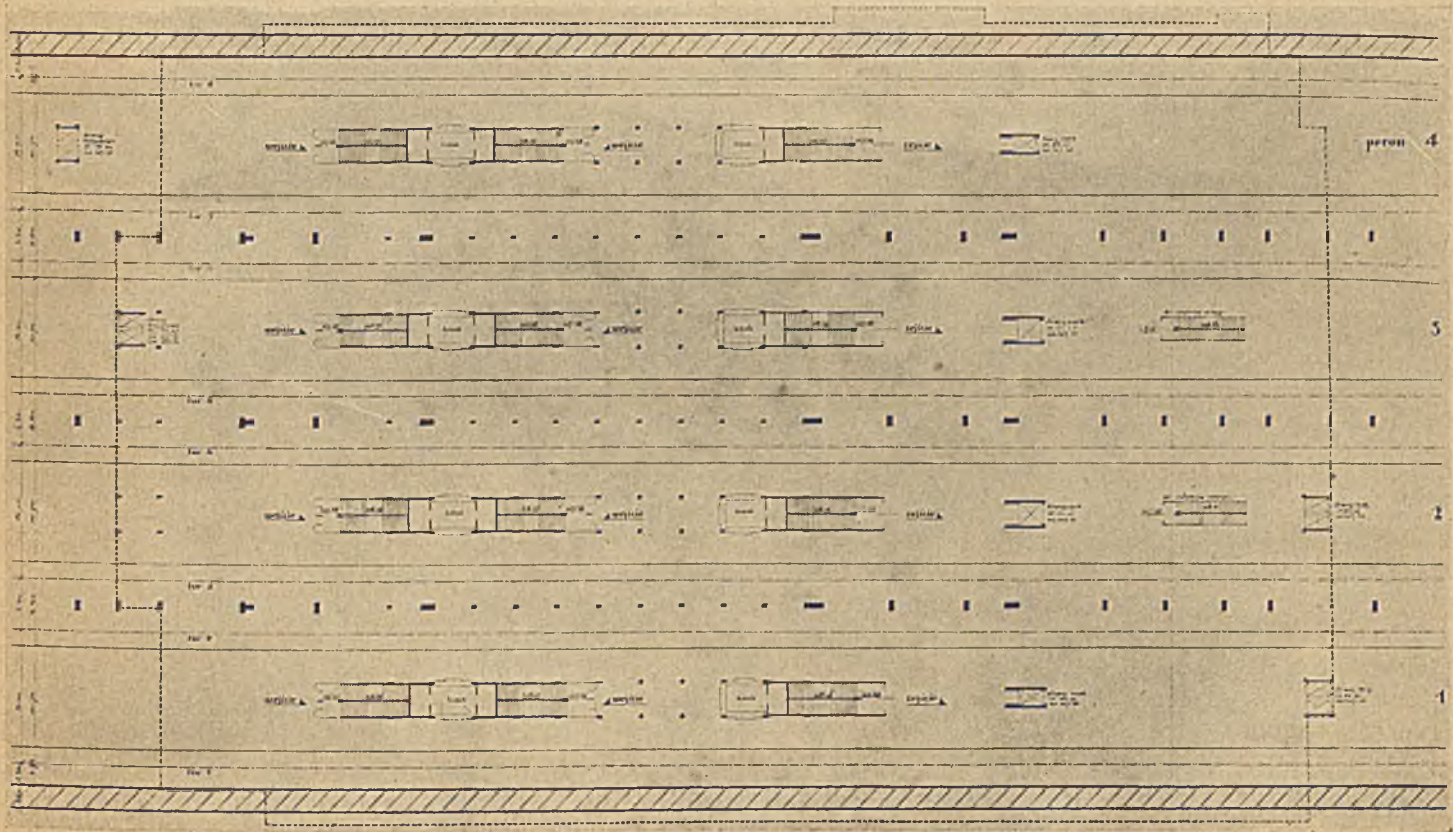

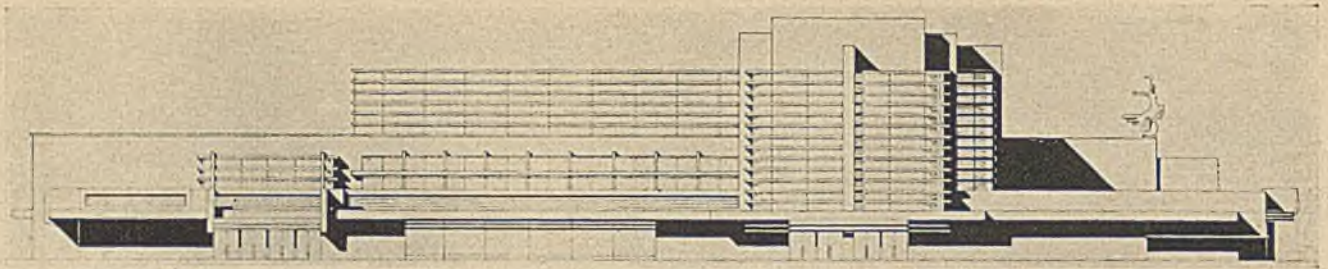
1 : 800.

Przekrój 2-2 hall dla odjeżdżających.

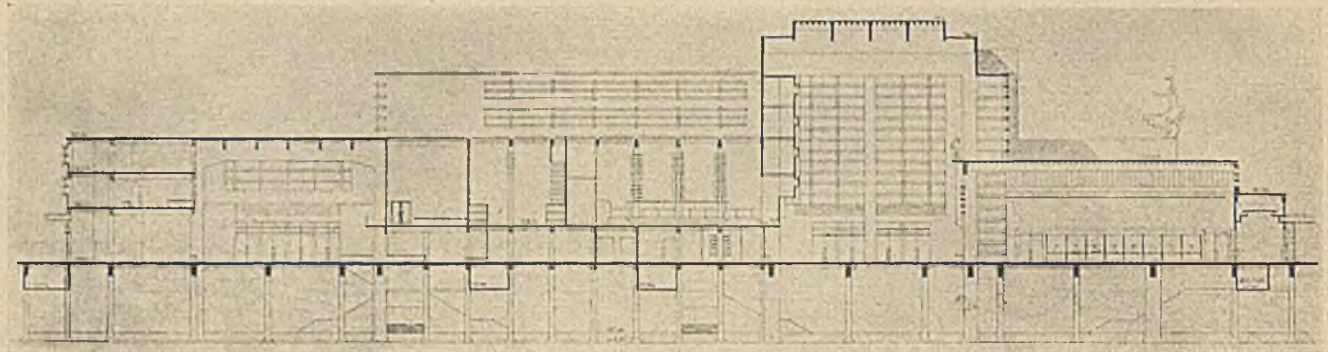

1 : 800.

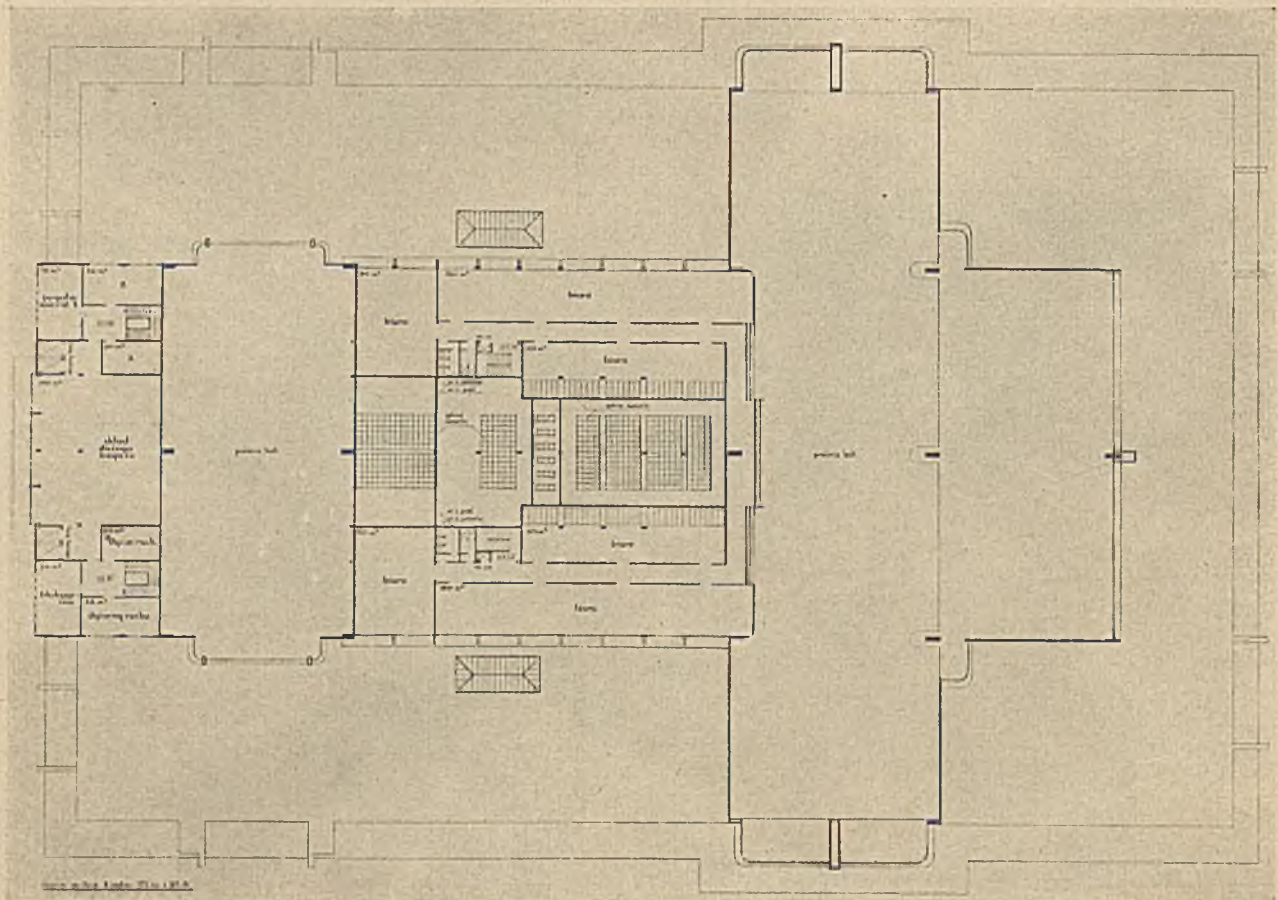

Elewacja od Alei Jerozolimskiej.

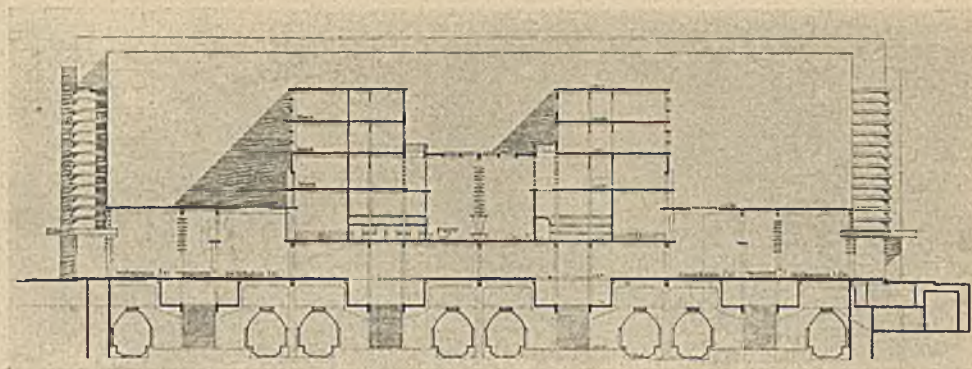

Plan II piętra.

Przekrój 1—1 hal dla odjeżdżających i przyjeżdżających.

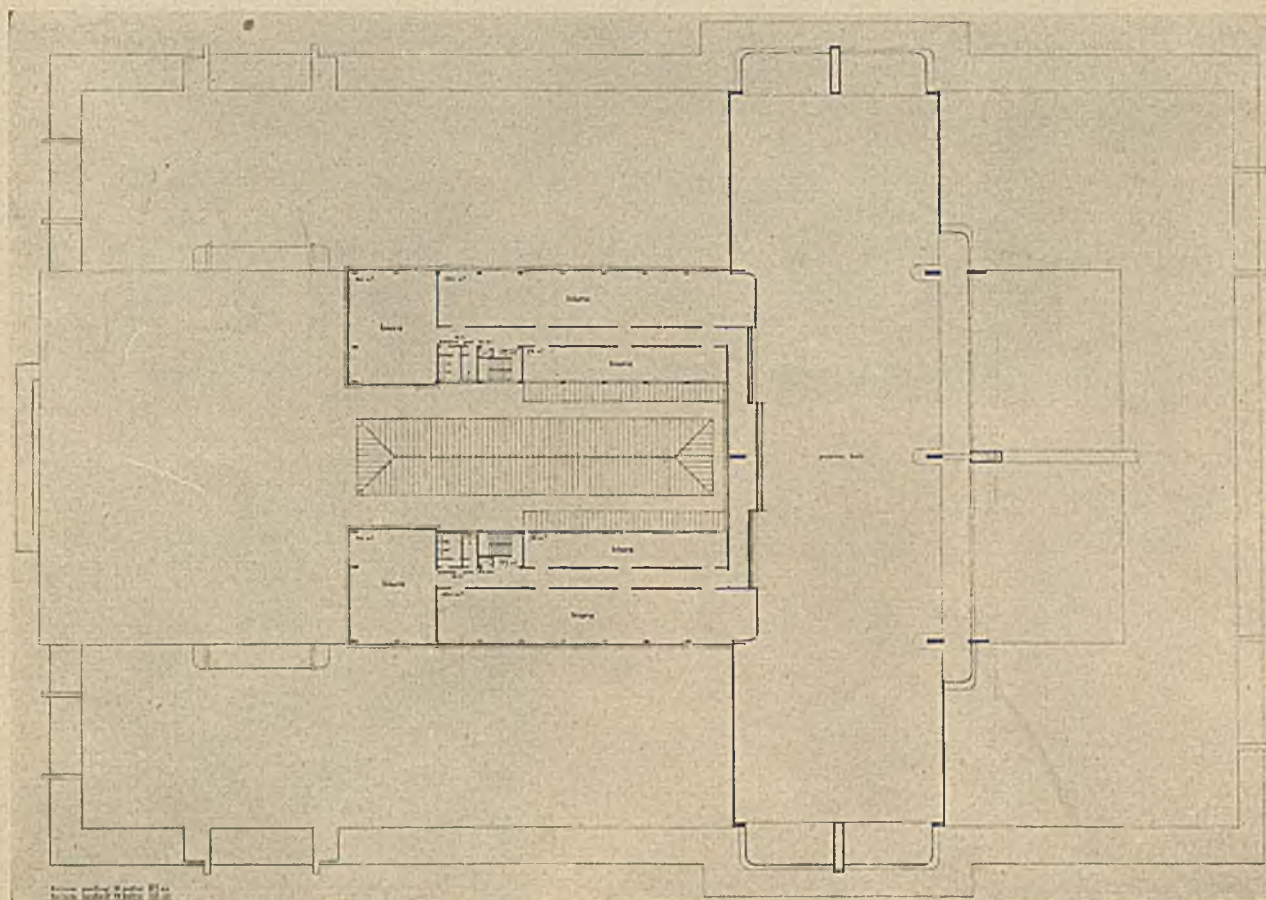

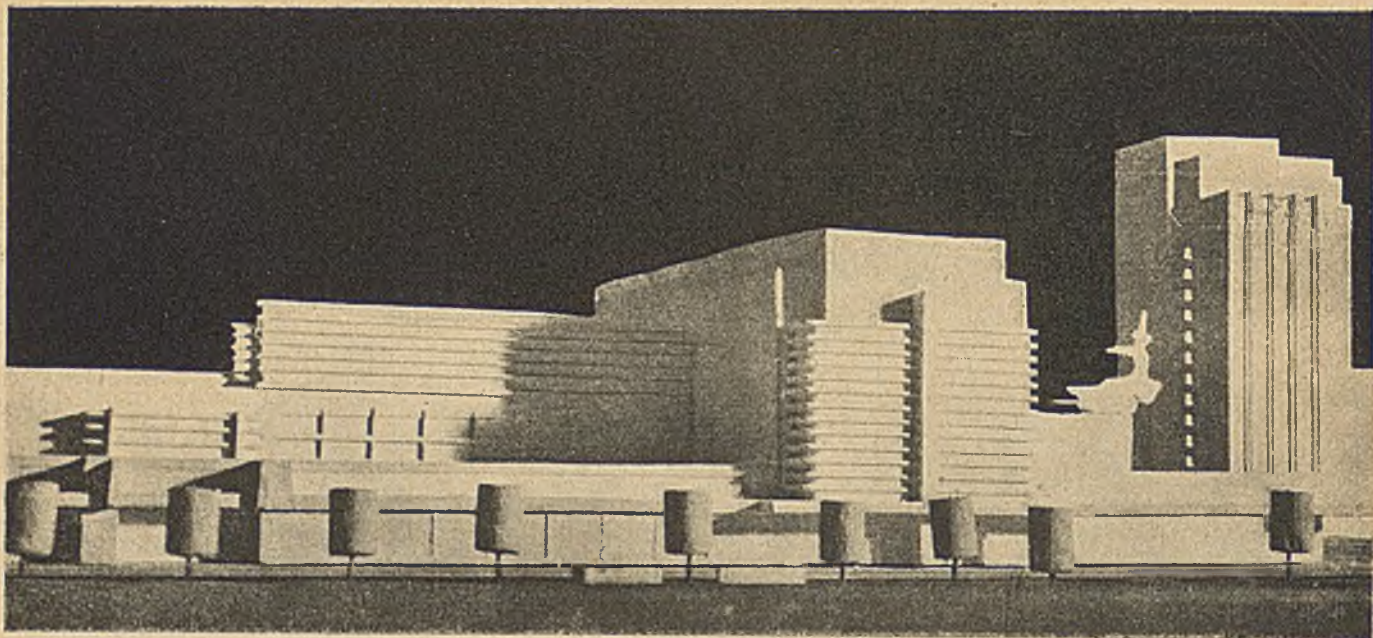
Przekrój elewacji i skrzydeł
biurowych. 1:800.

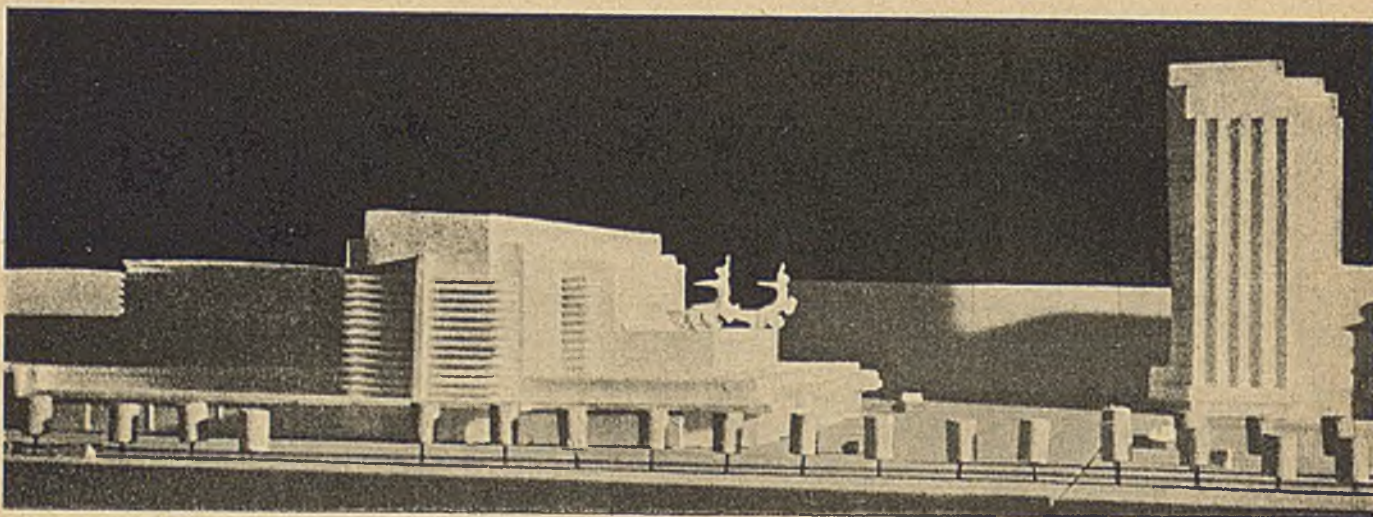
1:800.

Plan III i IV piętra.

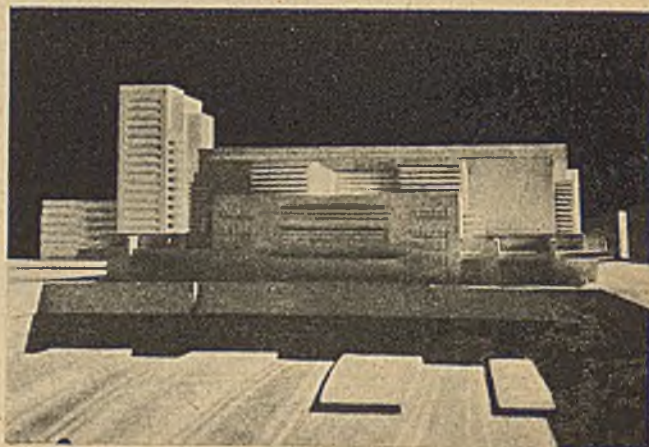

Wyjścia i wejścia od strony Al. Jerozolimskiej. W głębi projektowany hotel.

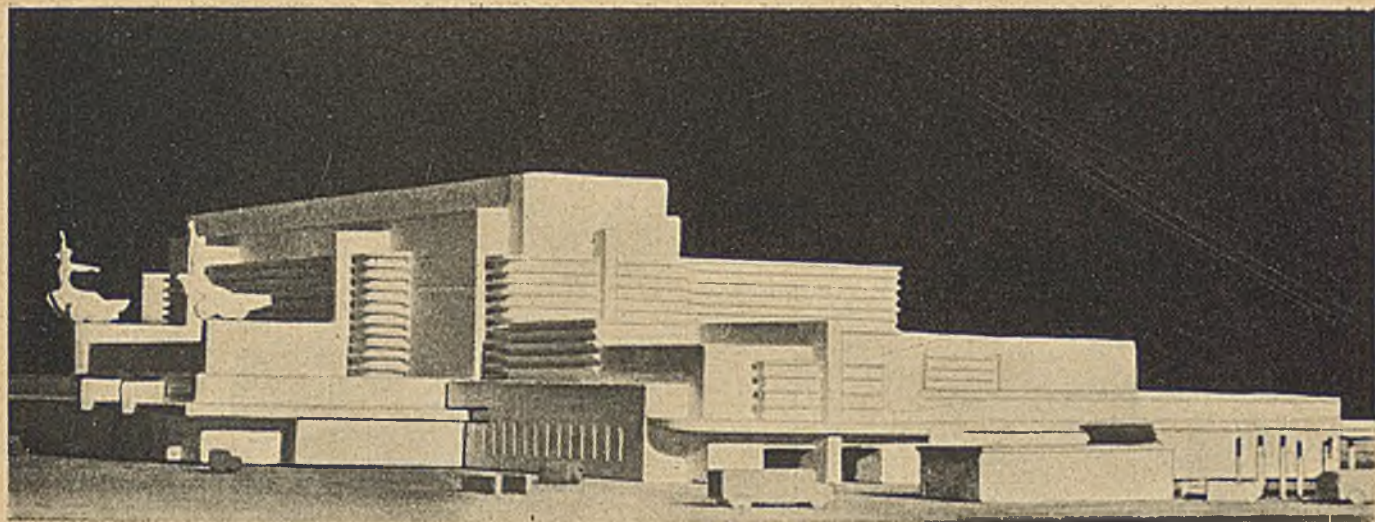

Dworzec od strony Alei Jerozolimskiej. W głębi domy przy ul. Chmielnej.

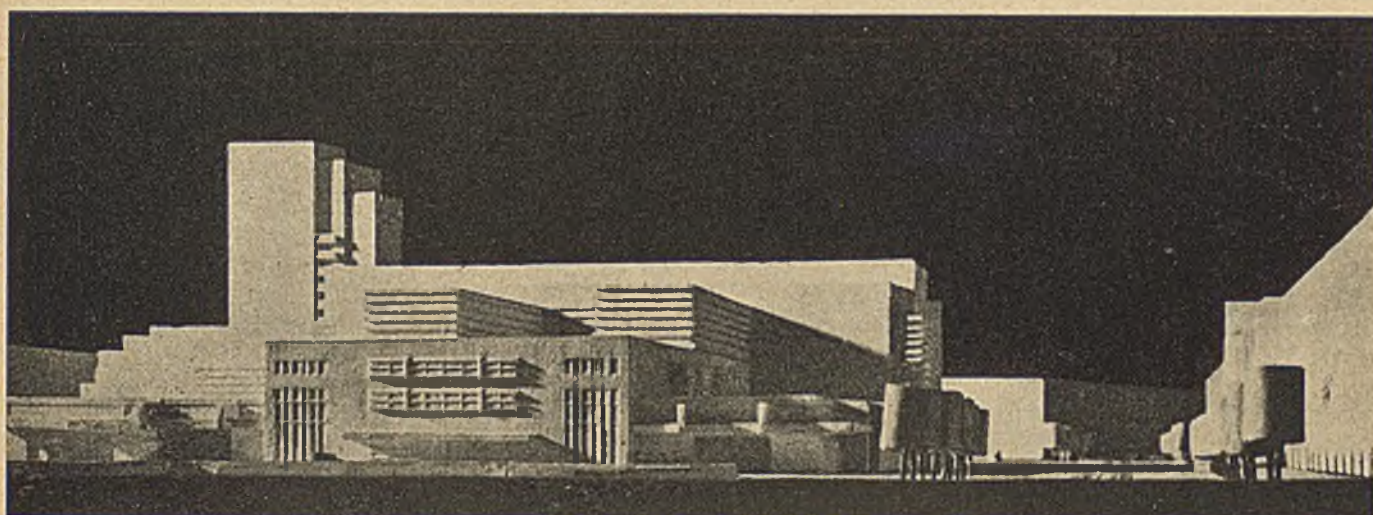
Dworzec, widziany z wykopu przy wjeździe od zachodu.

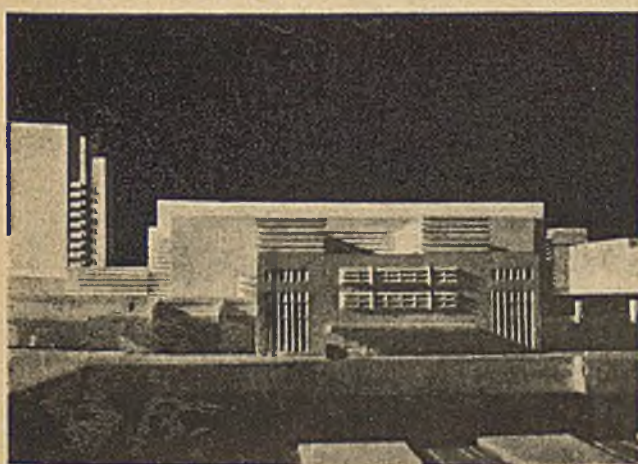
17 — 19. Arch. Czesław Przybylski (Warszawa). Dworzec Warszawa-Główna na 8 torów.

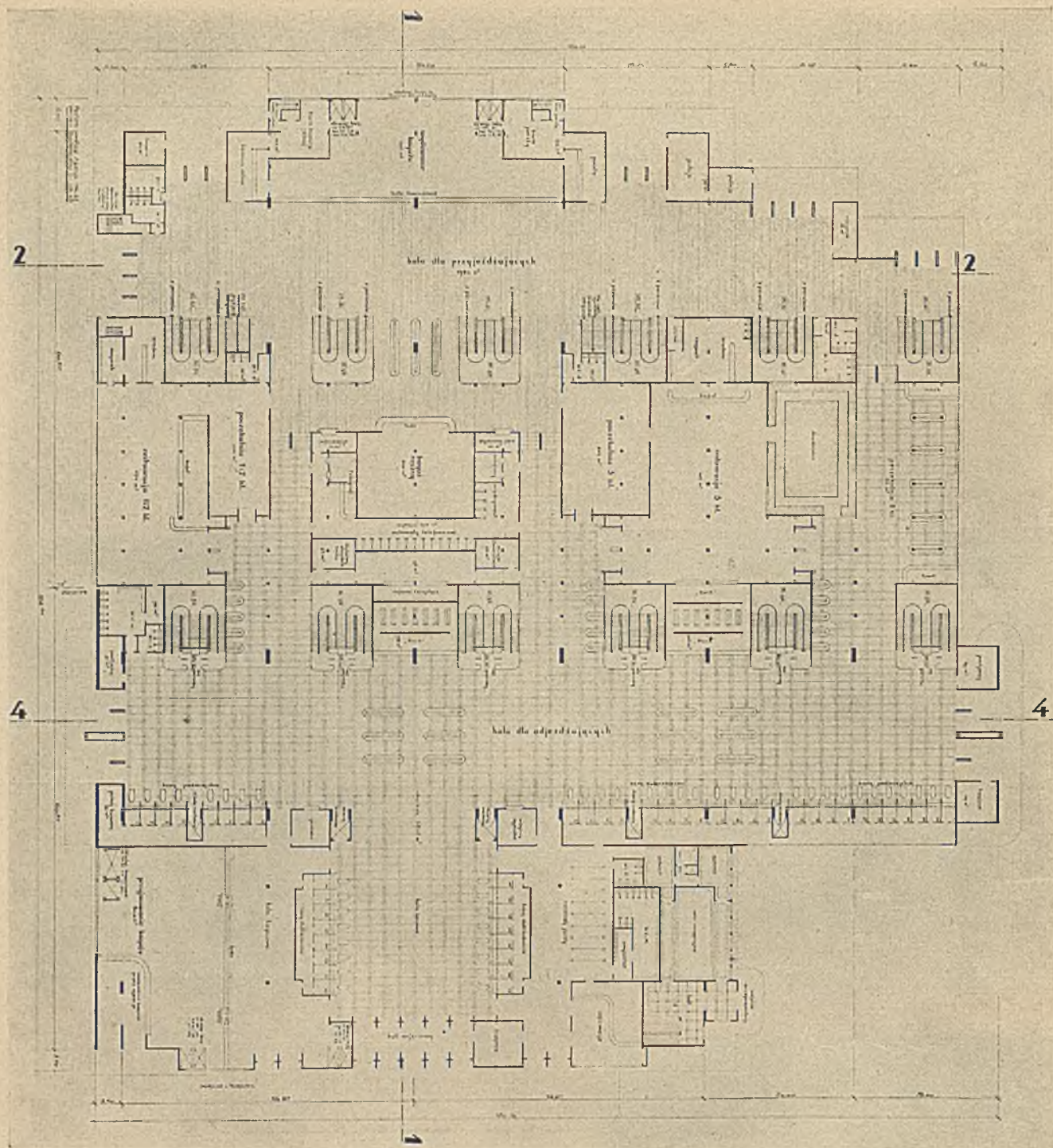
Dworzec od strony ul. Chmielnej. Po prawej stronie stacja „metro”.

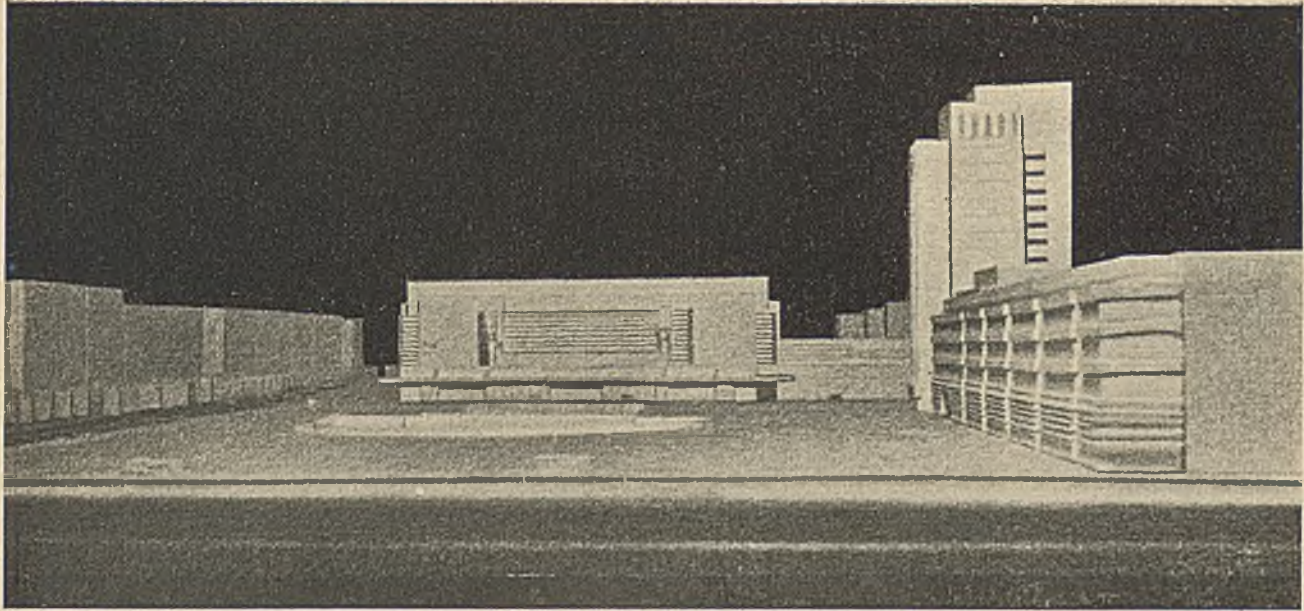
Dworzec od strony hall dla przyjeżdżających. W głębi narożnik ulicy Marszałkowskiej i Alei Jerozolimskiej.

Dworzec, widziany z wykopu przy wjeździe od zachodu.

23. Arch. Czesław Przybylski (Warszawa). Dworzec Warszawa-Główna na 12 torów. Rzut parteru. 1:800.

Dworzec, widziany z ulicy Marszałkowskiej.

24. Arch. Czesław Przybylski (Warszawa).

Dworzec Warszawa - Główna na 12 torów.

i z wysepką przy ul. Chmielnej, przeznaczoną na główny przystanek autobusowy przy dworcu.

Galerie te łączą się przejściem podziemnym z projektowanym hotelem, jak również ze stacją Miejskiej Kolei Podziemnej (Metro), umieszczoną przy ul. Marszałkowskiej.

2) Ruch tramwajowy.

Wydaje się najwłaściwszym zachowanie obecnego układu torów tramwajowych, przechodzących przez ul. Marszałkowską i Aleję Jerozolimską. Okalanie dworca dodatkowymi liniami tramwajowymi uważać należy za szkodliwe z punktu widzenia potrzeb dojazdu i dojazdu kołowego do dworca. Mogłoby jednak być dopuszczalne urządzenie 2-ch pętli torów tramwajowych dla kursów z krańcową stacją przy dworcu, z tym jednak warunkiem, by plac postojowy przy ul. Chmielnej był całkowicie wolny od linii tramwajowych.

3) Ruch autobusowy.

Stacja autobusowa dla ruchu autobusów w kierunku ze wschodu na zachód i odwrotnie umieszczona jest na specjalnych wysepkach przy ul. Chmielnej, przyczem autobusy, jadące ze wschodu na zachód przechodzą przez ul. Chmielną, która dziś już ma ruch jednokierunkowy w tę właśnie stronę na odcinku między Nowym Światem i Bracką; autobusy, jadące natomiast z zachodu na wschód, przebiegać mają przez nową arterję, idącą wzdłuż północnej krawędzi dworca równoległe do ulicy Chmielnej, następnie zaś przez plac reprezentacyjny i ulicę Widok.

Stacje autobusowe dla ruchu z południa na północ, i odwrotnie, przechodzącego przez ul. Poznańską i ul. Wielką, umieszczone zostały na wysepkach, położonych wzdłuż prostokątnego otworu przy dworcu.

4) Miejska Szybkobieżna Kolej Podziemna.

Projektowana linia A, przechodząca pod jezdnią ulicy Marszałkowskiej, zarówno jak projektowana w następnej serji linia, przechodząca pod ul. Chmielną, mają połączenie podziemne z dworcem, o czym wzmiankowane było wyżej.

5) Ruch samochodowy.

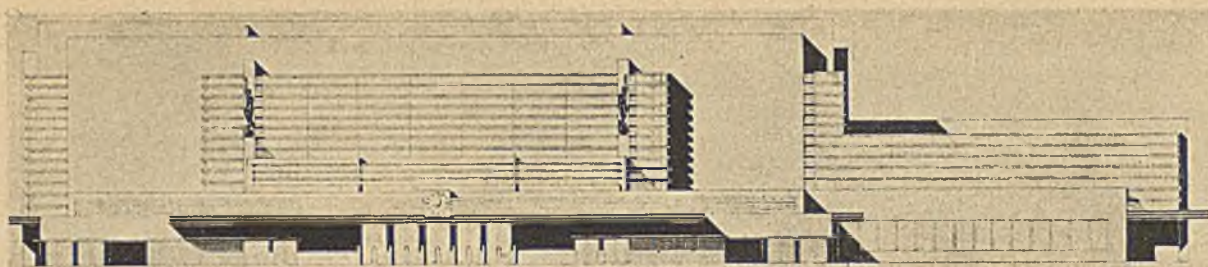
Ruch dojazdowy ze wschodniej połowy miasta odbywać się będzie wyłącznie wzdłuż Alei Jerozolimskiej, po nowej jezdni, urządzonej w obrębie placu reprezentacyjnego równoległe do egzystującej; egzystująca jezdnia Alei Jerozolimskiej zostanie na odcinku od Marszałkowskiej do dworca zachowana całkowicie dla normalnego ruchu kołowego, przebiegającego przez Aleję Jerozolimską. Na nowej jezdni gromadzić się będzie ruch ze wschodniej części Alei Jerozolimskiej, całej ul. Marszałkowskiej i z ulicy: Widok, Zielnej, Wielkiej i Poznańskiej. Ruch dojazdowy z zachodniej połowy miasta odbywać się będzie przez N-S zachodnią część Alei Jerozolimskiej oraz ulice: Emilji Plater i Pankiewicza; ruch ten powiększy normalny ruch kołowy Alei Jerozolimskiej na odcinku od N-S do wschodniego krańca dworca, co nie powinno jednak wywołać objawów ujemnych wobec statystycznie stwierdzonego małego ruchu z południowo-zachodniej części miasta do dworca i faktu, że handlująca ludność północno-zachodniej części miasta korzystać będzie w głównej mierze z autobusów i tramwaj miejskich. Nadmienić należy, że ruch samochodowy obejmuje głównie pasażerów z bagażem ciężkim, którym wolno będzie zajeżdżać jedynie przed wschodnią ścianę dworca.

Opróżnione automobile znajdują swój plac postojowy przy ul. Chmielnej, mogą odjechać przez nową arterję, równoległą do ul. Chmielnej, lub podjechać na wiadukt zachodni dworca dla zabrania pasażerów przyjeżdżających.

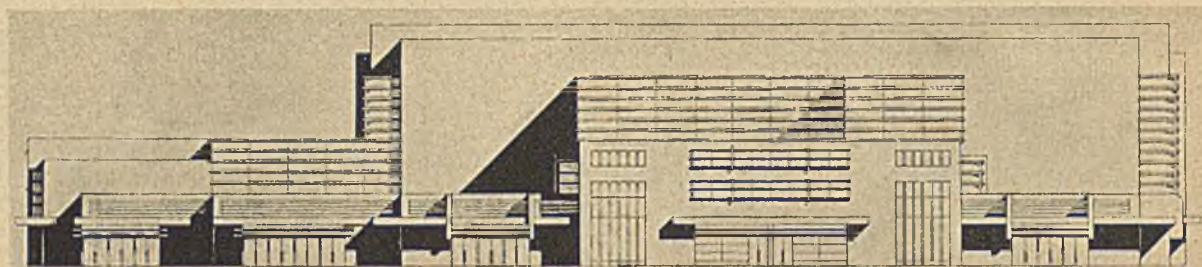
DWORZEC NAD 8-ma TORAMI.

Dworzec nad 8-ma torami zaprojektowany został z utrzymaniem całkowitej symetrii bryły, układu pomieszczeń, wejść i wyjść. Odbiega on od planu, opracowanego przez Komisję dla spraw przebudowy węzła kolejowego warszawskiego jako załącznik do ogłoszonego w 1929 r. konkursu architektonicznego, w następujących szczegółach:

1) Został dokładnie rozgraniczony ruch wyjeżdżających pociągami dalekobieżnymi od korzystających z pociągów pod-

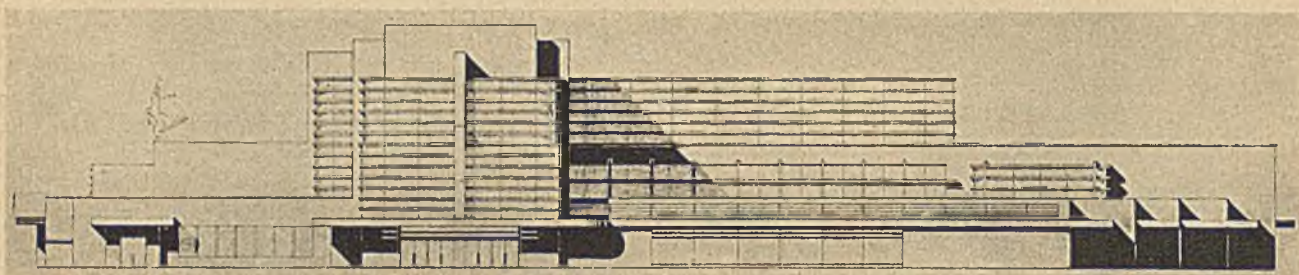

Widok od strony ul. Marszałkowskiej i placu przed Dworcem (wejścia)

Widok boczny od strony ul. Chmielnej.

1 : 800

Widok od strony ul. N-S (wyjścia).

25 — 27. Arch. Czesław Przybylski (Warszawa).

Dworzec Warszawa - Główna na 12 torów.

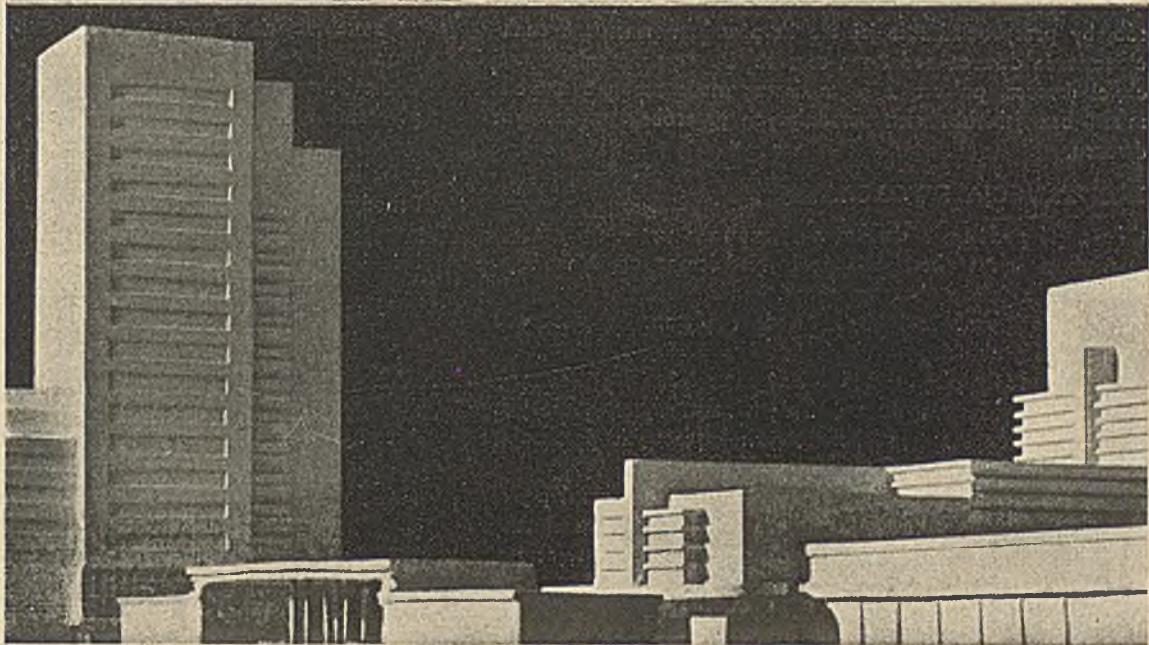
miejskich dzięki umieszczeniu kas ruchu podmiejskiego w obu końcach głównej hali dla odjeżdżających.

Ilość kas ruchu podmiejskiego wynosi 16, także ilość kas przeznaczona jest dla ruchu dalekobieżnego; ogółem posiada więc dworzec 32 kasy, — ilość kas została w ten sposób zmniejszona o 8 w porównaniu z warunkami konkursowymi; zmniejszenie to nastąpiło na mocy uchwały Podkomisji z dn. 14/XI. 1930 r. prot. Nr. 8.

- 2) Schody zejściowe, prowadzące z głównej hali dla odjeżdżających na perony, zostały usunięte z linii kas i umieszczone w sposób bardziej dostępny przy zachodniej ścianie hali.
- 3) Schody z peronów do hali dla przyjeżdżających skomponowane zostały jako czterobiegowe, w odróżnieniu od trójbiegowych schodów zejściowych. Czwartym biegiem schodów wyjściowych ułatwia publiczności przyjeżdżającej odnalezienie wyjść z peronów i ułatwia szybką ich ewakuację, schody zejściowe urządzenia takiego nie wymagają, napływ bowiem pasażerów na perony jest bardziej równomierny.
- 4) Dla usprawnienia ruchu pasażerów w obrębie dworca wprowadzone zostały wzmiankowane wyżej galerje poprzeczne pod podłogą dworca; oprócz korzyści, wskazanych w opisie ruchu pieszego pasażerów poza obrębem dworca, dają

one możliwość przechodzenia z peronu na peron bez wchodzenia na poziom parteru dworca (114—61).

- 5) Zgodnie z rezultatem dyskusji na posiedzeniach z dn. 24 i 25. XI. 1930, prot. Nr. 8, galerje bagażowe skomponowane zostały w sposób następujący: galerje poprzeczne nie przechodzą nad końcami peronów, jak to było projektowane pierwotnie, — zostały obie zbliżone na wzajemną odległość 126 m, odpowiadającą średniej długości pociągów; połączenie galerji poprzecznych jest jednostronne, łączy je galerja 6-cio metrowej szerokości, idąca wzdłuż południowej ściany dworca. Układ ten nie wymaga przeróbek przy powiększeniu dworca do 12-tu torów.
- 6) Sala do wydawania bagażu przeniesiona została do ściany zachodniej dworca w tym celu, by ułatwić odbieranie bagażu przez agencje wprost z ulicy.
- 7) Zostały umieszczone bardziej centralnie: pomieszczenie na bagaż ręczny i biuro telegrafu wraz z telefonami.
- 8) Restauracje umieszczone zostały przy południowej i północnej ścianach dworca, dzięki czemu otrzymują pożądane oświetlenie boczne i widok na przylegające ulice.

Wyjście od strony Chmielnej. Z przodu wejście do „metro” w głębi hotel.

9) Zostały powiększone następujące pomieszczenia:

a) Poczta, telefony i telegraf ze 100 do 464 m², w czym 307 m² na parterze i 157 m² na I p. (na żądanie Ministerstwa Poczty i Telegrafu).

b) Komora celna ze 150 do 436 m², w czym 103 m² na parterze i 333 m² na I p. (na żądanie Urzędu Celnego).

c) Pomieszczenia dla fryzjera, umywalni i wanien z 200 m² do 500 m² (na I piętrze).

10) Zostały dodane następujące pomieszczenia:

a) 2 sale na rozkłady jazdy (parter) 64 m²

b) biuro informacji turystycznych (parter) 95 m²

c) misja dworcowa (parter) 23 m²

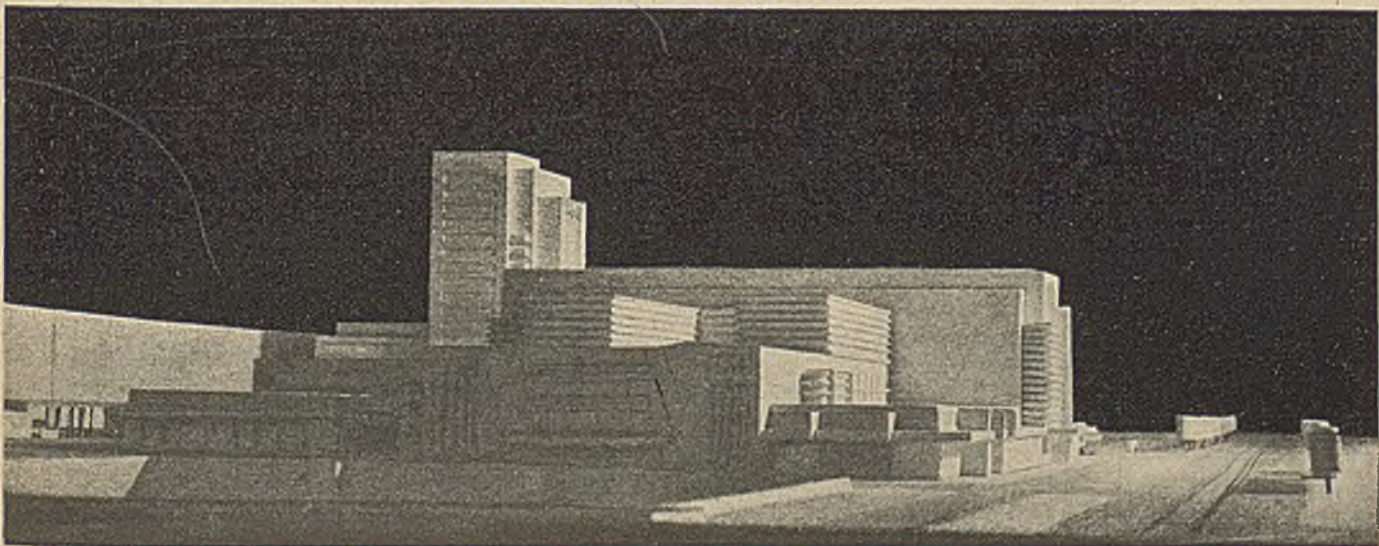
d) sala na zjazdy i informacje dla przyjeżdżających uczestników zjazdów (I piętro) 230 m²

e) pomieszczenia biurowe (II, III, i IV p.) 2426 m²

DWORZEC NAD 12-ma TORAMI.

Bryła dworca staje się asymetryczną, jednakże kształt hal zasadniczych w planie, układ pomieszczeń i rozmieszczenie schodów, a więc i ogólna orientacja podróżnych pozostają takie, jak i w dworcu nad 8-ma torami.

Ilość kas w dworcu nad 12-ma torami powiększa się do 52 (uchwała Podkomisji z dn. 14. XI. 1930, prot. Nr. 8 żąda 48 kas dla dworca nad 12-ma torami). Dobudowa nowej części dworca nad torami 9—10—11 i 12 pomyślana jest w ten spo-

Dworzec od strony hali dla przyjeżdżających.

Dworzec Warszawa-Główna zabudowany na 12 torów.

sób, by przeprowadzenie jej nie krępowało normalnego funkcjonowania dworca nad 8-ma torami. Po wykończeniu nowej części dworca, połączenie jej z dawną może nastąpić natychmiast, bez jakichkolwiek zasadniczych przeróbek w dawnym dworcu.

KONSTRUKCJA DWORCA.

Cała część podziemna dworca projektowana jest z żelazobetonu, lub z żelaza obetonowanego. Nadziemna część ma być wykonana z żelaza obetonowanego.

Ściany zewnętrzne mają być okładane płytami z piaskowca 5-cio cent. grubości.

Ramy i podziały okienne będą obciążone blachą miedzianą. Stropy nad głównymi halami będą układane z wykonanych fabrycznie beleczek żelazobetonowych o teowym przekroju; nie będą one tynkowane.

Ściany wewnętrzne hal mają być wykładane krajowymi płytami klinkrowymi, w dolnej zaś części płytami kamiennymi. Kasy i podejścia do kas będą wyłożone marmurem krajowym.

W restauracjach i poczekalniach ściany będą wyłożone drzewem.

Podłogi dworca będą wyłożone płytkami z naturalnego kamienia, płytkami z kamienia sztucznego, lub terakoty, — w poczekalniach zaś, restauracjach i w biurach zastosowany zostanie Eubolit na podkładzie korkowym.

Schody i perony pokryte zostaną warstwą stalobetonu.

ZESTAWIENIE KUBATURY DWORCA.

Według projektu na 8 torów:

powierzchnie użytkowe . . .	13220 m ²
powierzchnia zabudowana . . .	10134 m ²
kubatura	133676 m ³

Według projektu na 12 torów:

powierzchnie użytkowe . . .	15376 m ²
powierzchnia zabudowana . . .	13097 m ²
kubatura	158985 m ³

Czesław Przybylski.

III-CI KONGRES MIĘDZYNARODOWY ARCHITEKTURY NOWOCZESNEJ ODBYŁ SIĘ W BRUKSELI

27—30.XI.1930 pod przewodnictwem prof. Karola Mosera, jako prezesa, oraz Victora Bourgeois i Waltera Gropiusa, jako wiceprezesów. Sekretarzem był Dr. S. Giedion, generalny sekretarz kongresu.

Kongres ten poświęcony był zagadnieniom zabudowy dzielnic robotniczych o mieszkaniach najmniejszych, domami wysokimi, średnimi i niskimi. Temat był traktowany w ścisłym zespole z kwestją budowy miast. Mieszkanie najmniejsze ma bowiem rację bytu tylko wtedy, o ile stanowi komórkę racjonalnie pomyślanego maksymalnego organizmu: osiedla czy miasta. Stąd wytyczną referatów, wygłoszonych przez: prof. K. Mosera (Szwajcaria), prof. Waltera Gropiusa (Niemcy), Le Corbusier'a (Francja), Richarda J. Neutra (U.S.A.), radców Boehm i Kaufmanna (Niemcy), Karela Teige (Czechosłowacja), J. Duijkera i C. van Eesterena (Holandia), E. Heiberga (Danja), S. Syrkusa (Polska) etc., była tendencja ścisłego połączenia zadań architektury z urbanistyką. Pod tym też kątem widzenia rozpatrywano możliwości zabudowy „niskiej, średniej i wysokiej”, które miałyby się stać skupieniami standardowych mieszkań najmniejszych.

Delegat U.S.A. Neutra wykazywał, na podstawie praktyki budowlanej w Ameryce, walory oszczędnościowe wysokiego domu mieszkalnego. Le Corbusier temat kongresu skierował w kierunku, czy powierzchnię miast należy rozszerzyć, czy też ściętnić, upatrując rozwiązanie tego zagadnienia w reformie scaczenia terenów, umożliwiającej budowę wysokich domów przy jednoczesnym ściętnieniu obwodu miasta. Prof. Walter Gropius wypowiedział się za koniecznością zrealizowania domów mieszkaniowych 10—12 piętrowych, które teoretycznie są rozwiązaniem racjonalnym — brak natomiast w Europie doświadczenia pod tym względem. Architekci frankfurccy Boehm i Kaufmann przeprowadzili szczegółowe badanie kosztu budowy domu od 1 do 14 pięter i odnoszą się do mieszkań najmniejszych w „drapaczach nieba” z pewną rezerwą.

W przemówieniu w imieniu delegacji polskiej, zespołu architektów PRAESENS, podkreślił arch. Syrkus trudności ustalenia międzynarodowego standardu mieszkania, gdyż musiałby być dostatecznie giętki i elastyczny, ażeby się mógł zmieścić w zależności od lokalnych warunków krajów, miast i dzielnic.

Domy wielopiętrowe, ustawione w dostatecznej odległości od siebie, są rozwiązaniem tylko poszczególnych dzielnic, ale nie wystarczają do kwestji uzdrowienia miasta. Wszelkie próby uzdrowienia złych warunków życia miejskiego pójdą na marne, jeśli będzie się wtlaczać nowe dzielnice w ramy zbyt wielkiego miasta istniejącego.

Kongres zasadniczo wypowiedział się za budową „wysoką”, zastrzegając się jednak, iż nie uważa jej za jedyną pożądaną formę rozwiązania problemu mieszkania najmniejszego.

Jednocześnie z III cim Międzynarodowym Kongresem Architektury Nowoczesnej zorganizowała belgijska grupa „Dni Mieszkania Najmniejszego” pod przewodnictwem p. senatora Alberta François i architekta Raph. Verwilghena.

Oprócz fachowców belgijskich zaproszono do współpracy cały szereg prelegentów zagranicznych. Bardzo ciekawy referat wygłosił czeski publicysta, Karel Teige, ujmując zagadnienie mieszkaniowe w Czechach z socjalnego punktu widzenia. Redaktor d. n. f. p. dr. J. Gantner z werwą mówił o budownictwie m. Frankfurtu, jako „conferencier” wystawy dorobku budowlanego tego miasta, która odbyła się łącznie z wystawą planów mieszkań najmniejszych i planów zabudowy oraz pokazem modeli okien poziomo suwanych. Ciekawy był również referat dr. S. Giediona o architekturze szwajcarskiej.

Dni mieszkania najmniejszego wzbudziły ogromne zainteresowanie wśród ludności belgijskiej i przyczyniły się wydatnie do przeniknięcia racjonalnych poglądów nowoczesnej architektury do najszerszych warstw społeczeństwa. W odczycie, wygłoszonym na zaproszenie komitetu „Dni”, mówił delegat polski o warunkach mieszkaniowych w Polsce. Przebiegł w krótkości dane statystyczne, dotyczące głodu mieszkaniowego i prób zaspokojenia go. Przechodząc do przykładu konkretnego, zdemonstrował i objaśnił plany osiedla na Rakowcu, projektowanego przez Zespół Architektów PRAESENSU dla Warszawskiej Spółdzielni Mieszkaniowej. Stanowi ono rozwiązanie nowe pod względem techniki mieszkania najmniejszego i konstrukcji (szkielet żelazny, wypełniony gazobetonem). Plan jego, którymi nasi zagraniczni koledzy mocno się interesowali, reprodukowano będą w paru pismach belgijskich.

SPÓŁDZIELNIA BUDOWLANO - MIESZKANIOWA URZĘDNIKÓW MIN. SPRAW WEWN. PRZY UL. RAKOWIECKIEJ W WARSZAWIE

Spółdzielnia Bud.-Mieszk. U. M. S. W. została założona w końcu 1927 r. w celu dostarczenia mieszkań w pierwszym rzędzie urzędnikom centrali Min. Spraw Wewn. i podległych urzędów. W roku 1928 uzyskano tereny budowlane przy zbiegu ulic Rakowieckiej, Falata i Akacjowej w pobliżu przyszłej wielkiej arterji komunikacyjnej tak zwanej N—S. W czerwcu 1928 r. Sp. ogłosiła konkurs architektoniczny na

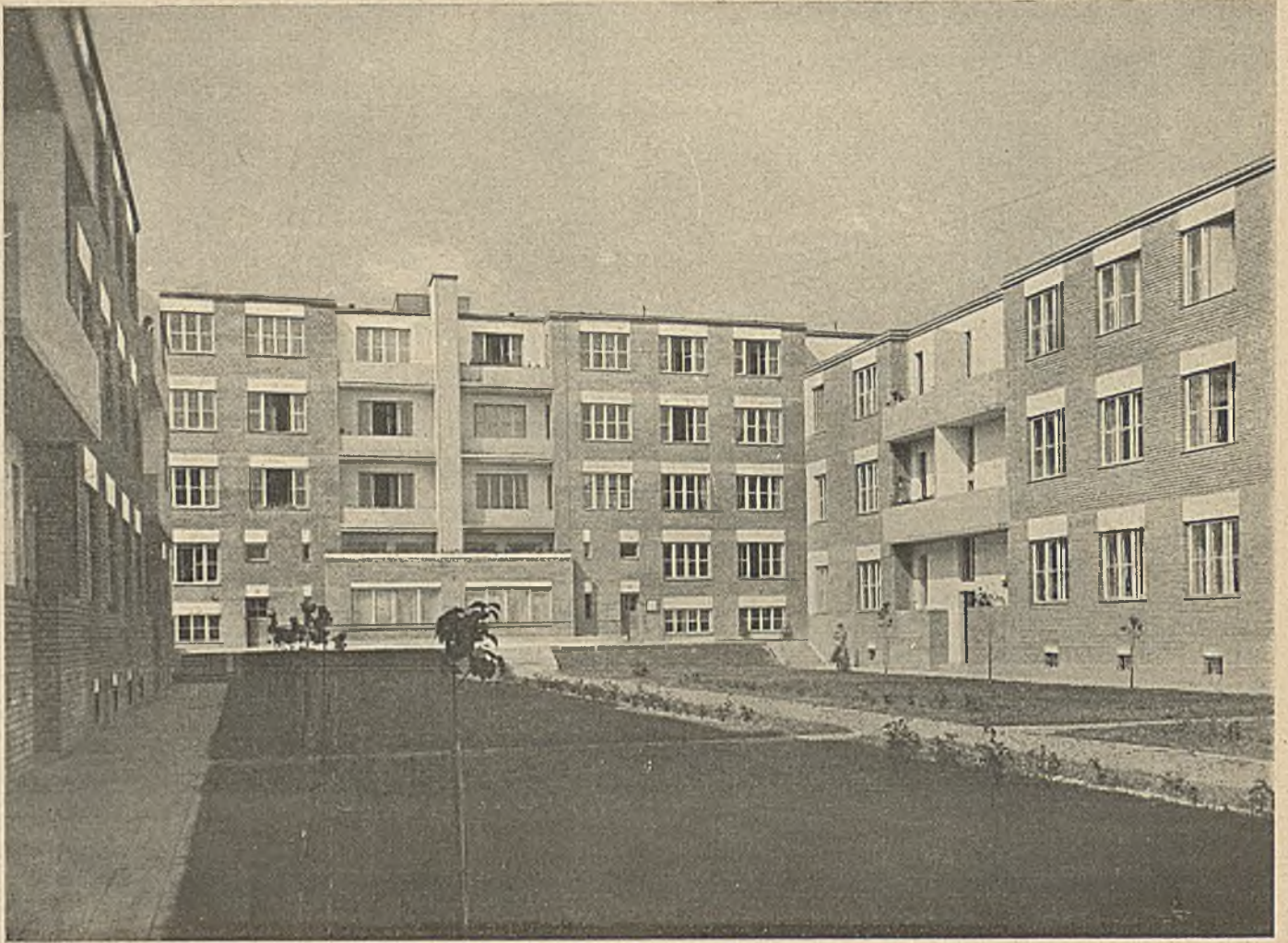
zabudowę tego terenu, w wyniku którego powierzono sporządzenie projektów i nadzór nad budową inżynierowi-architektowi Janowi Stefanowiczowi.

Przy sporządzaniu projektów kierowano się względami ogólnie przyjętymi, jak daleko idącą ekonomją w stosowaniu materiałów oraz celową użytkownością w układach poszczególnych mieszkań w granicach norm, ustalonych przez M. R. P.

Widok budynku z ul. Akacjowej.

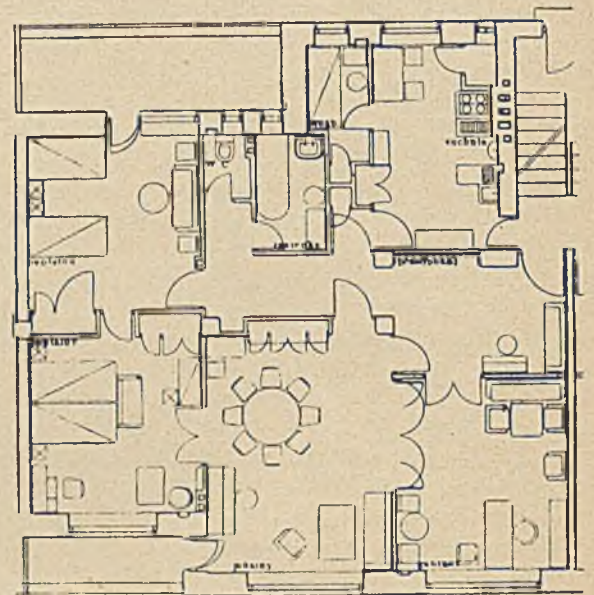

3—4. Arch. Jan Stefanowicz (Warszawa). Spółdzielnia mieszkaniowa M. S. W. w Warszawie.

Dziedziniec z widokiem na dom od ul. Rakowieckiej.

Krycia dachów Bitumina i izolacje podziemia „Agnisolem” wyk. f. „ORŁORÓG” w Warszawie. Centralne ogrzewanie wyk. f. „W. i St. Hedinger, inż.” w Poznaniu.

Rzut mieszkania 4-pokojowego z kuchnią.

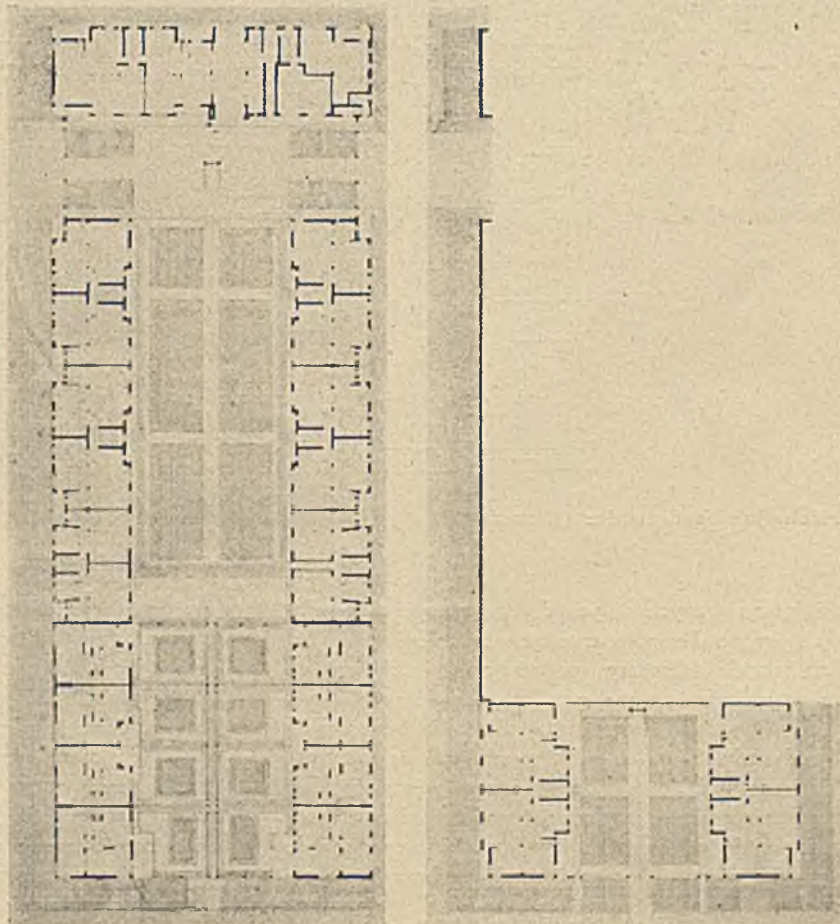
1 — 2. Arch. Jan Stefanowicz (Warszawa).

Spółdzielnia mieszkaniowa M. S. W. w Warszawie.

Widok od ul. Rakowieckiej.

Plan sytuacyjny.

5 — 6. Arch. Jan Stefanowicz (Warszawa).

Spółdzielnia mieszkaniowa M. S. W.

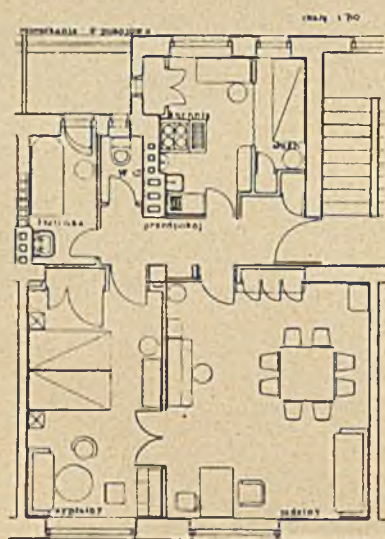

Widok z dziedzińca na budynki od ulicy Falata i Akacjowej.

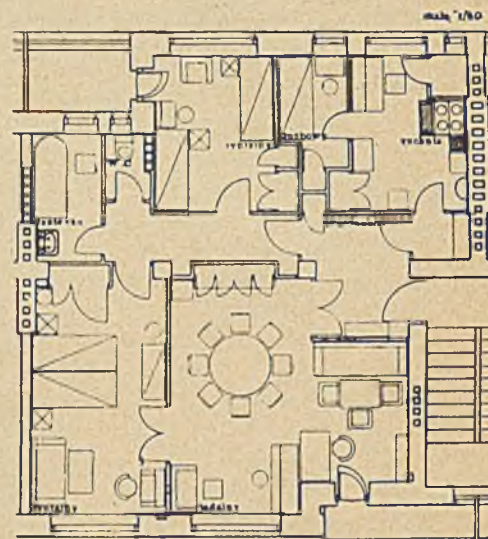

Taras mieszkania 5-pokojowego.

Rzuty mieszkań 3 i 4 pokojowych.

7 — 10. Arch. Jan Stefanowicz (Warszawa).

Spółdzielnia mieszkaniowa M. S. W. w Warszawie.

dla budowli kredytowanych. Wychodząc z powyższych założeń, zostały przyjęte dla powtarzających się lokali typy ich, jako znormalizowane elementy powstającej z nich całości. W związku z tem, zastosowano przy murach nośnych zewn. i murach klatek schodowych system słupów żelazobetonowych wewnątrz budynków wraz z podciągami żelazobetonowymi. Zastosowanie tego rodzaju systemu nośnego wewnątrz dało możliwość uzyskania znacznie większego współczynnika użytkowego w stosunku do powierzchni zabudowanej, oraz swobodę w rozplanowaniu mieszkań. Stropy zostały wykonane wolnowiszące pustakowo-żelazobetonowe. Ściany działowe w poszczególnych mieszkaniach wykonano z cegły dziurawki na płask z wkładkami żelaznymi i innych materiałów zast., co również przyczyniło się do zwiększenia wymiarów pomieszczeń.

Do murów ścian zewnątrz zastosowano cegłę zwykłą paloną, kombinowaną od strony elewacji z cegłą cementową normalnych wymiarów, przez co uniknięto prawie zupełnie tynków na elewacjach budynków. Względny oszczędnościowy wpływ na zastosowanie płaskich dachów bez strychów. Mając na uwadze czasowe odosobnienie kompleksu budynków wznoszonych, a ku wygodzie mieszkańców omawianej spółdzielni, w budynku od ul. Rakowieckiej przewidziano dwa pomieszczenia sklepowe oraz dużą salę zebrań, z której również korzysta przedszkole dla dzieci miejscowych lokatorów. W celu uzupełnienia wygod mieszkańców spółdzielni urządzone zostały w suterrenach pralnie, wyposażone w odpowiednie maszyny pralnicze oraz sztuczne suszarki kulisowe. Zaznaczyć wypada, że budowę wykonywano w bardzo trud-

Fragment domów szeregowych 5-pokojowych.

Domy piętropokojowe przy ulicy Falata.

11—12. Arch. Jan Stefanowicz (Warszawa).

Spółdzielnia mieszkaniowa M. S. W. w Warszawie

nych warunkach, jednakże w ciągu 13 miesięcy wykończono budynki i oddano do użytku członków spółdzielni kompletnie wykończone mieszkania.

Załączone zdjęcia budowli realizują tylko część programu Spółdzielni, to jest pierwszą serją domów mieszkalnych o 76 mieszkaniach. Obecnie znajduje się już w budowie (pod dachami)

druga serja domów o 112 mieszkaniach, której budowę powierzone również inż.-arch. Janowi Stefanowiczowi.

Nadspodziewany rozwój Spółdzielni, liczącej obecnie 320 członków, powoduje konieczność nowych budowli.

Poniższa tablica wykazuje niektóre ważniejsze dane, dotyczące mieszkań I-ej serji domów Spółdzielni:

Rodzaj mieszkania	ilość	pow. użytkowa poszcz. lokali				ogólna pow. lok.	współczynnik użyteczności w stosunku do pow. zabudow.	całkowity koszt jednego lok. wraz z 0/0 ⁰ / ₀ bank. administrac. i t. d. w złot.	wkład członk.	wkład członków w złotych
		pok.	kuchn.	pom. pomocnicze						
domki szer. 5 p.	8	60%	5%	35%	173 m ²	84.0%	70.000—	33.8%	25.000—	
mieszk. 4 p.	22	61%	10 1/2%	28 1/2%	115 m ²	80.7%	48.000—	10.5%	5.000—	
mieszk. 3 p.	32	59%	9 1/2%	31 1/2%	85 m ²	79.5%	37.600—	10.0%	3.750—	
mieszk. 2 p.	12	63%	15%	22%	65 m ²	75.0%	29.000—	8.6%	2.500—	
mieszk. 1 p.	2				20 m ²		8.600—			
sala zebrań	1				210 m ²		77.000—			
sklepy	2				80 m ²		30.000—			
m. służbowe	2				20 m ²		8.000—			

BUDOWA PIERWSZEGO W POLSCE SZTUCZNEGO TORU ŁYŹWIARSKIEGO W KATOWICACH

W dniu 7 grudnia 1930 r. otwarto w Katowicach pierwszy w Polsce sztuczny tor łyżwiarski, o czym obszernie donosiła cała prasa Kraju.

O znaczeniu tej placówki z punktu widzenia sportu mówić nie trzeba, gdyż każdy chyba wie, że do popularyzacji łyżwiarstwa w Polsce przyczyni się ona bardzo, dając przez pełne 4 miesiące w roku możliwość ślizgania i ćwiczeń.

Stąd ogromna np. perspektywa rozwoju hokeju na lodzie, który wskutek niesprzyjającego klimatu u nas, na platformie międzynarodowej okazał wielkie braki.

Pomijamy jednak tę zaletę budowy, pozostawiając tę sprawę pismom sportowym; w ramach niniejszego artykułu pragnę omówić stronę konstrukcyjną całej budowy.

Tor Katowicki składa się z dwóch zasadniczych budowli — płyty zamrażalnej oraz budynku klubowego. Płyta posiada kształt prostokąta o wymiarach 63 m x 38 m, razem 2400 m².

Wzdłuż dłuższego boku pobudowano dwupiętrowy gmach klubowy, o wymiarach rzutu 13,0 x 90 m, który mieści na parte-

1. Arch. Lucjan Sikorski. Widok od ulicy Budynek klubowy.

2. Płyta zamrażalna.

3. Popis mistrzowskiej pary Europy w dniu otwarcia.

rze kasy, biura, wytwórnię sztucznego lodu (produkt poboczny — latem), halę maszyn, zbiornik na solankę, restaurację sportową, oraz cały szereg ubikacyj gospodarczych, jak rozbieralnie, szatnie, wypożyczalnię łyżew, mieszkania personelu, toalety i t. p.

Na pierwszym piętrze mieści się wielka restauracja z widokiem na tor, dostępna dla publiczności wprost z ulicy, natomiast na drugim — wielka zakryta loża reprezentacyjna, również z widokiem na tor.

Dach budynku, o równi pochylej, został wykorzystany na trybuny i loże. Ogółem mieszczą trybuny około 2000 miejsc do siedzenia.

Z uwagi na to, że teren, na którym wzniesiono całą budowę, jest podebrany przez kopalnię, a więc niepewny pod względem budowlanym, zmuszony był projektodawca budynku p. radca inż. Lucjan Sikorski użyć do budowy materiałów lekkich, wskutek czego budynek posiada szkielet drewniany, obity płytami solom'utowymi. Ten rodzaj budowy dał konstrukcję b. lekką, trwałą i ogniotrwałą. Ściany zewnętrzne zostały otynkowane twardą zaprawą cementową, która na solom'icie trzyma się b. dobrze i należycie chroni go przed wilgocią.

Naściekawszą częścią budynku z punktu widzenia, że tak się wyrażę, „betonowego“ jest bezsprzecznie zbiornik na solankę (chlorek wapnia), mieszczący w sobie 210 m³ tej cieczy. Ciecz ta jest używana do chłodzenia płyty, dokąd zostaje doprowadzana i rozprowadzana systemem rur, których ułożono około 25 kilometrów.

Z uwagi na to, że solanka posiada w czasie ruchu urządzenia temperaturę — 12° C., przy wykonywaniu zbiornika miano na względzie poza nieprzepuszczalnością cieczy, również niemniej ważną okoliczność — nieprzepuszczalność ciepła, dla uniknięcia marnowania niskiej temperatury solanki.

Problem ten rozwiązano w sposób następujący:

Ściany zbiornika, który posiada wymiary 13,0 x 4,0 x 4,0 m., zostały wymurowane z cegły dobrze wypalanej, na twardzieli zaprawie cementowej; dno tworzy 45 cm. gruba płyta żelbetonowa. Następnie całość otynkowano zaprawą cementową i po-

kręto 1 cm. grubą warstwą mieszaniny gudronu z terą. Na lepsze to przyklejono 6 cm. grube płyty korkowe, które następnie znów pokryto gudronem.

Na tak zaizolowanych ścianach i dnie oparto właściwy zbiornik w formie skrzyni, wykonanej z żelazobetonu o grubości ścian 15 cm., otynkowanych i wyprawionych wewnątrz b. starannie tłustą zaprawą cementową.

Dla ochrony ścian zbiornika przed szkodliwym, niszczącym beton — działaniem solanki, ściany pokryto specjalną ochronną farbą. Tak wykonany zbiornik odpowiada w zupełności swemu zadaniu. Jedynie za słabą stronę urządzenia uważać należy niezbyt pewne oparcie skrzyni żelazobetonowej na płytach korkowych, które pod wpływem silnego parcia, dochodzącego do 40000 kg/m², mogą z czasem się poddać. Starano się temu zapobiec drogą wykonania w korku otworów, zapelnionych betonem, tworząc w ten sposób pewne podparcie ścian żelazobetonowych.

Zkolei przystąpię do opisu płyty zamrażalnej, stanowiącej główną część całego urządzenia.

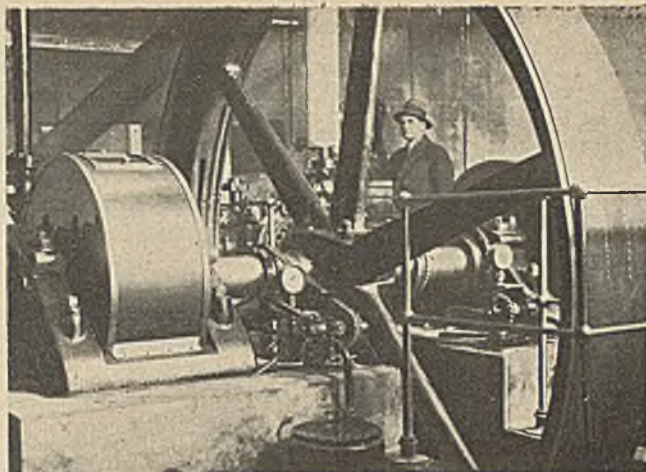
Przy wykonaniu płyty tej trzeba było rozwiązać b. trudne problemy, a mianowicie: zabezpieczenie jej przed dostępem wody podskórnej, izolacja termiczna i ogromnie ważne — uniknięcie b. szkodliwych w skutkach działań wielkich różnic temperatur.

Do rozwiązania powyższych problemów, miano dwie drogi: 1) wzorować się na urządzeniach już istniejących torów w Wiedniu, Pradze lub Budapeszcie, które były bardzo kosztowne, albo 2) zastosować zupełnie nowy system, a znacznie tańszy. Wybrano to drugie, dzięki czemu zaoszczędzono mniej więcej 25 zł. na 1 m² kosztów budowy, co dało w sumie pokazać kwotę 60 tys. zł.

Obrany system zastosowano po raz pierwszy w tego rodzaju budownictwie, a wyniki jego wypadły zupełnie zadawalająco, dzięki czemu z zupełnym powodzeniem będzie go można stosować w przyszłości.

Dla wypuklenia różnicy systemów, zastosowanego u nas a zagranicą, opiszę pokrótce urządzenia płyt w Wiedniu, Budapeszcie i Pradze, a następnie przystąpię do szczegółowego opisu konstrukcji naszej.

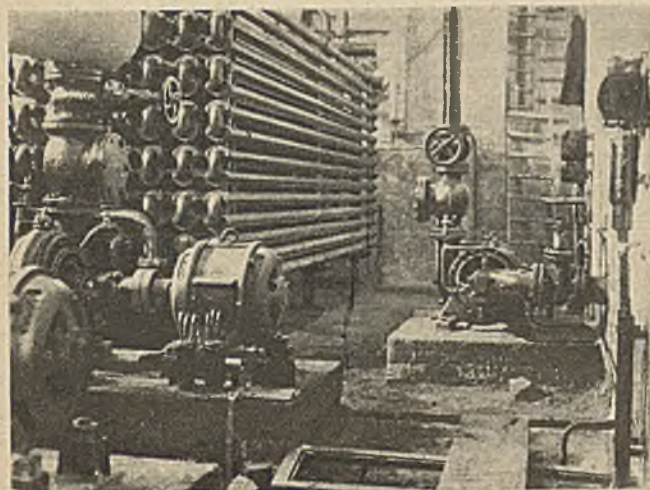
Otóż w Wiedniu i w Pradze stosowano system przekładnia, a więc, licząc od ziemi; na zrównany i gładko uwałowany teren ułożono warstwę papy smołowej, następnie płyty korkowe (b. drogie) nalepiono na papier, potem znów papę smołową

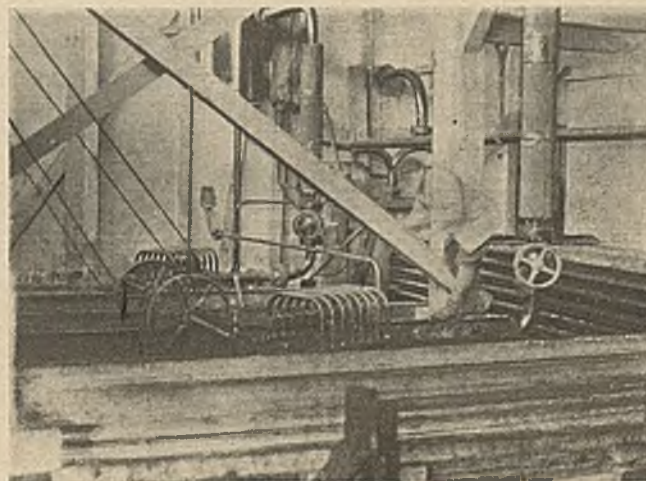
4. Kompresor na 20 atmosfer.

wreszcie dwie warstwy papieru cementowego, sklejonego i posmarowanego od zewnątrz smołą. Na tem ułożono właściwą betonową płytę zamrażalną. System ten, prócz wielkich kosztów, jest moim zdaniem — konstrukcyjnie mało wytrzymały. Znacznie lepszy sposób zastosowano w Budapeszcie, oparty na izolacji najlepszej, bo powietrznej. W tym celu płytę całą wykonano z pustaków betonowych o odpowiednich dość znacznych wymiarach. Jednak i ten system okazał się b. kosztowny, ze względu na wielkie trudności wykonania pustaków. Płyta zamrażalna w Katowicach składa się z dwóch zasadniczych części, 1) podłoża, oraz 2) właściwej płyty zamrażalnej. Podłoże wykonane zostało w sposób następujący. Na uprzednio zdrenowany teren, ujęty w krawężniki betonowe, rzucono 10 cm. grubą warstwę piasku i na to ułożono żużel wielkopieczowy (t. zw. szlakę) z brył o kształcie klinca. Bryły te zaklinowano materiałem drobniejszym, zrównano i uwałowano. Następnie ułożono warstwę bitumiczną („Termak“ specjalnie dla tego celu spreparowany), którą dokładnie uwałowano i na to ułożono jeszcze warstwę impregnowanej papy.

Podstawą do obliczeń poszczególnych grubości warstw były naturalne współczynniki cieplne poszczególnych materiałów. Całość w swej termiczności równa się 8 cm. grubej warstwie korkowej i w zupełności odpowiada swemu celowi, gdyż: 1) niebezpieczeństwo przedostania się wody pod płytę, istniejące

5. Generator i hala pomp.

6. Hala solankowa ze zbiornikiem.

przy innych systemach, usunięto zupełnie, a możliwość kapilarnego nasycenia się wodą uniemożliwiają grube wymiary i porowatość szlaki, 2) gruba warstwa całości podłoża daje mocne i pewne oparcie dla płyty zamrażalnej, a przeto chroni ją przed pęknięciem, 3) gładka i jednolita powierzchnia, niespojona z płytą, daje tej ostatniej możliwość swobodnego kurczenia i rozszerzenia się pod wpływem zmian temperatur i 4) koszt całego urządzenia, jak zaznaczyłem wyżej, jest znacznie niższy od innych systemów

Zkolei przystąpię do opisu samej płyty zamrażalnej. Otóż na wyżej opisanym podłożu wykonano warstwę wyrównawczą, przeciętnie 10 mm grubą z betonu, nadając całej płaszczyźnie powierzchnię wichrowatą, czyli że jeden z narożników prostokąta posiada punkt najwyższy, a przeciwnie do przekątnej — najniższy, tam umieszczono odpływ z zasuwą. Powierzchnia posiada płaszczyznę idealną, bo dyferencje nie wynoszą 3 mm. ± Na warstwie betonowej w odstępach 100 mm, równoległe do siebie i dłuższego boku płyty, ułożono cały szereg rur stalowych o przekroju spłaszczonym, o wymiarach 59 x 21 mm. Rur tych ułożono 23940 mb. Końce rur włączone są do kolektorów, doprowadzających i odprowadzających solankę. Poprzecznie do rur dano pręty żelazne w odstępach 200 mm.

Całość została dokładnie i równo zabetonowana, betonem o stosunku mieszanki 1 : 4, a grubości warstwy 26 mm. nad zewnętrzną ścianą rur. Na końcu całość dokładnie wygładzono. W ten sposób otrzymano jednolitą, idealnie równą płytę żelazobetonową, grubą ca. 60 mm, ujętą w krawężniki, wykonane do poziomu, również z żelazobetonu, a tworzące z płytą jedną całość. Jak z powyższego wynika, rolę wkładek żelaznych w ustroju odgrywają rury stalowe, stanowiące wskutek gęstości ułożenia uzbrojenie b. silne. Daje to możliwość wnioskować, że płyta nie ulegnie zniszczeniu pod wpływem sił dylatacyjnych, lecz zmieniając objętość, wskutek zmian temperatur, będzie się posuwać po gładkiej podłożu.

Oczywiście korzystniej byłoby dać w odstępach 50-cio metro- wych fugi dylatacyjne, dzieląc całą płytę na mniejsze niezależne od siebie pola. Do tego jednak trzebaby było tak zaprojektować sieć rur, aby utworzyły się oddzielne, niezależne od siebie pola, co ze względów na zbyt wysoki koszt, nie mogło mieć miejsca. Zresztą gdyby na torze powstały rysy, to fakt ten nie odgrywa tak wielkiej roli dla ruchu.

Tak więc się przedstawia w ogólnych zarysach całe urządzenie sztucznego toru łyżwiarskiego w Katowicach.

Roboty te oraz cały szereg prac pobocznych, jak niwelacja terenu, kanalizacja, urządzenie rezerwuaru na wodę dla chłodzenia maszyn wraz z filtrami i t. p., wykonała firma T. B. I. Towarzystwo Budowl. Inżynierskich w Katowicach.

Urządzenia maszynowe i t. p. wykonała Pierwsza Brneńska Fabryka Maszyn (Brno — Czechosłowacja), która w tego rodzaju budownictwie ma dużo doświadczenia; przyczem 90% materiału dostarczyły nasze huty na Śląsku.

Podkreślić tu pragnę ogromną pracę inicjatora tej całej budowy p. radcy miejskiego inż. Ł. Sikorskiego, oraz inż. Kalecińskiego, którzy przystąpili do realizacji tego dzieła, nie mając widoku na żadne poparcie ze strony władz, ani też innych bezpośrednio zainteresowanych instytucji.

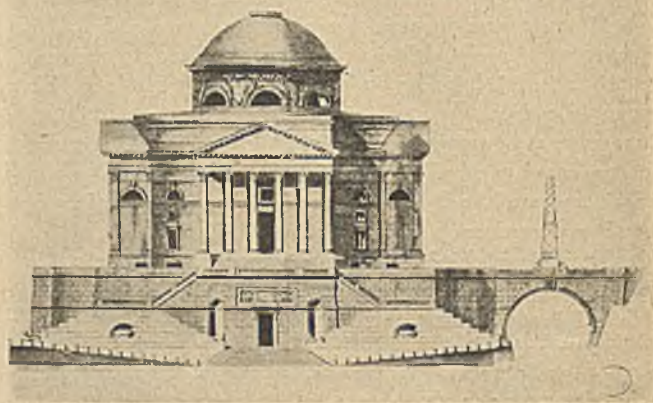
Roboty rozpoczęto w dniu 17 sierpnia ub. r., bez żadnego rozgłosu, a wyznaczwszy termin ukończenia i otwarcia, już wtedy na dzień 7 grudnia 1930 r., na czas wszelkie prace ukończono i terminu otwarcia nie przekroczono.

Zaznaczam, że pracowano w bardzo ciężkich warunkach finansowych, spotęgowanych jeszcze bardziej obecnym kryzysem. Jak również warunkami atmosferycznymi.

Powiem tylko, że przez cały okres budowy było zaledwie 20 do 25 dni pogodnych, przez resztę czasu padały deszcze, a nawet pod koniec były mrozy.

W ostatnim miesiącu pracowano w dzień i w nocy, bez względu na deszcz i słońce, aby tylko na czas prace ukończyć, — co też uczyniono.

E. Garnysz.

1 — 2. J. Kubicki. Elewacja Kościoła Opatrzności (ze zbiorów St. Patka).

ŚWIĄTYNIA OPATRZNOŚCI BOŻEJ Z R. 1791.

Pod powyższym tytułem ukazała się broszura, jako odbitka ze Sprawozdań z posiedzeń Naukowego T-wa Warszawskiego. XXIII, 1930, z pracą prof. Zygmunta Batowskiego. Niezmiernie ciekawa ta praca obejmuje całokształt losów świątyni Opatrzności. M. innemi znajdujemy tam opis bodaj pierwszego w Polsce, jak informuje autor, konkursu artystycznego, ogłoszonego w kilku językach. Przyjmowali w nim udział Kamzetter, Kubicki, Griesmeyer, Gucewicz, Smuglewicz, Aigner, hr. Choiseul-Gouffier. Z wielkiej akcji nad budową świątyni pozostał w rezultacie tylko t. zw. kopczyk w ogrodzie Botanicznym w Warszawie, ślady założonego kamienia węgielnego. Dzisiaj, w dobie podjętych ponownie prac nad temże zadaniem, broszura prof. Z. Batowskiego wprowadza nas w atmosferę zamierzeń i usiłowań naszego narodu przed przeszło stu laty, nad wzniesieniem świątyni, nad którą wciąż jeszcze unosi się jakby jakiś fatum niemożności realizacji.

Załączone dwie reprodukcje projektu J. Kubickiego zaczętnięte są z tej pracy.

PAŃSTWOWY INSTYTUT BUDOWNICTWA W NIEMCZECH

Polska prasa techniczna i gospodarcza ogłaszała już niejednokrotnie artykuły, domagające się utworzenia jednego centralnego organu o charakterze państwowo-społecznym, celem skoordynowania wysiłków, czynionych w dziedzinie racjonalizacji budownictwa.

Ważność utworzenia instytutu budownictwa zrozumiały rządy wszystkich państw, w konsekwencji czego bądź one same zainicjowały jego organizację, bądź też poszły na rękę inicjatywie z zewnątrz pochodzącej, stwarzając Państwowe Instytuty Budownictwa lub też subwencjonując podobne instytucje i nadając im daleko idącą niezależność w dziedzinie badania i rozstrzygania wszelkich zagadnień budowlanych.

Z pośród wielu państw istnieje też i w Niemczech od r. 1927 instytut pod nazwą „Reichsforschungsgesellschaft für Wirtschaftlichkeit im Bau und Wohnungswesen E. V.“. Instytut ten jest nie tylko wyposażony przez rząd w pewne, zupełnie ściśle określone pełnomocnictwa, lecz też i rząd pokrywa całkowicie wszelkie koszty, związane z jego utrzymaniem i wydatkami na prowadzenie specjalnych prac.

„Reichsforschungsgesellschaft“ wywiązuje się całkowicie z poruczonych mu zadań i okazało się tak dalece niezbędnym, że rząd niemiecki nosi się z myślą pełnego usamodzielnienia go pod dozorem komisarza rządowego, gwarantując mu przez to większą swobodę ruchów niż ta, jakaby posiadał, wchodząc np. w skład jednego z ministerstw.

Tylko podobny sposób traktowania sprawy umożliwi wymienionemu instytutowi zrealizowanie szeroko zakreślonego programu prac na rok 1930/1931, który to program da się streścić jak następuje.

1. Zagadnienia z dziedziny projektowania.

Systematyczne badanie projektów tworzy podstawę do udoskonalenia budowy mieszkań; przy rozwijaniu nowych form uwzględnia się dzisiejsze zmienione warunki i potrzeby życiowe ludności miejskiej i wiejskiej.

Badania dotyczą równocześnie wszystkich zagadnień gospodarstwa domowego i higieny mieszkaniowej.

Przy figuralnym podziale placów miejskich i terenów pod osiedla, bierze się pod uwagę układy szeregowe i wolnostojące domów o jednej i więcej kondygnacjach, uwzględniając zaopatrzenie w elektryczność, gaz, ogrzewanie i kanalizację.

Dla potrzeb ludności wiejskiej badania mają być prowadzone w kierunku robienia wniosków dla wzmocnienia gospodarczego małych przedsiębiorstw rolnych przez celowe ich zaprojektowanie przy jednoczesnym zmniejszeniu i potaniu wszelkich budynków.

To samo dotyczy wszystkich innych mniejszych i większych przemysłów i przedsiębiorstw (gorzelnice, ogrodnictwa, szkółki drzewne, pasieki, młeczarnie i t. d.).

2. Zagadnienia z dziedziny materiałów i sposobów budowania.

Należy tu wynaleźć tworzywa budowlane o takiej strukturze, któreby było najbardziej polecenia godnym dla każdej z części obszaru państwa niemieckiego przy uwzględnieniu stosunków klimatycznych i kosztów nabycia.

Ustalenie przydatności materiałów, względnie właściwości fizykalnych odbywa się w laboratorjach lub na placach budowy. Badania dotyczą nie tylko samego tworzywa, lecz i elemen-

tów, z niego powstałych, np. ścian, stropów, dachów, drzwi, okien i t. d., przyczem wyeliminowuje się z miejsca te materiały, które już na początku okazały się nieodpowiednimi.

Specjalną uwagę poświęca „Reichsforschungsgesellschaft“ nowym metodom budownictwa, polegającym na ustaleniu typów budowli i masowemu wykonywaniu ich ze zracjonalizowanych elementów. Dotyczy to przede wszystkim budownictwa, używającego stali, pełniącej funkcję dźwignia z wypełnieniem odpowiednimi materiałami, jak np. cegła pusta, lekkie betony i t. p. materiały zastępcze. Odnośne dane uzyskuje się w porozumieniu ze związkami gospodarczymi i urzędowymi stacjami doświadczalnymi.

3. Zagadnienia z dziedziny wykonywania budowli.

Dotyczą one przebiegów natury technicznej, kupieckiej i organizacyjnej, powodujących najekonomiczniejsze zapoczątkowania i prowadzenie budowy domów i ulic, przy współdziałaniu zainteresowanych czynników, jako to władz, zlecających, architektów i przedsiębiorców.

Wychodząc ze stanu faktycznego, stwarza się w drodze wzajemnego porozumienia platformę dla uproszczenia i ujednostajnienia poszczególnych prac w sezonie ogólnego zmniejszenia kosztów budowy. Stosuje się więc chronometraż, ustala źródła strat, rozstrzyga stosowanie odnośnych maszyn i środków pomocniczych.

Uzyskane wyniki udostępnia się wszystkim zainteresowanym w drodze komunikatów, odczytów i odpowiednich kursów.

4. Zagadnienia z dziedziny prawnej i socjalnej.

„Reichsforschungsgesellschaft“ ma tu doniosłe zadanie ustalenia takich środków gospodarczych, prawnych i technicznych, jakie są potrzebne, aby budowa mieszkań dla szerokich mas ludności stała się wreszcie normalnym przebiegiem gospodarczym, jednak bez wywarcia ujemnego wpływu na taniość i wartość użytkową mieszkań.

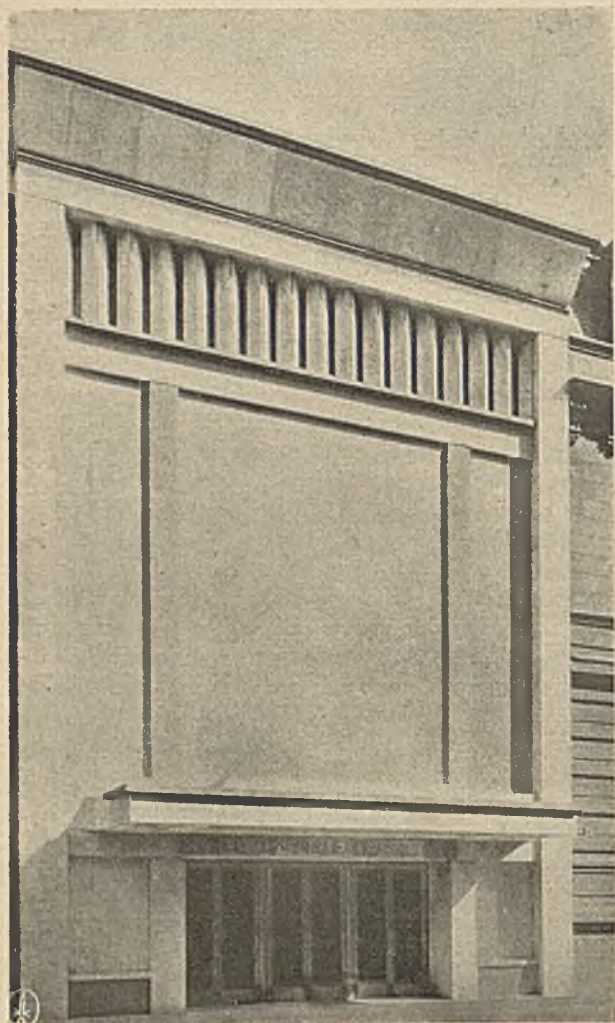
Należy tu badać, jaką część dochodów może użyć ludność niezamożna na czynsz mieszkaniowy bez najmniejszego ograniczenia się w zaspokojeniu swych codziennych potrzeb. Od wyjaśnienia powyższego problemu zależeć będzie konieczność radykalniejszych zmian w dziedzinie prawnej i gospodarczej. W porozumieniu się z instytutem badania cen i koniunktur gospodarczych analizuje się sytuację rynku budowlanego (ceny materiałów, robocizny, magazynowania i t. d.), aby uzyskać dane celem podniesienia gospodarki budowlanej w całokształcie i każdym poszczególnym wypadku.

Specjalną wagę przywiązuje się do sposobu finansowania przez rozważenie możliwości kredytowej.

Powyżej podany ogólny program został w sposób jak najszerszy ujęty w poszczególne punkty, zupełnie jasno sprecyzowane; jest on bez wyjątku wszystkim zainteresowanym w całości dostępny.

Na wypadek utworzenia w Polsce Państwowego Instytutu Budownictwa, czego sobie gorąco życzyć należy, miałby on pracę bardzo ułatwioną, gdyż korzystałby też niewątpliwie z ogromnego doświadczenia i materiału, opracowanego przez podobne instytucje zagraniczne.

SALA KONCERTOWA W SZKOLE MUZYCZNEJ W PARYŻU

Elewacja.

Wnętrze sali koncertowej.

1 — 2. Arch.: A. i G. Perret. Sala koncertowa w Szkole muzycznej w Paryżu.

Rozwiązanie sali koncertowej w Szkole Muzycznej w Paryżu przez A. i G. Perretów może służyć za świetny przykład, jak architekt twórca potrafi przystosować zadanie do terenu trudnego, pozornie sprzeciwiającego się nawet celowi zadania, jak potrafi odkryć wszystkie utajone w terenie możliwości i dojść do takiego wkomponowania weń budowli, jakby teren umyślnie był dla danego celu wycięty.

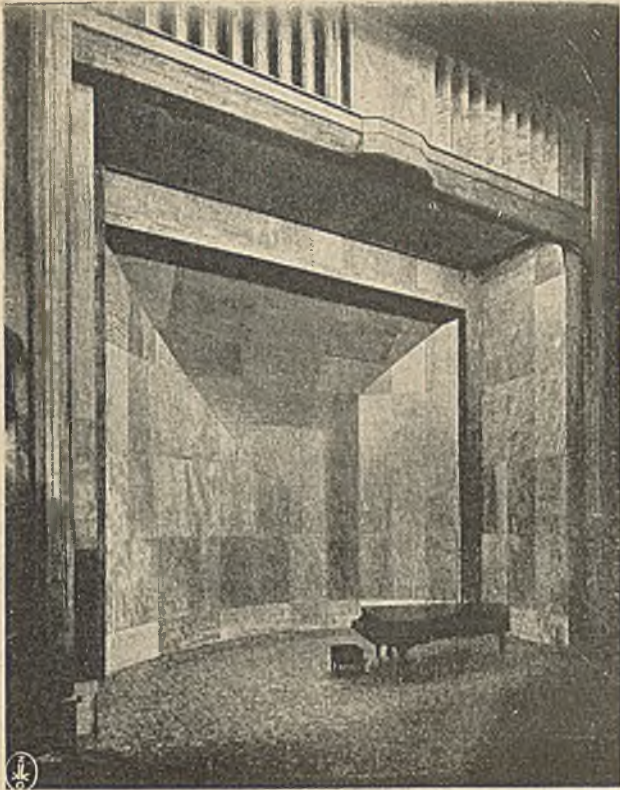
Miesięcznik „L'Architecte“, z którego artykułu korzystamy przy tym opisie, pisze z tego powodu, że „jeżeli architektura jest sztuką, jest nią przedewszystkiem przez tę konieczność układania się z faktami narzuconymi, które architekt potrafi podporządkować swoim celom, nie zatracając nic z ich wartości i łącząc je w całość nową i pociągającą. Wszystko to zależy od talentu, szablony nic tu nie pomogą“.

W danym wypadku A. Perret miał do dyspozycji plac długi i wąski, pospolicie biorąc—nieodpowiedni na budowę sali koncertowej i, jak się zdawało, zasadniczo niemożliwy do wygo-

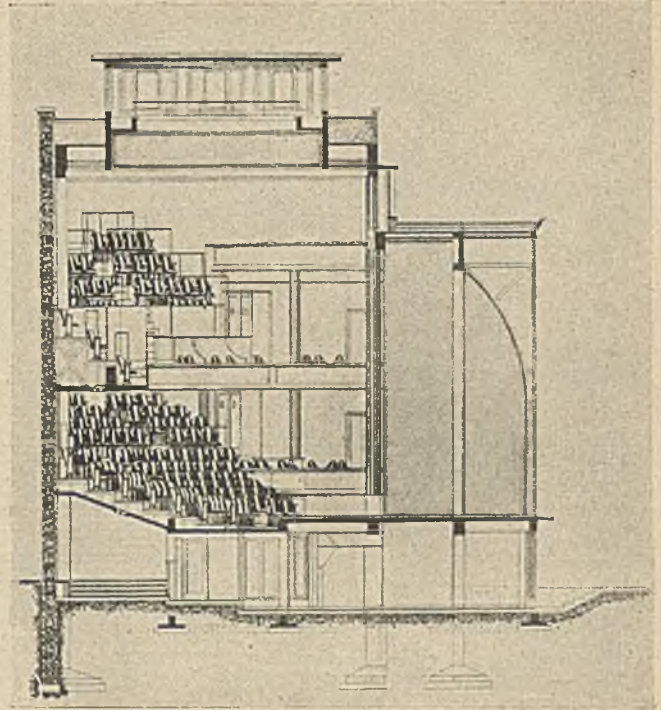
dnego użytkowania. Istotnie, jak podaje „L'Architecte“, liczne projekty, robione przed Perretem, umieszczały orkiestrę w jednym końcu, ubikacje pomocnicze przenosiły na dziedziniec, samą zaś salę koncertową, unemolwającą dobre słyszenie i widzenie dla jej zbyt wydłużonego kształtu, przeznaczały do celów audycji muzyki pokojowej lub solistów.

Perret odważnie umieścił orkiestrę na osi poprzecznej sali, częściowo występując na dziedziniec. Otrzymał stąd możliwość rozstawienia foteli amfiteatralnie i skrócenia o połowę odległości między orkiestrą a najbardziej oddalonymi słuchaczami.

Budowa została przeprowadzona w ciągu 5 miesięcy, w czerwcu 1929 r. Najprzód wzniesiono taras na ośmiu słupach betonowych, kształtujących zarazem całą architekturę sali. Po wykonaniu stropu przystąpiono do podłogi amfiteatru. Ponad amfiteatrem biegnie balkon, również amfiteatralny. W rogach, po obu stronach orkiestry, w miejscach, skąd nie mogło być

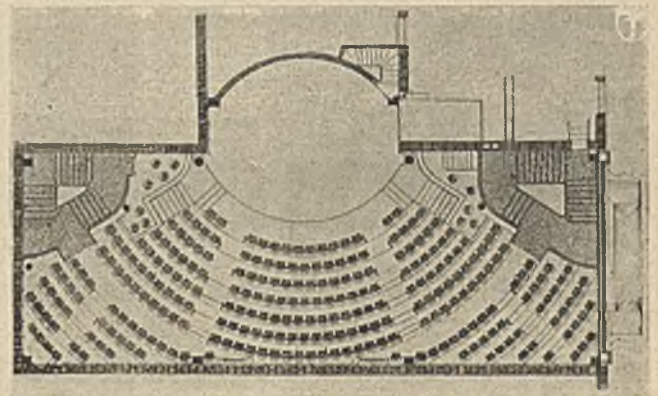

Estrada.

Przekrój

Rzut na poziomie orkiestry.

3—5. Arch.: A. i G. Perret. Sala koncertowa w Szkole muzycznej w Paryżu.

widać, architekt umieścił schody, na nich zaś dwie wielkie łożysalony. Widok stąd był żaden, lecz słuchowisko doskonałe, ochronione od ruchu publiczności.

Zespół podłogi, orkiestry, balkonu i schodów związany był z ośmiu słupami, wzmocniony przez szereg słupów mniejszej wagi, który podtrzymywał pokrycie schodów.

Umieszczenie orkiestry pośrodku sali umożliwiło nadto utworzenie połączenia ze szkołą przez orkiestrę.

Tak Perret wyzyskał wszystkie możliwości terenu, w pierwszej zaś linii najniekorzystniejszej.

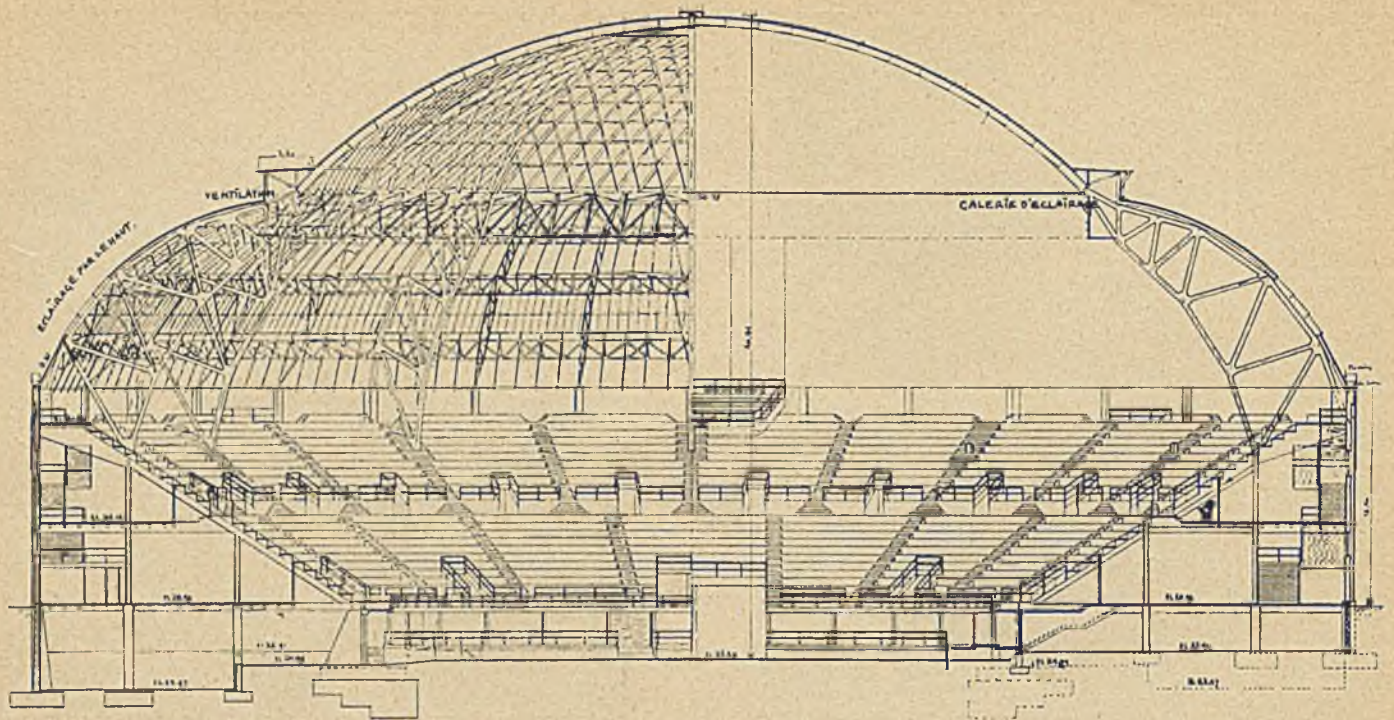
Cały szkielet (słupy, podłoga pod krzesłami, orkiestra i balkon) jest z żelbetonu. Strop, rozwiązany pośrodku jako świetlik, służy do oświetlenia naturalnego i wentylacji. Wypełnienia

szkieletu są z cegły albo płyt kamiennych. Rozkład tego wypełnienia uwidoczniają od ulicy części dźwigające, tworząc ten jedyny moment architektoniczny fasady. Wypełnienie wewnętrzne wykonane jest ze sztucznych płyt, umocowanych w ten sposób, że dzięki podwójnemu wyłożeniu kasetonów, a zwłaszcza między belkami stropowemi, otrzymało się pewne rezonansowe pudła akustyczne.

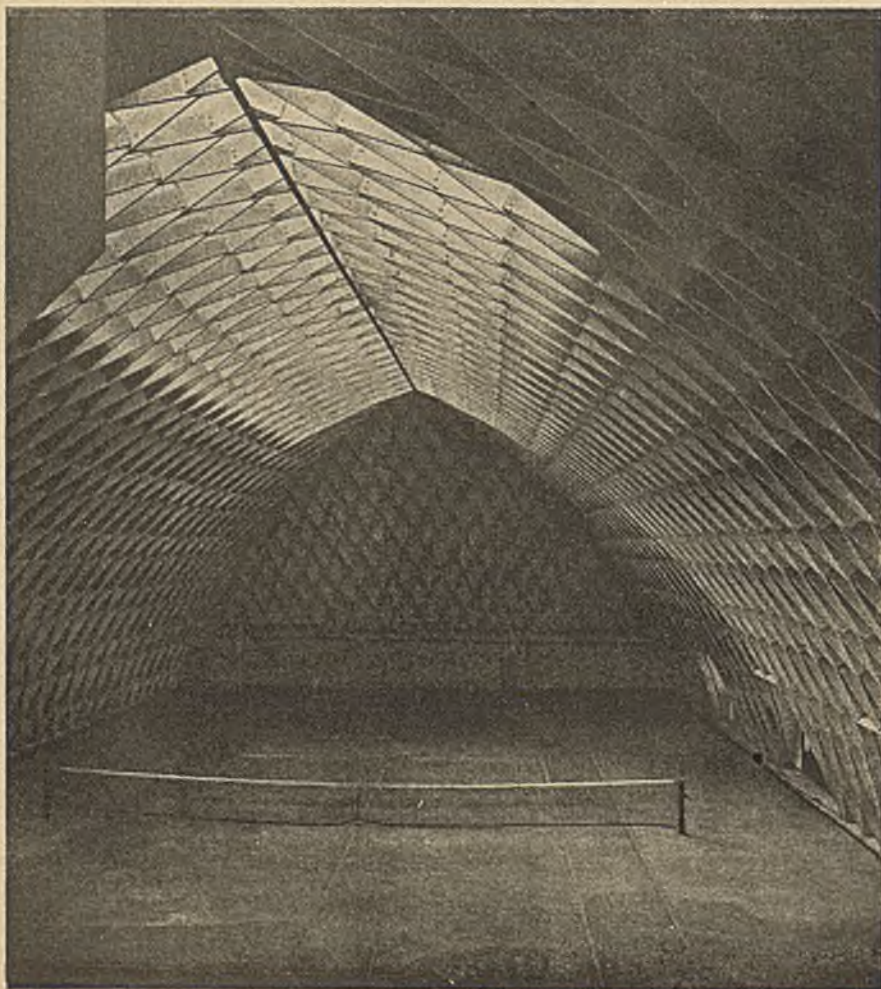
Oświetlenie zapomocą reflektorów, ukrytych przy suficie w świetliku i za rampą, umieszczoną za belkami amfiteatru orkiestry, zbliżone zostało jak najbardziej do naturalnego.

Całość zakończona jest przez foyer dla muzyków, umieszczone pod orkiestrą i połączone wprost ze Szkołą.

w.

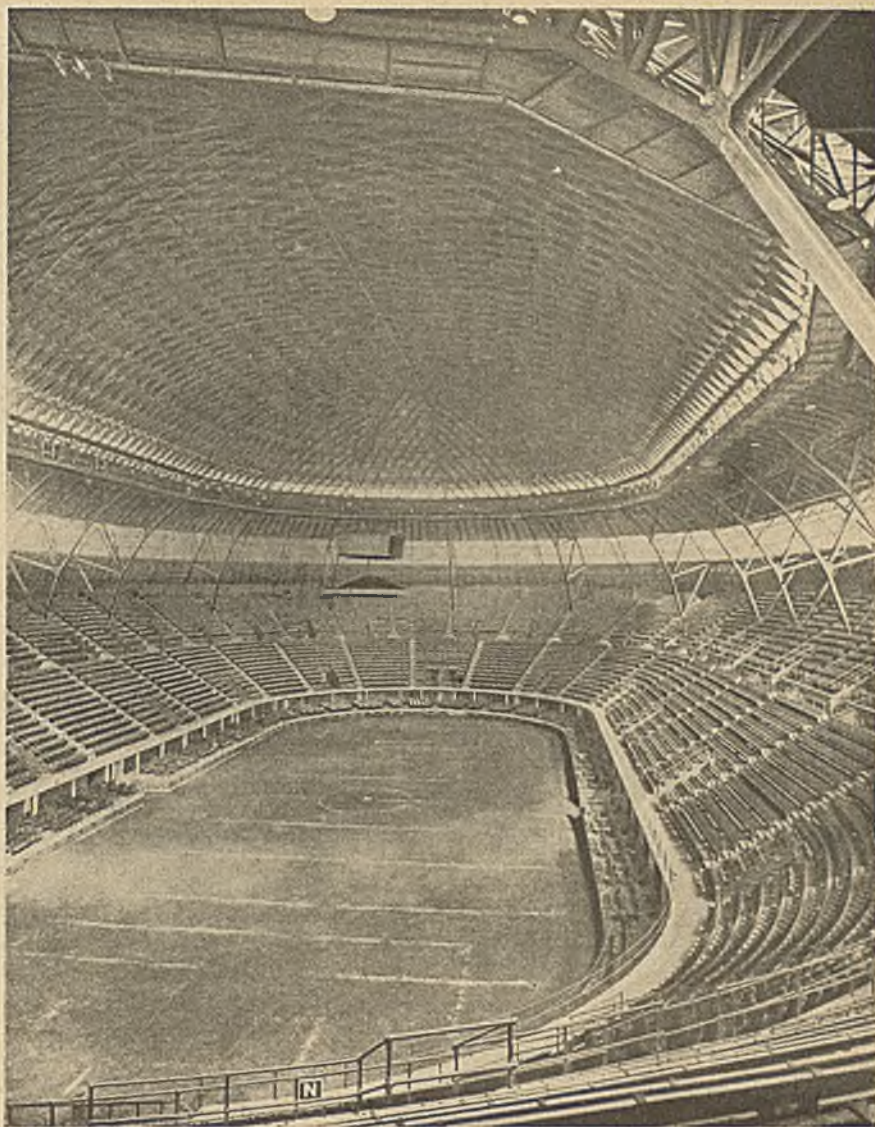

1. Arch. G. R. Kiewitt. Stadion na wystawie w St. Louis U. S. A. Przekrój.

2. Architekt R. Farradèche. Kryte korty tenisowe w Paryżu.

3. Arch. G. R. Kiewitt. Stadjon na wystawie w St. Louis U. S. A. Wnętrze.

STADJONY I BOISKA KRYTE

Izba Przemysłowa St. Louis w Stanach Zjednoczonych postanowiła uczynić z miasta ośrodek Unji Przemysłu Mleczarskiego, jak również organizować doroczne wystawy.

Wzniesiono cały szereg odpowiednich budynków, z których jeden miał służyć jako hala dla wszelkiego rodzaju wystaw, jak również stadjon, gdzie mogłyby się odbywać zawody sportowe i mitingi oraz zjazdy.

Program stadjonu przewidywał oczywiście, by z każdego miejsca dobrze było widać arenę, co zatem idzie, należało zastosować odpowiednią konstrukcję.

Projekt wykonał arch. G. R. Kiewitt.

Trybuny posiadają 11.676 miejsc plus 1.100 w łóżkach.

Podczas specjalnych zawodów sportowych, jak naprz. boks liczba miejsc wzrasta do 21.000, przez zainstalowanie dodatkowych siedzeń na samej arenie.

Średnice wynoszą 143 m. i 84 m. Wysokość 40 m. Arena ma 81 m. na 33 m.

Ze względów akustycznych zastosowano specjalną konstrukcję drewnianą. W ostatecznym wyniku umożliwiło to też dogodne oświetlenie zarówno w dzień jak i wieczorem.

Lampy są w trzech kolorach o sumarycznym natężeniu 150 tysięcy watt.

Fundamenty żelazobetonowe. Każde z 20 żelaznych żeber o wysokości 30 m. posiada nośność 18 tonn. Owalny dach wykonany jest całkowicie z drzewa i posiada konstrukcję nonplus. Rozpiętość dachu wynosi 100 m x 50 m, strzałka 10,5 m.

Z obu stron hall'u wejściowego stoją 7 piętrowe wieże, gdzie mieszczą się biura, obsługiwane przez schody i szereg wind. Wieże ogrzewane są zapomocą aparatów umieszczonych na poddaszu od wschodu. Cały stadjon ogrzewany jest 24 grzejnikami pod ciśnieniem, na ropę (mazut).

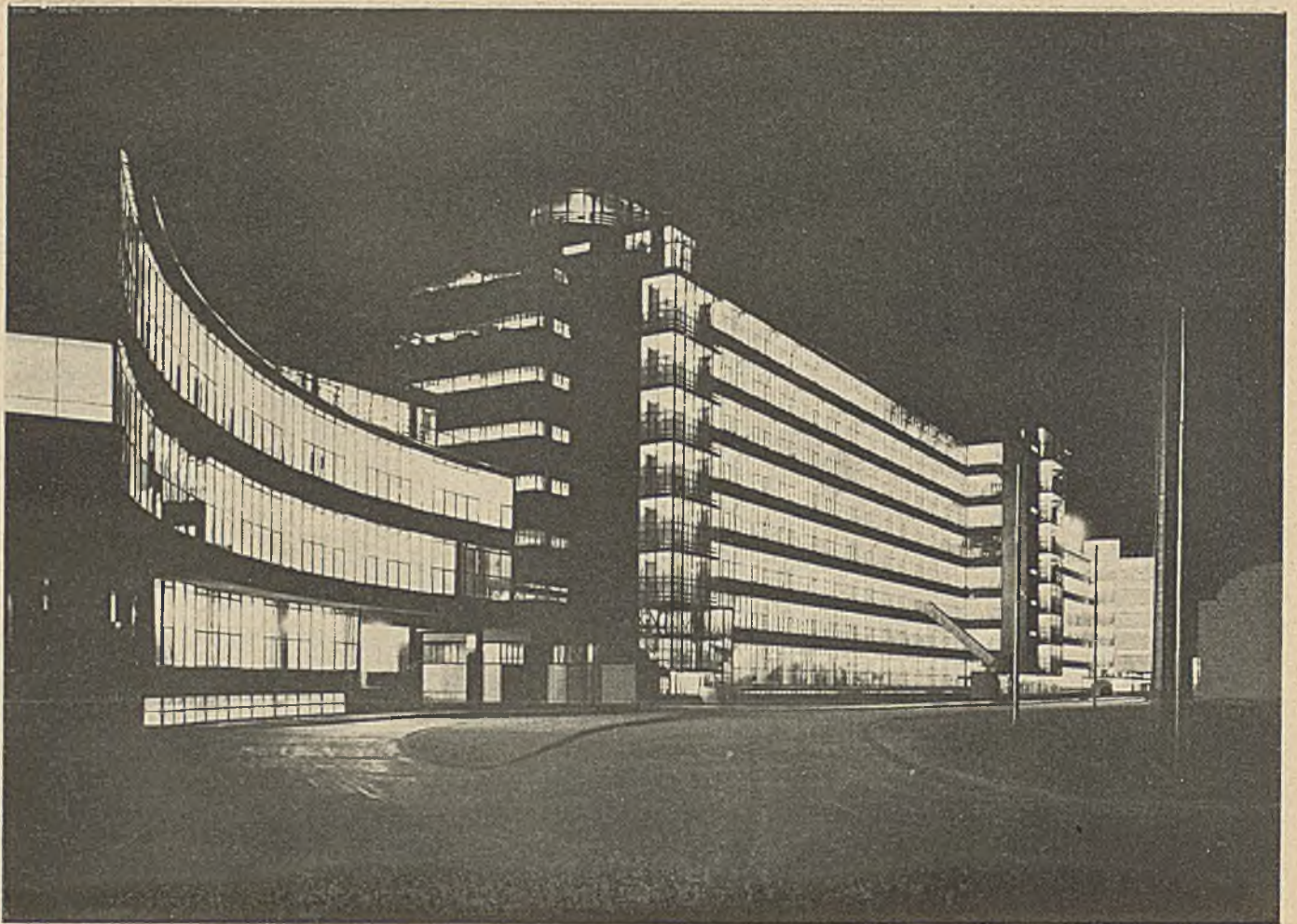
Montaż konstrukcji na miejscu trwał 10 miesięcy.

Ogólny koszt stadjonu, z kompletnym wyposażeniem wnętrza wyniósł 1.715.000 dolarów.

Równocześnie niemal Paryż kilka miesięcy temu zbudował piękne kryte korty tenisowe, również ze stropem drewnianym systemu nonplus prof. arch. R. Farradèche.

Objekt, wprawdzie znacznie mniejszy, zasługuje na uwagę również ze względu na prawdziwie współcześnie pojęte piękno tego rodzaju wnętrza.

P. M. L.

(repr. za pozwoleniem firmy V. J. van Nelle).

1. Arch. Brinkman & van der Vlugt.

Fabryka firmy Ved. J. van Nelle w Rotterdamie.

ŚWIATŁO SZTUCZNE W ARCHITEKTURZE

Rola światła w związku z architekturą zmieniła się w ostatnich czasach zasadniczo. Rozporządzamy obecnie takimi środkami w dziedzinie światła sztucznego, o jakich jeszcze nie tak dawno nie można było nawet marzyć. Kilka dat z historii jego rozwoju najlepiej to obrazuje.

Pierwszym silnym źródłem jasnego światła była lampa łukowa, pierwszy raz zastosowana praktycznie w roku 1840. Światło lampy łukowej, choć po dziś dzień stosowane, ma dość ograniczone pole zastosowania i szczególnie do oświetlenia wnętrza słabo się nadaje, dlatego nie mogło się stać rozwiązaniem kwestii oświetleniowej dla celów architektury.

Już w roku 1830 zaczęto stosować światło gazowe, lecz pod taką postacią, że trudno to dziś byłoby nazwać dobrem światłem, choć bez wątpienia był to już duży postęp. Dopiero wynaleziona przez Auer'a żarówka w r. 1890 dała jasne i silne źródło światła. Jest ona jednak już młodszą od węglowej żarówki Edisona z r. 1879. Ten rok jest więc właściwie początkiem nowej ery światła i architektury świetlnej.

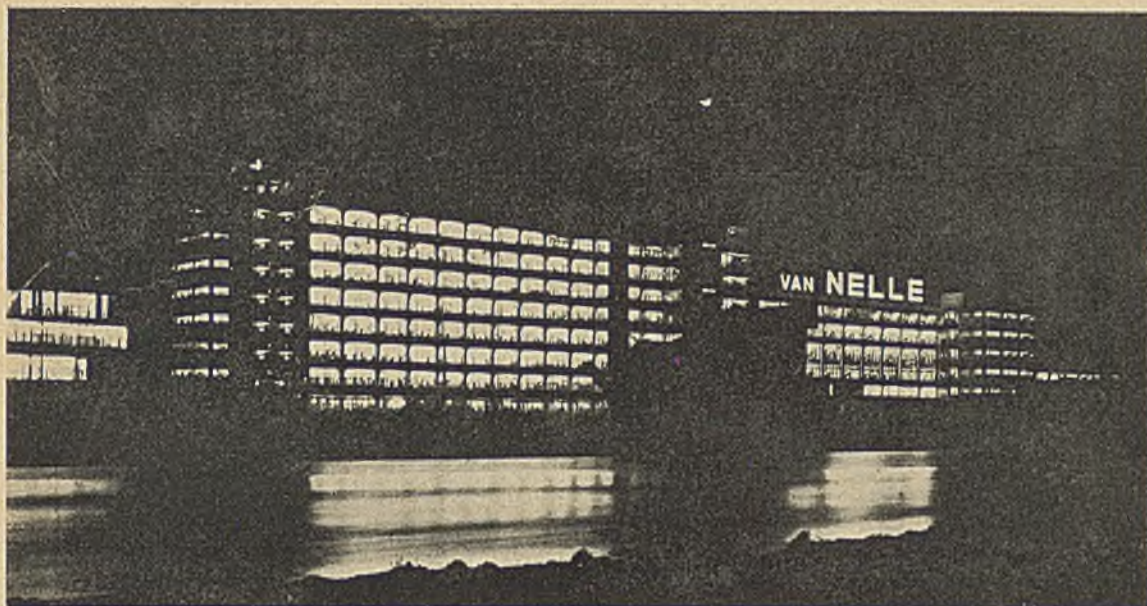
Potem idą szybko jedno za drugim coraz to nowe ulepszenia żarówki elektrycznej, aż do chwili obecnej, w której żarówka o metalowym włóknie, napełniona gazem, triumfuje na ca-

łym świecie. Daje ona światło o niemal dowolnej sile; łatwość jej zastosowania i różnorodność typów pozwala na nieograniczone wprost możliwości jej wyzyskania.

Rozwój światła poszedł szybciej, niż umiejętność obchodzenia się z nim. Jeszcze dotychczas bardzo często traktuje się światło elektryczne, jak zwykłą świecę lub lampę naftową, czy gazową. Zarówno w handlu, w mieszkaniach, jak i w gmachach użyteczności publicznej, pełno jeszcze różnych pokracznych żyrandoli, poprzerabianych lamp naftowych, gazowych, lub też mocno je przypominających. We wszystkich tych mniej lub więcej strojnych starzynach światło elektryczne wygląda, jak królewna w lachmanach.

W ostatnich czasach jednak zaczęto już rozumieć właściwe walory światła elektrycznego i szeregi fachowców pracują zarówno nad stroną techniczną, jak i artystyczną tej nowej dziedziny, a wspaniałe rezultaty tej pracy można już dziś w wielu wypadkach podziwiać.

Światło sztuczne dotychczas było w architekturze jedynie koniecznym dodatkiem, przy obecnych zaś możliwościach coraz bardziej samo staje się architekturą. O ile dawniej architekta bardzo mało obchodziło światło w budynku, o tyle te-

(Repr. za pozwoleniem firmy V. J. van Nelle).

2. Arch. Brinkman & van der Vlugt.

Fabryka firmy Ved. J. van Nele w Rotterdamie.

raz już trudno sobie wyobrazić jakikolwiek poważniejszy gmach, gdzie nie byłoby zagadnienie oświetlenia poważnie wzięte pod uwagę, wybijając się niejednokrotnie, szczególnie w architekturze wewnętrznej, na pierwszy plan.

Aby ten nowy „materiał budowlany“ był użyty właściwie i celowo, musi architekt sam możliwie dobrze opanować go, lub współpracować ze specjalistami w tej dziedzinie. Trzeba tu dodać, a nawet podkreślić, że instalacja elektryczna a sprawa oświetlenia to są dwie zupełnie różne rzeczy. Najlepszy instalator-elektrotechnik może nie mieć pojęcia o oświetleniu, według prawdziwie nowoczesnych zasad. Niestety w sprawach tych panuje u nas zupełne pomieszanie pojęć i większość architektów nie rozróżnia instalacji od właściwego oświetlenia.

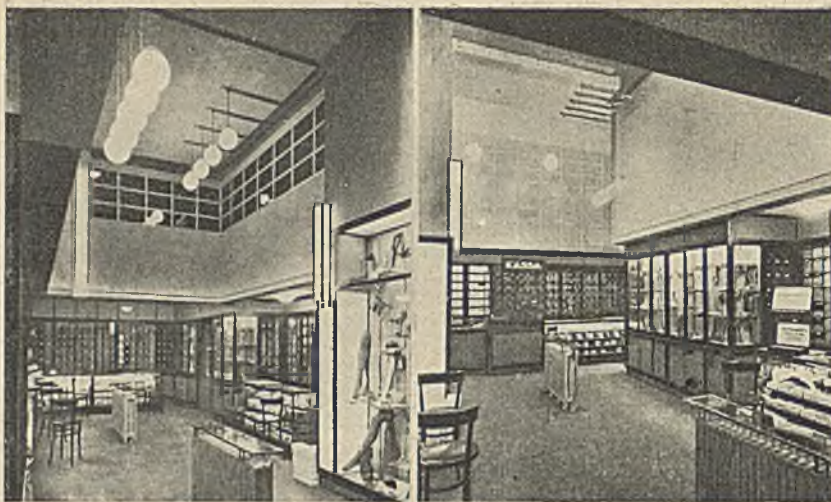
Rola światła w architekturze, oczywiście, niezawsze jest jednokowa i przeważnie, jak to ma miejsce we wszystkich budynkach prostszych, o przeznaczeniu czysto użytkowym, architekt nie będzie miał nadal wielkiego kłopotu z tym zagadnieniem. Wystarczy tu racjonalne oświetlenie odpowiednimi armaturami, dobrze rozmieszczonymi, zaopatrzonymi w odpowiedniej siły żarówki.

Jednak i tu światło może odgrywać bardzo poważną rolę czysto architektoniczną. Doskonale widać to na przykładzie umieszczonych tu 2 ilustracji (1 i 2), przedstawiających wspólną nowoczesną fabrykę „van Nelle“ pod Rotterdamem w nocy. Widać tu, jak wielkie znaczenie ma światło. Gmach ten nie tylko nie jest zgubiony w ciemnościach, ale wprost odwrot-

3 — 4. Arch. Buys
Budynek kooperatywy „De Volharding” w Hadze.

Widok dzienny i widok nocny.

5 — 6. Arch. Buys. Fragmenty wnętrza sklepu w budynku kooperatywy „De Volharding” w Hadze.

7. Arch. Kalf. Wnętrze sklepu z artykułami radiowymi w Hadze.

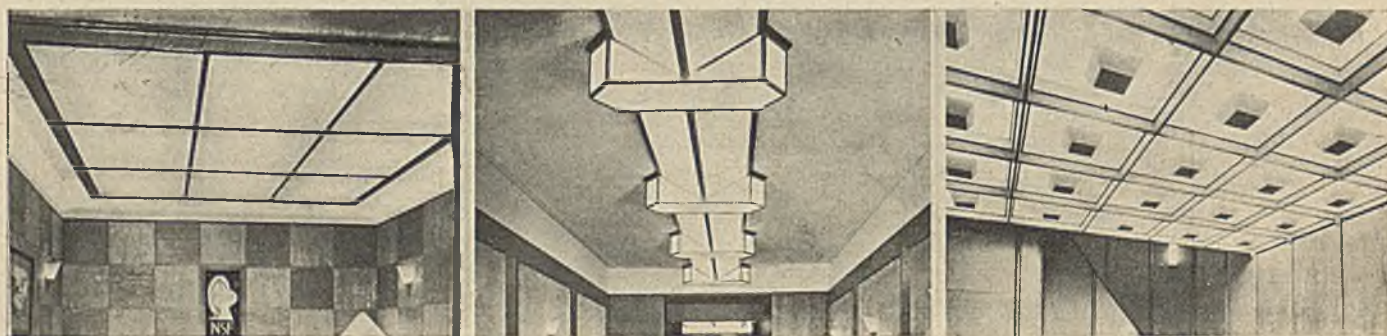
nie, światło tworzy tu architekturę, wydobywa i podkreśla formy, dając zupełnie nowe i niezwykle wrażenie.

W budynkach bardziej luksusowych, reprezentacyjnych i we wnętrzach ma architekt już ogromne pole do stosowania światła, i częstokroć cała kompozycja może się oprzeć na zagadnieniu świetlnym. W takim wypadku, już w projekcie, a często nawet w szkicu, musi architekt liczyć się bardzo poważnie z umieszczeniem źródeł światła i niejednokrotnie przystosowywać nawet części czysto konstrukcyjne budowy, jak stropy, lub słupy — do przeprowadzenia przemyślanej idei oświetleniowej. Szereg ilustracji wykazuje tu wyraźnie, jak dalece koncepcja architektoniczna łączy się ze światłem.

Na dwóch zdjęciach — dziennem i nocnym budynku kooperatywy „De Volharding” w Hadze widzimy, jak architektura zewnętrzna ukształtowana jest całkowicie dla efektu świetlnego. Jest to niezwykle typowy przykład nowoczesnej architektury nocy (ilustracja 3 i 4). W budynku tym mieszczą się lokale handlowe, oraz kasa chorych i klinika dentystyczna wymienionej kooperatywy. Cała elewacja wyzyskana jest jako wielka reklama samej kooperatywy oraz jej agend, znajdujących się w tym budynku.

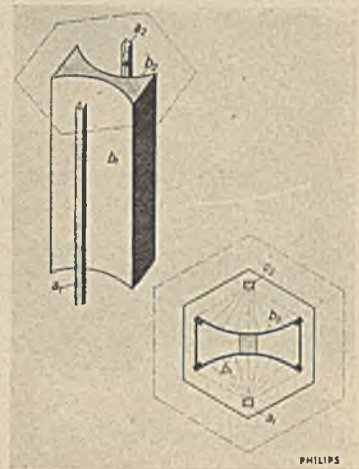
Dwie następne fotografie (5 i 6) ukazują fragmenty wnętrza sklepu w tym budynku, oświetlone częściowo normalnymi armaturami, dobrze a jednocześnie interesująco umieszczonymi, oraz różnymi dodatkowymi urządzeniami, oświetlającymi przede wszystkim witryny z towarami.

Ilustracje od 7 — 10 i od 13 — 15 przedstawiają szereg wnętrz, w których architekturze światło odgrywa rolę dominującą. Interesujące zastosowanie płyt, składających się ze szklanych rurek, wewnątrz matowanych, ujętych w metalowe ramy, widać na ilustracji 7 i 8. Ilustracja 9-ta przedstawia halę, oświetloną zapomocą czworokątnych reflektorów, naświetlających kasetony sufitu. Każdy kwadrat posiada własny reflektor, tak, że belki sufitu i całe wnętrze oświetlone jest tylko światłem odbitem (pośrednim). Ciekawy wypadek mamy na ilustracji 7-ej. Jest to sklep Philips-Radjo w Hadze. Wysokość tego pomieszczenia w stosunku do wymiarów poziomych była zbyt duża. Architekt wbudował więc drugi sufit niżej z dużym, okrągłym otworem, tworzącym cylinder świetlny. Cylinder ten naświetlony jest z półkuli ze szkła mlecznego, umieszczonej na słupku pośrodku sklepu. W półkuli znajduje się silna żarówka, której nastawienie zostało tak uregulowane, aby pół-

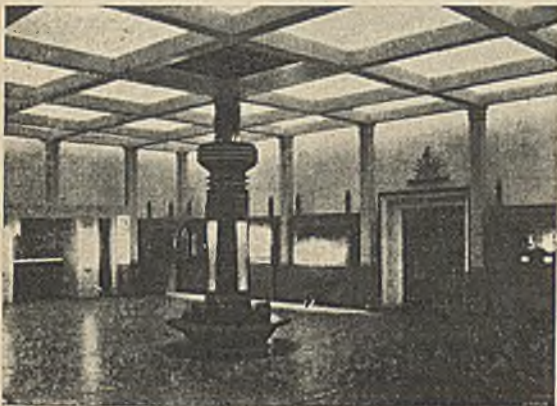

8 — 10. Arch. Kalf. Sufitowe instalacje oświetleniowe z wystawy N. S. F.

Radjo w Amsterdamie.

11 — 12. Dekoracja świetlna ulicy Damrak [w Amsterdamie w czasie jubileuszowego tygodnia Thomasa Edisona. Projekt Biura Projektów Oświetleniowych Philipsa.

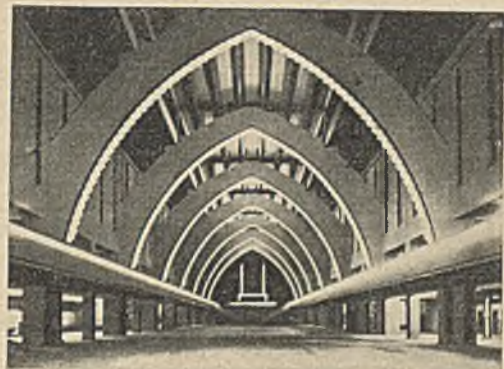

13. Sala recepcyjna wystawy światła w Barcelonie.

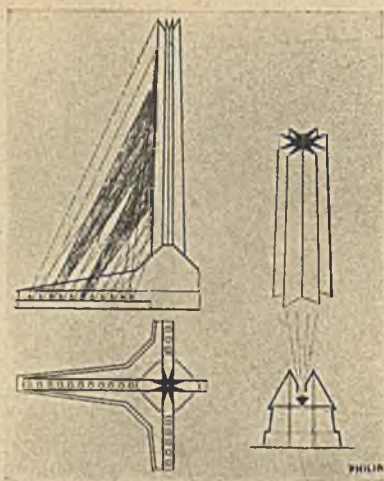

14. Jadalnia na okręcie „Ile de France”.

15. Hala reprezentacyjna w Essen.

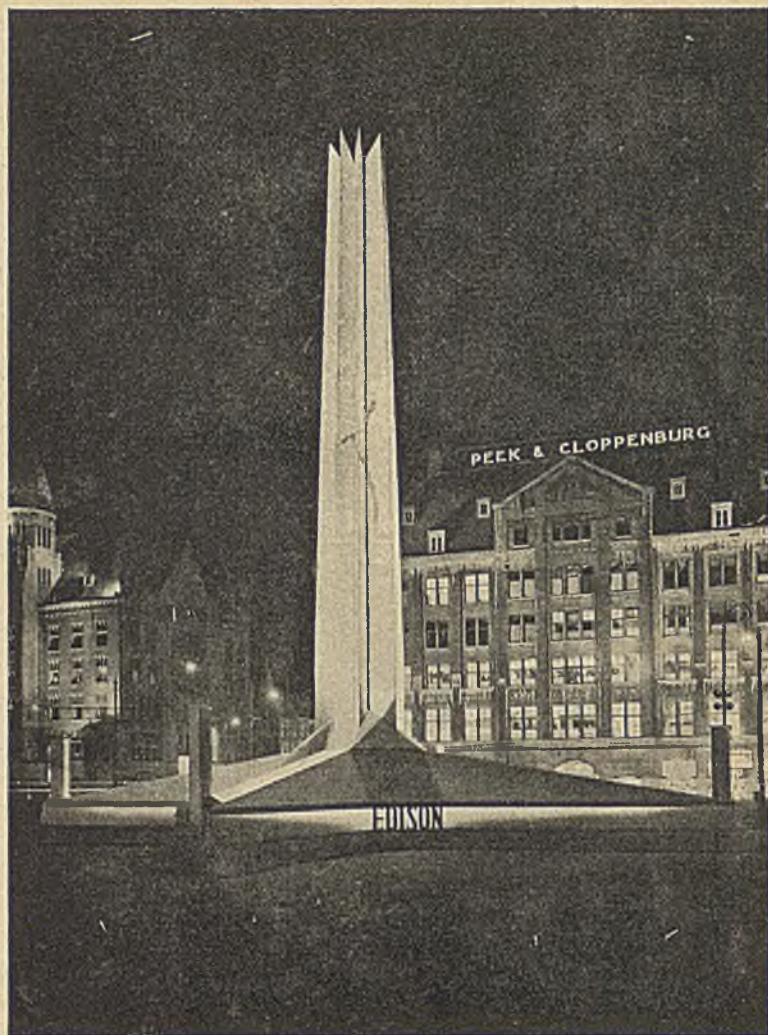

(Repr. za pozwoleniem Instytutu techniki świetlnej w Karlsruhe).

16—17. Obelisk-pomnik świetlny Edisona w Amsterdamie w czasie jubileuszów. tygodnia świetlnego.

Projekt Biura Projekt. świetln. Philipsa.

kula, grająca rolę reflektora, dała stożek światła, ściśle dopasowany do okrągłego wykoju w suficie, pozostawiając resztę sufitu w ciemnościach. Na tem ciemnym tle widać 5 jasnych krążków. Są to lustrzane reflektory (Philiray), wbudowane w suficie, osłonięte szybkami matowymi, oświetlające stół z towarami.

Odwrotny wypadek mamy na ilustracji 13-tej, przedstawiającej salę recepcyjną na wystawie światła w Barcelonie. Tu wysokość była za mała w stosunku do wymiarów sali. Dla uniknięcia przytłaczającego wrażenia, zbyt niskiego sufitu, wbudowano całą konstrukcję na stojących słupach i opierających się na nich belkach. Zarówno słupy od strony ściany, jak i belki od strony sufitu mają formę otwartych rynien, a w rynnach tych umieszczono żarówki, oświetlające ściany i sufit. Osiągnięto przez to wrażenie, jakby nieograniczonej przestrzeni poza kratą dekoracyjnej konstrukcji.

Na ilustracji 14-tej widzimy salę jadalną na okręcie „Ile de France”. Źródła światła są ujęte jako architektura dekoracyjna wnętrza; żarówki zaś ukryte są za taflami ze szkła modelowanego.

Podkreślenie architektury zapomocą światła wykazuje ilustracja 15-ta. Jest to hala w Essen. Dolna strona wielkich łuków konstrukcji żelazo-betonowej ukształtowana została w schodki. Na węższych płaszczyznach każdego schodka umieszczone

są żarówki, naświetlające szersze płaszczyzny i sufit. Żarówki są tu zupełnie niewidoczne, sala zaś oświetlona jest światłem pośrednim, odbitem od sufitu i schodków.

W podanych wyżej przykładach architektury zewnętrznej były użyte efekty prześwietlenia, bardzo ciekawe jednak rezultaty można też osiągnąć przez naświetlanie.

Wieża pawilonu miasta Antwerpii na wystawie w Antwerpii w r. 1930 może służyć jako typowy przykład architektury świetlnej. Cała wieża została specjalnie dla efektu świetlnego ukształtowana. Jest tu połączenie prześwietlenia reflektorami, ukrytymi w poziomych elementach wieży.

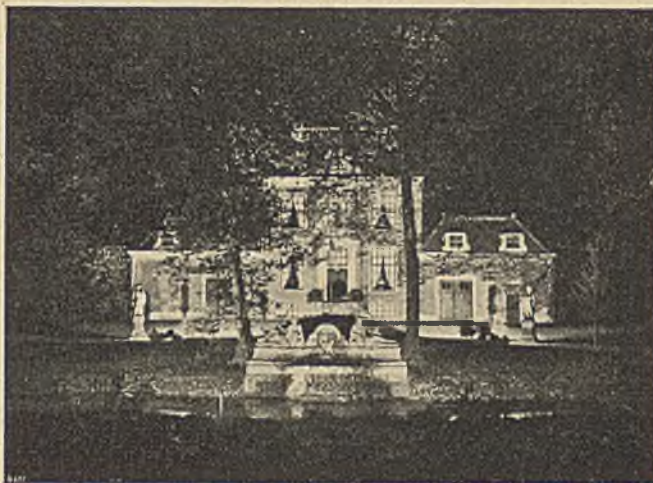
Pozostałe ilustracje dają przykłady architektury tylko naświetlanej. Na ilustracji 16-tej i 17-tej widzimy obelisk, postawiony na cześć Edisona, w czasie obchodu w Amsterdamie 50-letniego jubileuszu wynaleźnia żarówki elektrycznej. Cały ten obelisk jest z drzewa i dykty, pomalowany na biało, naświetlony szeregiem reflektorów. Ilustracja 16-ta przedstawia sposób naświetlenia obelisku.

Ilustracja 11-ta wskazuje jedną z głównych ulic Amsterdamu, oświetloną słupami świetlnymi również w czasie jubileuszu Edisona. Słupy te są również z drzewa, pomalowanego na biało i niema w nich ani kawałka szkła, choć robią do złudzenia, nawet w naturze, wrażenie szklanych. Cały efekt, tak samo, jak w wypadku poprzednim, osiągnięty jest przez na-

18. Wieża starego kościoła w Amsterdamie, naświetlona reflektorami.

19. Naświetlenie pałacyku „Frankendael” pod Amsterdamem.

światlenie białych powierzchni, lecz doskonale ukrytemi żarówkami. Ilustracja 12-ta wskazuje konstrukcję i urządzenia świetlne słupa. W rynnach blaszanych (a1 i a2) umieszczono szereg żarówek t. zw. wystawowych. Żarówki te oświetlają lukowate powierzchnie ze zwykłej dykty, pomalowanej na białło (b1 i b2). Odbite stąd światło oświetla ulicę. Jest to typowy przykład nowoczesnej dekoracji świetlnej, u nas jeszcze zupełnie nieznaney, a na zachodzie bardzo w ostatnich czasach rozpowszechnionej.

Na ostatnich, wielkich wystawach w Barcelonie i Antwerpii, na różnych obchodach i uroczystościach podobne dekoracje oświetleniowe, o wybitnie architektonicznym charakterze, były stosowane masowo, tworząc wspaniałe i fantastyczne perspektywy nocne.

Również szeroko stosowane jest tam naświetlanie gmachów zabytkowych, lub monumentalnych zapomocą specjalnych reflektorów. Ilustracja 18-ta i 19-ta przedstawiają najlepiej, jak piękne i pełne nastroju efekty wydobyć można przez umiejętne naświetlenie architektury.

Z przytoczonych tu przykładów widać doskonale wielką rolę światła w architekturze, a prawdopodobnie rola ta będzie coraz większa, w miarę dalszego rozwoju środków oświetleniowych.

Architektura jest jakby ramą, lub oprawą kultury i życia ludzkości, światło zaś—to najpoważniejszy czynnik i motor samego życia. Ten idealny związek przez życie między architekturą i światłem w ostatnich czasach dopiero został właściwie zrozumiany i realnie ujęty, dzięki nowym możliwościom konstrukcyjnym i nowym źródłom sztucznego światła.

Wielkie płaszczyzny szklane nowoczesnej architektury przepuszczają słońce i światło jego do wnętrza, a postęp w dziedzinie światła sztucznego zaciera granice między dniem i nocą.

Jest więc to nowy wielki krok w rozwoju kultury i cywilizacji.

A. Knauff.

KURS SZTUCZNEGO KAMIENIA I TERRAZZO

Staraniem Związku Polskich Fabryk Portland-Cementu odbędzie się specjalny 4-ro tygodniowy kurs sztucznego kamienia i terrazzo, który rozpocznie się 15-go maja o godz. 8-ej rano. Kurs będzie się odbywał w Państwowej Szkole Budownictwa, w Warszawie, ul. Wspólna 81 pod kierownictwem specjalisty, zaangażowanego przez nas specjalnie na ten kurs, inżyniera Leo JOHNA, który odbył kilkanaście podobnych kursów w Czechosłowacji, Niemczech, Jugosławji i Szwecji. Kurs będzie prowadzony w języku niemieckim, przyczem na wykładach będzie się znajdował tłumacz.

Oplata za kurs wynosi zł. 50.— i musi być wpłacona najpóźniej do 15-go kwietnia r. b. do P.K.O. na konto Związku Polskich Fabryk Portland-Cementu Nr. 19044.

Oplata za bursę, o ile kto chciałby z niej korzystać, wynosi za dobę zł. 2.50. Korzystający z bursy otrzymują łóżko, poduszkę, prześcieradło i koc.

Reflektujący na bursę powinni przesłać opłatę za pierwsze 10 dni, t. j. zł. 25.— (dwadzieścia pięć złotych), wraz z opłatą za kurs, aby dać nam możliwość zamówienia bursy; pozostałą kwotę uiszczą osobiście. Utrzymanie w Warszawie wynosi średnio około 6 zł. dziennie.

Każdy ze słuchaczy musi przywieźć z sobą: zwykłą kielnię, kielnię do gładzenia, mały młotek, szpachtlę malarską (nóż malarski), lancet i pendzel o średnicy około 5 cm.

Ze względu na to, że wykłady obejmować będą najnowsze wiadomości z dziedziny wyrobów sztucznego kamienia i stać będą na stosunkowo wysokim poziomie, wskazane jest, aby uczestnicy posiadali biegłość w pisaniu i czytaniu oraz mieli podstawowe wiadomości w dziale wyrobów betonowych.

V A R I A

KONKURS NA POMNIK ZJEDNOCZENIA ZIEM POLSKICH W GDYNI

Konkurs zgromadził około 67 prac, wystawionych od 19 do 26 lutego w sali rzeźby Wydziału Architektury Politechniki Warszawskiej. W chwili rozstrzygnięcia konkursu okazało się wiadome, że zadanie konkursowe, wymienione w programie, jest nieaktualne, a to z powodu nowo zatwierdzonego planu zabudowy mola, którego część reprezentacyjna, wraz z tak zwanym „basenem Prezydenta”, została przeniesiona na środek mola, na jego końcu zaś miała stanąć sama wieża-pomnik. Sąd konkursowy musiał więc mieć charakter możliwie honorowego zlikwidowania sprawy źle lub przedwcześnie opracowanych warunków konkursu, nierealnych samych w sobie, oczywiście na koszt przyjętych zobowiązań pieniężnych i za cenę ogromnego, a fałszywie i niepotrzebnie skierowanego wysiłku konkurujących.

Trochę dziwnie jednak brzmi orzeczenie jury o pracach, nagrodzonych dwiema równorzędnymi nagrodami (Nr. 15 i Nr. 31), jako o nienadających się do realizacji. Czy z winy Komitetu Organizacyjnego, czy z winy projektów? Projekt Nr. 15, arch. Stanisława Marzyńskiego, wyróżnia się ze wszystkich nadesłanych projektów dobrem i swobodnym rozplanowaniem sytuacji i doskonale rozwiązaną przystanią. Spokojna i umierna wieża w kształcie rozdwojonego słupa, spiętego u góry klamrą latarni morskiej, czyni dodatnie i monumentalne wrażenie. Projekt Nr. 31 arch. Jana Łukasika ma sytuację rozwiązana ledwie średnio, sama wieża zbyt profilowana, pocięta i upstrzona płaskorzeźbą — jest zbyt zdobnicza. To są najwyższe nagrody.

Nagrodę III-cią przyznano pracy Nr. 20, arch.: Jana Klimaszewskiego, Tadeusza Rytarowskiego i Leona Marka Suzina. z nieczłemu rozwiązaniem wjazdu. Pozatem po 3000 zł. zakupiono projekty: Nr. 14, p. Zofji Trzczińskiej-Kmińskiej i arch. Jana Zachwatowicza, Nr. 34, p. Mieczysława Kotarbińskiego i arch. Aleksandra Kodelskiego i Nr. 53, p. Jana Szczepkowskiego i arch. Karola Stryjeńskiego, zaś po 500 zł. projekty Nr. 10, 11, 27, 52 i 61. Za wyjątkiem prac Nr. 53 i 61, projekty te zdradzają duży wysiłek architektoniczny w kierunku oryginalności i wydobywania poezji i swoistej siły wyrazu z budulca, jakim jest żelazobeton, mimo że w niektórych wypadkach wyniki tego wysiłku nie są zbyt udane, jak np. w projekcie Nr. 34, którego lekka i schludna konstrukcja wydaje się zbyt pałeczkowata, bardziej może nadająca się na prowizoryczny pawilon wystawowy, lub w projekcie Nr. 10, rozpolowionym w sytuacji przez oddzielenie olbrzymiej figury Jana z Kolna.

Zupełnie niezrozumiałym natomiast jest wybór przez Jury do zakupu za 3.000 zł. pagody chińskiej projektu Nr. 53. Jest to jedyny projekt nieoryginalny, restytuujący styl starych Chin. Qui bono? Zalet architektonicznych projekt nie ma żadnych, proporcje przykre, rozplanowanie sytuacyjne tak słabe, że prawie żadne, wieża, za przewodem pomnika Kościuszki w Łodzi ustawiona po przekątnej, nie wiąże się z otoczeniem i odwrotnie, ciężki, okalający wieżę portyk jest do niej nie w skali, tyle tylko, że złączony duchowem pokrewieństwem, jako że żywo przypomina portyki świątyni skalnych Indo-Chin. W warunkach konkursu czytamy, że projekt nie powinien odbijać przeszłości, lecz odzwierciedlać ideę przy-

szłości. Czyżby Jury uważało, że symbolem przyszłej Polski są stare, szesnastowieczne Chiny. Każdy marynarz obcy, zbliżający się do portu, widziałby budowlę wschodnią i dopiero przy samym lądzie, ku niemałemu zdziwieniu, z malej plakietki z orłem, doklejonej do węzła wieży, dowiedziałby się, że tu jest jeszcze Europa!

Wyróżnienie takiej pracy tembardziej jest przykre, że jednocześnie pominięto projekt Nr. 37 w kształcie trzech zespolonych olbrzymich łuków, jak tęcza wyrastających z mola i zanurzających swój drugi koniec w morzu. Odważna i ujawniająca wielką architektoniczną inwencję koncepcja!

Jeżeli konkurs obecny miał służyć jedynie za podstawę do ściślejzego wyboru osób do konkursu zamkniętego, to raczej należało wyróżnić i zaprosić autora tej pracy, niż projektu Nr. 53, w której wyniku mamy jedynie oderwaną od Azji chińską pagodę i przeniesioną na krawędź Polski przed morzem. Kto wie zresztą, może sferom, decydującym w tym wypadku, wątek chiński leży na sercu, podajemy przeto na wszelki wypadek parę przykładów tej architektury, aby przyszłym amatorom ułatwić drogę w tym kierunku.

Na tem kończymy naszą tymczasową wzmiankę, mając zamiar w jednym z najbliższych numerów zamieścić szczegółowe omówienie wraz z publikacją konkursu.

Stanisław Woźnicki

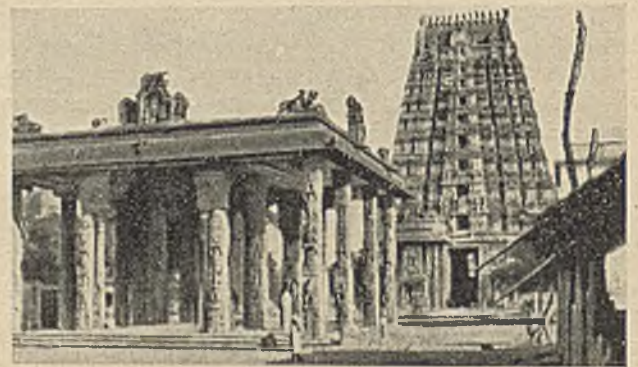
Wieża w Yun-Nan-Sen.

Pagoda w parku pod Pektinem.

Pagoda w Long-Hoa. (z balkonami na każdym piętrze).

Wielka świątyni Szlwy w Konjevaram.

WIESŁAW KRAMARZ

W katastrofie kolejowej w Krakowie dnia 7. II. 31 r. postradał życie inż. Wiesław Kramarz, korespondent „Architektury i Budownictwa” oraz współpracownik „Kalendarza techniczno-budowlanego”. Zmarły osierocił żonę i 2-je dzieci.

Urodzony w r. 1903 w Krakowie, skończył tam szkołę realną w r. 1919 i wstąpił bezpośrednio z ławy szkolnej do Armii Ochotniczej.

Po odbyciu kampanji zapisał się na Wydział Inżynierji Lądowej Politechniki Warszawskiej, gdzie studjował do r. 1924.

Politechnikę ukończył w Gandawie (Belgia) w r. 1928.

I na szkolnej ławie i w wyższej uczelni wykazał niepospolite zdolności i olbrzymią, przebojową energję.

Jeszcze w trakcie studjów zajmował samodzielne stanowisko, jako kierownik robót w jednej z firm warszawskich, zaskarbując sobie uznanie przełożonych wydatną i celową pracą.

Po uzyskaniu dyplomu został pomocnikiem i zastępcą arch. Wacława Tomaszewskiego w Gdyni, gdzie prowadził budowę magazynu etapowego Monopolu Tytoniowego w Porcie oraz budynków mieszkalnych Z. U. P. U.

Jednocześnie, żywo interesując się sprawami techniki budowlanej, współpracował w „Architekturze i Budownictwie” oraz „Kalendarzu”.

W pracy okazywał wybitny talent inżynierski, energję i systematyczność.

Cechy te łącznie z nieskazitelnym charakterem, który zjednywał mu zarówno przełożonych jak i podwładnych, dawały zupełną pewność, że oczekuje go wielka praca i wielkie jej wyniki. Wyjątkowa subtelność i zrozumienie wzajemnego przenikania się techniki inżynierskiej oraz piękna architektonicznego stanowią w nim rzadki wyjątek wśród inżynierów.

W sposób jedynie jemu właściwy potrafił wysokie służbowe wymagania względem robotników i personelu budowy łączyć z tak życzliwym stosunkiem do człowieka, że przedwczesna i tragiczna śmierć jego okryła żalobą wszystkich, którzy jego znali. Był wyjątkowo dzielny i uczynnym kolegą. Cześć jego pamięci!

AMERYKAŃSKI EKSPERYMENT FABRYKA BEZ ŚWIATŁA DZIENNEGO

W Stanach Zjednoczonych przystąpiono do budowy gmachu wytwórni dla „Simonds Saw and Steel Company-Fitchburg”. Znamienną cechą gmachu tego będzie absolutny brak dostępu światła dziennego — fabryka nie będzie posiadała okien.

Będzie to prostopadłościan o pianie 110 x 170 metrów, około 6 metrów wysoki, z płaskim dachem białej barwy, na którym to dachu będzie umieszczony napis olbrzymimi literami firmy; napis ten ma służyć dla orientacji podróżujących samolotów. Koszty budowy będą wynosiły 1.500.000 dolarów.

Mury mają być wykonane z cegły szlakowej i zostaną od zewnątrz oblicowane zwykłą cegłą licówką ze względów architektonicznych. Budynek będzie posiadał tylko cztery ściany bez przegródek, strop będzie się opierał na 56 słupach.

Ani mury, ani dach nie będą miały żadnego otworu okiennego, tak że dostęp światła od zewnątrz absolutnie jest wykluczony, a jednak będzie to wytwórnia mechaniczna — wymagająca obfitego oświetlenia.

Oświetlany budynek będzie światłem sztucznym przez naświetlacze elektryczne po 1000 kw., umieszczone na wysokości 5¹/₂ metrów nad poziomem posadzki. Klosze i reflektory będą rozpraszały światło równomiernie i bez cieni. Celem autora projektu jest wyłączenie wpływów zmian pogody i nawet pory roku na oświetlenie pola pracy.

Celem utrzymania jednostajnego przez cały rok klimatu w wytwórni projektowana jest specjalna instalacja ogrzewalna i wentylacyjna. Instalacja ta będzie podawała 90000 metrów sześciennych powietrza na godzinę. Powietrze to, po przefiltrowaniu przez filtry, będzie ogrzewane do normalnej temperatury i zaciągnięte normalną ilością wilgoci, tak, że w wytwórni będzie panowała jednostajna temperatura i wilgotność powietrza niezależnie od pory roku.

Staranne rozmieszczenie otworów ma zabezpieczyć pracowników od przeciągów. Wpływ kolorów otoczenia na wydajność pracy został specjalnie zbadany, aby wykorzystać i ten czynnik. Wyniki tych badań spowodowały zastosowanie kolorów niebieskiego, zielonego i białego dla zabarwienia ścian i sufitów.

Kolor niebieski przez odbijanie ultrafioletowych promieni świetlnych wywiera wpływ szczególnie dodatni na wydajność pracy. Maszyny natomiast zostaną zabarwione na kolor pomarańczowy, ażeby wybitnie uwydatniały swoje kształty pośród otoczenia, co ma chronić pracowników od wypadków.

Ażeby złagodzić łoskot maszyn, podłoga, ściany i sufit będą pokryte okładzinami, tłumiącymi dźwięki, a ciężkie i hałaśliwe maszyny, jak młoty mechaniczne, zostaną ustawione na płytach korkowych.

Pracować w tej wytwórni będą na dwie zmiany. Pierwsza od 5-cj rano do 2-cj po południu, druga od 2-cj do 11-cj wieczorem. W ten sposób każda zmiana może w godzinach odpoczynkowych korzystać z dziennego światła i wolnego powietrza...

W takiej odciętej od żywego świata olbrzymiej skrzyni, gdzie światłoienne jest naśladowane przez elektryczność, błękitny niebios i zieleń roślinności przez sztuczne zabarwienie otoczenia, a sztucznie stworzone powietrze ma wywoływać wrażenie rzeświącego klimatu wiosny, z maszynami, kolorem swym przypominającymi żółte barwy kwiatów wiosennych, pracownik ma spędzić w robocie 9 godzin dziennie. Otoczenie to według inicjatorów projektu ma wpłynąć dodatnio na humor pracownika i powiększyć wydajność jego pracy o 35%.

Czy sążone jest sprawdzić się tym oczekiwaniom, pokaże bliższa przyszłość.

B. Ignatowicz-Zawilejski.

XIII MIĘDZYNARODOWY KONGRES MIESZKANIOWY I ZABUDOWY MIAST

Międzynarodowa Federacja Mieszkaniowa i Zabudowy Miast zwołuje 13-ty kongres na 5 czerwca 1931 r. w Berlinie.

W tym samym czasie odbędzie się tam wielka niemiecka Wystawa Budowlana, jedna z najbardziej kompletnych, jakie były organizowane w ciągu wielu lat. Znaczny udział ma wziąć w niej Międzynarodowa Wystawa Mieszkaniowa i Zabudowy Miast, zorganizowaniu której Federacja przykłada wielką wagę. Zasadnicze tematy dyskusji na kongresie: zniesienie złych mieszkań i rozwiązanie zagadnienia handlu w związku z rozbudową miejską i podmiejską.

W kongresie przyjmą udział poważne delegacje ze wszystkich części świata. Podczas Kongresu zwiedzone będą budowle mieszkalne Berlina i Potsdamu. Po kongresie zaś Spreewaldu, Drezna, Hamburga i Essen.

Szczegółów informacyjnych udziela Kongres Federacji Międzynarodowej Mieszkaniowej i Zabudowy Miast, 25, Bedford Row, London, W. S. 1.

ZMIANA ADRESU ZWIĄZKU TECHNIKÓW R. P.

Związek Techników Rzeczypospolitej Polskiej, grupujący w sobie techników wszelkich zawodów ze średnim wykształceniem technicznym, przeniósł swoje biuro z dotychczasowej siedziby przy ul. Wspólnej Nr. 81 do nowego lokalu przy Alei Jerozolimskiej 33 m. 29, III piętro.

Sekretariaty Zarządu Głównego i Zarządu Oddziału Warszawskiego ułatwiają interesantom osobiście w piątki w g. 18—21. Związek posiada oddziały: w Warszawie, Lwowie, Gdyni, Toruniu, i Katowicach.

„ARCHITEKT” O ARCHITEKTURZE SZWEDZKIEJ

Nr. 9—10 krakowskiego architekta jest niemal całkowicie poświęcony Wystawie Budowlanej w Sztokholmie. Arch. S. Strojek omawia jej charakter ogólny, zaś bogato ilustrowany artykuł arch. H. Jasińskiego rzeczowo i szeroko ujmuje szwedzkie budownictwo mieszkaniowe.

Znaczna głębokość (ok. 15 m.) domów sztokholmskich daje autorowi wdzięczne pole do nawiązania analizy do swego ulubionego tematu — trzyraktowego układu rzutu domu mieszkalnego.

Zasadnicze cechy mieszkań sztokholmskich: hall duży, przeważnie ciemny, łazienki i W-C, umieszczone we wnętrzu rzutu mieszkania. Mieszkania przeważnie jednostronne (nawet rozplanowane w dwu kondygnacjach), nie przewietrzane na przestrzał, umożliwiające zato umieszczanie 4-ch i więcej mieszkań koło jednego podestu. Analizę typowych rzutów domów czynszowych autor zestawia w szeregu rysunków z własną korektą, opartą na idei domu trzyraktowego i dającą w rezultacie większe wyzyskanie terenu, lub przy jednakowej kubaturze zasadnicze polepszenie warunków mieszkalnych. Poparcie swych spostrzeżeń znalazł autor w nowych projektach arch. Markeliusa, który, wbrew szwedzkiej ustawie budowlanej, zaprojektował i przeforsował projekt mieszkania z klatką schodową nie centralnie oświetloną, a centralną ze świetlikiem.

W małych mieszkaniach szwedzkich istnieje obecnie tendencja do eliminowania łóżek, zastępowanych sofą. Mycie przenosi się do łazienki z krótką wysoką wanną, odzież, bieliznę i pościel chowa się do specjalnych przewietrzanych garderób ściennych. Pokoje w dzień wypełniają: sofa, fotel, biurko, półki na książki.

Meble przeważnie z czeczotkowej dykty. Jedna z firm szwedzkich wprowadza obecnie standaryzowane typy składanych mebli skrzynkowych, podanych w artykule. Meble-maszyny są rzadkie.

Ogólny charakter architektury szwedzkiej autor określa, jako skrajnie „rzeczową” i przez tę rzeczowość pokrewną architekturze poempirowej i „koszarowej”, architekturze rokoka i baroku. Ulubione materiały budowlane i cegła cynobrowa, ługowana, klinkier, różowy granit, tynki zabarwiane. Domy malowane przeważnie jaskrawymi kolorami, zwłaszcza ciemno wiśniowym (farba z rudy żelaznej); cokoly zazwyczaj malowane smolą na czarno z połyskiem. Z podziwem przytacza autor precyzyjść stolarki „szwedzkich” okien, zawieszonych na zwykłych blejtramach.

Specjalną zażyłość budzi opis podmiejskich terenów w Sztokholmie, przeznaczonych pod budowę kolonij robotniczych i urzędniczych: dziesiątki kilometrów założonych w lasach szos, asfaltowanych i brukowanych granitem, zaopatrzonych w kanalizację, rury wodociągowe, przewody elektryczne. A u nas...

Zeszyt dopełnia bogata kronika, zamieszczająca m. in. uwagi na temat 12b architektów, ochrony tytułu architekta w Anglii i u nas, oraz na temat dzisiejszych reklam świetlnych.

CZASOPISMA NADEŚLANE

Architekt — Kraków, Organ Zw. Arch. Woj. Krakowskiego.
Budowniczy — Lwów, Org. Stow. Zaw. Budown. i Przem. Budowl.

Cement — Warszawa, Org. Zw. Pol. Fabr. Portland Cementu.
Dom, Osiedle, Mieszkanie — Warszawa.

Hutnik — Warszawa, Organ wyd. przez Organiz. Hutn.
Przegląd Budowlany — Warszawa, Org. Zw. Przem. Budowl.
Gazeta Przemysłowo-Rzemieślnicza — Warszawa, Organ C.

St. Rzemieśln.
Technika i Przemysł — Poznań, Org. St. Techn. w Poznaniu.
Sztuka Współczesna — Paryż.

Technik Lubelski — Lublin, Org. St. Techn. Woj. Lubelsk.
Samorząd Miejski — Warszawa, Org. Zw. Miast Polsk.

Wiadomości Polsk. Komit. Normalizac. — Warszawa, Organ
Urząd. P. K. N.

Wiadomości Pol. Zrzesz. Techn. i Zw. Pol. Czasop. Techn.
i Zawod.

L'Architecte — Paris.
Architettura e Arti Decorative — Milano-Roma.

Arkkitehti — Helsinki.
L'Architecture D'Aujourd'hui — Boulogne.

La Casa Bella — Milano.
Der Baumeister — München.

Die Bau und Werkkunst — Wien.
Moderne Bauformen — Stuttgart.

Das Neue Frankfurt — Frank. a/M.
Stavba — Praha.

Vytvarné Snahy — Praha.
Stahlbau Technik — Wien.

RACJONALIZACJA DREWNIANYCH KONSTRUKCYJ DACHOWYCH

Po „uniwersalnych“ i „patentowanych“ konstrukcjach dachowych powstał nowy okres, będący dalszym etapem rozwoju racjonalnego stosowania drzewa do konstrukcji dachowych. Stosowanie różnych, odpowiednio dobranych konstrukcji, dla poszczególnych warunków budowy, oraz zarzucenie przez firmę sposobu niewolniczego stosowania jednego tylko systemu konstrukcji dachowej, dało możliwość opracowania rozmaitych konstrukcji, umożliwiających całkowite dostosowanie się do wszelkich wymagań budowy i wykonanie wszelkich najsmielszych pomysłów architektonicznych. Ścisłe, do najdalszych granic opracowane obliczenia statyczne, ścisłością swą nie różniące się od obliczeń statycznych konstrukcji żelaznych, oparte na gruntownej wiedzy teoretycznej i praktycznej, wynikającej z długoletniego doświadczenia, pozwalają na takie wyzyskanie materiału i robocizny, że koszt naszej konstrukcji drewnianej jest zawsze niższy od innych. Cechą charakterystyczną naszych konstrukcji dachowych jest brak wszelkiego parcia poziomego, wobec czego mury, względnie słupy, otrzymują tylko obciążenie pionowe. Architekt ma tu więc ułatwione

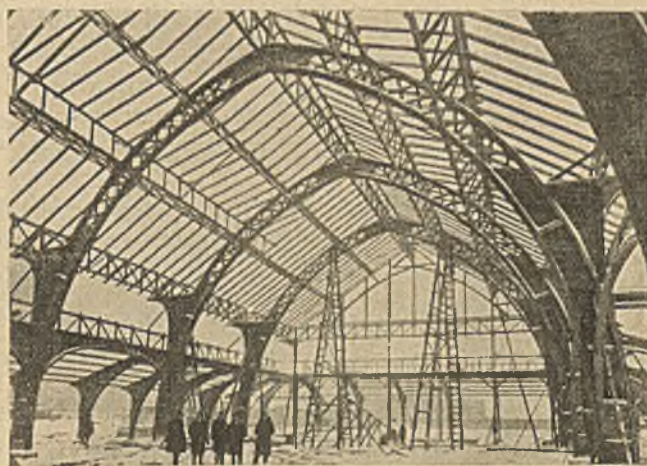
zadanie, odpada bowiem konieczność projektowania odpowiednich wzmocnień, zwiększających koszt obiektu, a tak często nie pożądanych ze względów czysto architektonicznych. Możliwość nadania wszelkich dowolnych kształtów naszym dachom, jako też wnętrza wolne od jakichkolwiek słupów, przy rozpiętościach do 60, 80, a nawet 100 m dają możliwość realizowania najrozmaitszych pomysłów architektonicznych. To też stała współpraca architektów z naszą firmą w czasie opracowywania projektów daje zawsze jak najlepsze skutki, dzięki bowiem dokładnie opracowanym przez nas danym, są oni w stanie wykonać projekty nie tylko doskonale pod względem formy, ale i najtańsze, a więc przystosowane do dzisiejszych warunków ekonomicznych. Bardzo też często po przedstawieniu przez nas projektu konstrukcji dachowej architekt jest w stanie znacznie zmniejszyć wymiary ścian, względnie słupów, a często nawet usunąć rzeczy szpecące, a konieczne przy stosowaniu innych konstrukcji. W opracowaniu konstrukcji dachowych kładziemy nacisk na problem racjonalnego systemu oświetlenia wnętrza, jak również zabezpieczenia przed stratą ciepła i przed niebezpieczeństwem ognia.

Konstrukcje wykonywujemy całkowicie na miejscu budowy z materiałów, znajdujących się na rynkach drzewnych, możemy się zatem przystosować do każdego programu robót. Montaż postępuje bardzo szybko bez względu na porę roku. Brak konieczności użycia rusztowań, dokładnie do najdrobniejszych szczegółów w biurze naszym przygotowana praca, pozwalają roboty wykonać w terminie najkrótszym, przy stosunkowo bardzo małych kosztach robocizny.

Najoszczędniejszy sposób prowadzenia budowy, dzięki dokładnym obliczeniom, minimalne zużycie materiału, piękne i lekkie wskutek tego kształty, łatwe zastosowanie wentylacji i oświetlenia, taniść i szybkość budowy — oto zalety konstrukcji dachowych naszego systemu, idących z postępem czasu.

Garaże Tow. „Autoruch“ w Poznaniu.
(rozp. 30 m. × 90 m.)

Pawilon Przem. Drzewnego na P. W. K.
(rozp. 30 m. × 50 m.)

NOWOCZESNE WSZELKIEGO RODZAJU KONSTRUKCJE DACHOWE Z DRZEWA

PATENT. SYST.
STEPHANA,
WYKONUJE

POLSTEPHAN

PRZEDSIĘBIORSTWO BUDOWLANE
SP. Z O. O.
Warszawa, Marszałkowska 62, tel. 855-94 i 817-47

Hala peronowa
gl. dworca
w Kopenhadze.

Hala cynke-
lektrolizy dla
kopalni „AN-
DALUZJA”
na Górnym
Śląsku wym.
100 x 40 m. —
Wiązary dźwi-
gają kran o
udźwigu 2.5 t.

Najistotniejszymi korzyściami konstrukcyjnych syst. Stephana są następujące:

1. Jego techniczna przewaga w porównaniu z innymi konstrukcjami drewnianymi.
2. Zupełnie dobrze wykorzystana i przejrzysta przestrzeń hali, pozbawionej wszelkich wewnętrznych podpór.
3. Elegancki wygląd dachu, jasne i przyjemne wnętrze hali (hala głównego dworca w Kopenhadze i hala głównego dworca odjazdowego w Warszawie 1).
4. Możliwość wykonania wszelkiej formy dachu, rodzaju oświetlenia, wietrzenia i izolowania, zastosowanie sklepionych lub prostych sufitów.
5. Znacznie mniejsze koszty w porównaniu z konstrukcjami żelaznymi przy jednakowych zaletach.
6. Dla wielu rodzajów przemysłu, np. zakładów potasowych, chemicznych fabryk, cynkowni, hut, szkła, konstrukcja „Stephan” jest jedyną konstrukcją dachową.

Dachem konstrukcji Stephana pokryto dotąd ponad 5 milionów metrów kwadratowych powierzchni, co jest najlepszym dowodem skutecznej konstrukcji z dotychczas używanymi konstrukcjami drewnianymi i żelaznymi.

Pod względem bezpieczeństwa ogniowego została również sprawa całkowicie rozwiązana, gdyż przez pomalowanie konstrukcji znanymi farbami ogniochronnymi jest ona bezwzględnie ogniotrwała.

GŁÓWNIJSZE ROBOTY, WYKONANE W POLSCE

Ministerstwo Komunikacji. Dyrekcja P. K. P. Warszawska: Hala dworcowa i warsztaty główne Warszawa-Wschodnia, Dyrekcja Poznańska: Hala wagonowa w Skalmierzycach, Dyrekcja Krakowska: Magazyny towarowe w Krakowie,

w Rzeszowie i Bielsku, warsztaty w Nowym Sączu, Tarnowie, Rzeszowie i Dziedzicach,

Dyrekcja Lwowska: Magazyny towarowe i warsztaty we Lwowie i Drohobyczu,

Dyrekcja Stanisławowska: Warsztaty główne w Stanisławowie i w Tarnopolu,

Dyrekcja Wileńska: Warsztaty główne kolejowe w Łapach. Ministerstwo Spraw Wojskowych. Hale samochodowe i Hangar w Warszawie, Hangar w Pińsku i ujeżdżalnia w Równem. Ministerstwo Przemysłu i Handlu. Magazyny portowe i warsztaty dla Szkoły Morskiej w Gdyni.

Państwowy Monopol Spirytusowy. Państwowa wytwórnia wódek Nr. 10 we Lwowie, Nr. 15 w Krakowie i Nr. 6 w Kowlu. Państwowy Zarząd Żupy Solnej. Warzelnie w Bolesławcu.

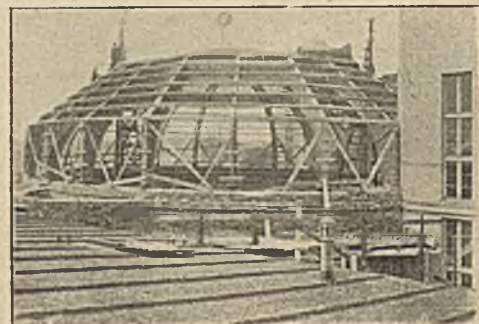
Budowle miejskie. Dwie remizy tramwajowe w Krakowie i hala warszt. dla Dyrekcji Tramwajów Miejskich w Warszawie. Główna Remiza Elektrycznej Kolei Dojazdowej Warszawa-Grodzisk.

Hale wystawowe. Powszechn. Wyst. Krajowej. Lilpop, Rau i Loewenstein w Warszawie, hale wagonowe i kuźnia.

Budowle Przemysłowe. Polskie Zakłady Skody w Warszawie, R. Plewkiewicz, „Pelikan” S. A., Standard-Nobel, „Potęga” S. A. w Krakowie, Oświęcimiu i Brodach, Cynkownia w Trzebinii. Kopalnie: Hohenlohe S. A. Andaluzja w Katowicach, Fanto S. A. w Ustrzykach Doln., Galicja S. A. w Drohobyczu, Karpacka S. A. w Gliniankach Marjampolskich, Strem S. A. w Warszawie i we Lwowie, Huta szkła w Szczakowej, Sosnowcu, Krosnie i w Dąbrowie, Fabryki Tekstylne: „Pasamon” w Bydgoszczy, R. Rabinowicz w Bielsku, Kluczeńska Fabryka papieru w Kluczach. Cukrownie: Nakło, Kruszwica, Horodenska, Równe i w innych.

Remiza tram-
wajowa w Kra-
kowie.

Kopuła nad cu-
kiernią G. Lar-
delli w Warsza-
wie, o średni-
cy 28 m.

O ZASTOSOWANIU IZOLACJI W NOWOCZESNEM BUDOWNICTWIE

Hydrofuge „Castor“, jest to płyn o pierwiastku smolistym, który domieszany w małej ilości do zaprawy cementowej i stosowany jako tynk, zabezpiecza mury od przesiąknięcia wody zaskórnej i źródłowej, jak również od wilgoci.

Niesłychana łączność zaprawy cementowej z „Castorem“ czyni zaprawę bardziej plastyczną, co ułatwia tynkowanie, poza to „Castor“ przyspiesza ściąganie się zaprawy, co usuwa możliwość tworzenia się szczelin. Hydrofuge „Castor“ nie zmniejsza wytrzymałości tynku i nie zmienia jego koloru.

„Castor“ nie psuje się nawet w naczyniach otwartych. Zaprawa nie zamarza przy 12° C. „Castor“ wytrzymuje zmiany atmosferyczne.

„Castor“ można mieszać z każdym cementem, najlepsze jednakże rezultaty otrzymuje się przy użyciu Portland-cementu. Zaprawę cementową z „Castorem“ przyrządza się jak zwykłą zaprawę cementową, t. j. do cementu, wymieszanego na sucho z przesianym piaskiem, dolewa się trochę wody, i po dokładnym przemieszaniu dodaje się „Castoru“, miesza się dokładnie dotąd, dopóki zaprawa nie nabierze jednolitości koloru. Tynkowanie jest bardzo proste, polega na dokładnym zatarceniu. Niekiedy wypada stosować pierwszą warstwę rzadszą, następną normalnej gęstości. Tynk taki stosuje się na mur lub beton. Powierzchnia, przeznaczona do izolacji odnośnej, winna być zupełnie czysta. Dawniejszy tynk należy usuwać, przez odbijanie, spoiny należy oskrobać na głębokość 1 cm, oczywiście szczotką i obmyć. Dawniejszy beton należy nasiekać i dokładnie oczyścić. Warstwa tynku nie powinna przekraczać 2 cm. Stosunek cementu i piasku przy obliczaniu na beczki przedstawia się następująco: na każdą beczkę cementu wagi 180 kg. potrzeba w wypadkach wilgoci 3 beczki piasku, w wypadkach zaś wody zaskórnej 2 i pół. Na każdą z powyższych ilości potrzeba ca 8 kg. „Castoru“.

Tynk z zaprawy cementowej z „Castorem“ jest bezwzględnie nieprzemakalności.

Najglówniejsze wypadki, gdzie „Castor“ winien znaleźć zastosowanie, są:

- 1) przy izolacji fundamentów w budynkach nowopowstałych i miejscowościach nieskanalizowanych,
- 2) przy osuszaniu piwnic od wody zaskórnej i lokalnym zalaniu,
- 3) przy wykonywaniu basenów, cystern, rezerwoarów, szambo,
- 4) przy kryciu tarasów, dachów, balkonów i zabezpieczeniu wodokazek kolejowych i budynków z zewnątrz,
- 5) przy osuszaniu pomieszczeń mieszkalnych, w budynkach starych i nowych,
- 6) przy budowie tuneli, kolei podziemnych etc.,
- 7) pod posadzki terrakotowe w kąpielach i łazienkach dla zabezpieczenia podłóg od przeciekania i zawilgocenia.

„Castor“ jest znany u nas od lat 16-u. Na Zachodzie Europy od lat blisko 40-u.

W Anglii „Castor“ pokonał inne środki izolacyjne i wywalczył sobie pierwsze miejsce.

W roku 1929 w Londynie ukończono przebudowę największej kolei podziemnej, przy placu Piccadilly Circus, której podziemia uszczelniono hydrofuge „Castorem“.

W tem olbrzymim podziemiu jest ciepło i sucho. A to dzięki użyciu „Castoru“.

Ponieważ niemożliwym było zabezpieczyć ten obiekt od zewnątrz, trzeba było pomyśleć o sposobie izolacyjnym, który dałby się zastosować od wewnątrz, a który miałby tę wyższość nad asfaltem, który jak wiadomo nie przylega, że nie odpadałby.

Po wielu odbytych naradach zdecydowano się użyć „Castoru“, jako środka jedynie pewnego i nadającego się do izolacji wewnętrznej. Robota jest ukończona od roku przeszło i uwieńczona jak najlepszym wynikiem.

SŁOWNIK ARCHITEKTÓW

Nakładem Kasy im. Mianowskiego ukazało się świeżo drugie, uzupełnione wydanie Słownika architektów i budowniczych Polaków oraz cudzoziemców w Polsce pracujących.

Wydanie pierwsze tej pracy ukazało się w r. 1917. Od chwili ukazania się poraz pierwszy tego wydawnictwa upłynęło lat 13. Autor wyzyskał wiele materiałów archiwalnych oraz prac ogłoszonych drukiem, czem pomnożył znacznie zasób informacji, dotyczących twórców dzieł architektonicznych i ich prac, z których wiele — niestety — uległo zniszczeniu bądź wskutek działań wojennych, bądź nieumiejętnej konserwacji, bądź wreszcie wskutek przeróbek dla celów zysku.

Książka ta powinna zainteresować każdego, komu jest miłą nasza przeszłość, zakłeta w formy budownictwa.

Zwraca uwagę szata zewnętrzna wydawnictwa.

Książkę objętości około 500 stron druku w cenie nader przystępnej 25 zł. jak wszystkie zresztą wydawnictwa Kasy im. Mianowskiego, nabyć można w ekspedycji wydawnictw K. M. i we wszystkich księgarniach.

PRZETARG

SZEFSTWO BUDOWNICTWA WYBRZEŻA MORSKIEGO W GDYNI-OKSYWIE OGŁASZA NINIEJSZYM PRZETARG NA ROBOTY TERENOWE, BRUKARSKIE I RÓŻNE W PORCIE WOJENNYM W GDYNI.

Warunki przetargu i ślepe kosztorysy mogą zainteresowani otrzymać za zwrotem kosztów w godzinach biurowych w lokalu Szefostwa Budownictwa Wybrzeża Morskiego Gdynia-Oksywie.

Przetarg odbędzie się dnia 26 marca r. b. o godz. 10.30.

SZEF BUDOWNICTWA WYBRZEŻA MORSKIEGO.

ADRESY NADESŁANE W CZASIE DRUKU
Budowlane Przedsiębiorstwa i Materiały. Warszawa

Towarzystwo Parcelacyjno-Budowlane

DYNASY Sp. Akc.

Warszawa, Plac Marszałka Piłsudskiego 8, telef. 799-20

„IZOBET“ Konstrukcja ścian, stropów i ścianek działowych z betonu izolowanego syst. inż. D. Popławskiego Patent Nr. Nr. 1445, 1624 i 1725.
Warszawa, Karowa 5 m. 12. Telef. 539-80.

Instalacyjno-Techniczne Biura

Centralne Ogrzewanie i Wodociągi

Warszawa

„KALOR“ Biuro Techniczno-Instalacyjne Właśc. Inż. T. SAWICKI.
Warszawa, Nowogrodzka 41, telef. 258-48
Ogrzewanie centralne, kanaliz., wodociągi i t. p. — Projekty, kosztorysy.

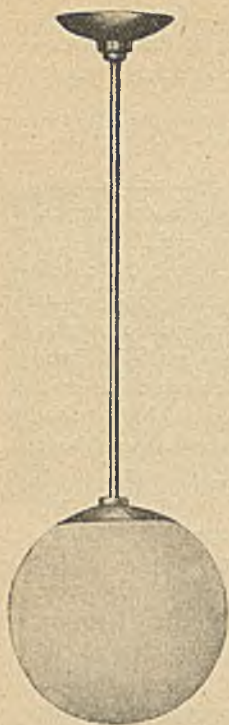
B. WIĘCKOWSKI Ogrzewanie, kanalizacje, gaz, przewietrzanie, kąpielska.
Warszawa, Mokotowska 29 Telefon 853-56

Meble metalowe

Warszawa

ZAKŁADY WYROBÓW METALOWYCH
KONRAD, JARNUSZKIEWICZ i SKA S. A.
WARSZAWA, UL. GRZYBOWSKA N° 25.
TEL. 605-98

FABRYKA MEBLI METALOWYCH DO UŻYTKU DOMOWEGO, NOWOCZESNYCH MEBLI STALOWYCH NIKLOWANYCH ORAZ MEBLI SZKOLNYCH

NOWOCZESNE I CELOWE
OPRAWY ELEKTRYCZNE
DO OŚWIETLENIA
W NĘTRZ

POLECA
NAJWIĘKSZA W KRAJU FABRYKA
ŻYRANDOLI ELEKTRYCZNYCH
A. MARCINIAK

SPÓŁKA AKCYJNA

WARSZAWA
ZARZĄD I FABRYKA:
WRONIA 23

TELEFONY: 795-08, 792-02 i 795-72

WYSTAWA WZORÓW: UL. ŻŁOTA 49.

TELEFONY: 260-06, 260-76.

WIELKI
ZŁOTY
MEDAL
P. W. K.
w POZNANIU

KRAKOWSKI
ZAKŁAD
WITRAŻÓW,
OSZKLEŃ
I MOZAJKI

S. G. ŻELEŃSKI

KRAKÓW, AL. KRASIŃSKIEGO, TEL. 106-10

AVISOL
CHRONI OD WILGOCI
FUNDAMENTY I CIĄGIENIA ŻARADY
WYŁĄCZNI WYKONAWCY
ZAKŁAD PRZEMYSŁOWY „ODFODOC”
WARSZAWA KRÓLEWIKA 8. TEL. 101-93

ŁÓDŹ, PIOTRKOWSKA
Klisze 100
do
Reklam Gazetowych
Cenników, Prospektów,
Zdjęcia fotograficzne dla celów reprodukcji,
Rysunki, projekty reklamowe
i wydawnicze wykonywa =
R. Borkenhagen.
Tel. 1.11-72

ZAKŁAD WYŚWIETLANIA
RYSUNKÓW TECHNICZNYCH I PLANÓW BUDOWLANYCH
MIECZYŚLAW ZABORSKI

ŁÓDŹ, PIOTRKOWSKA Nr. 89 TELEFON 102-95.

Wyświetlanie planów i rysunków na maszynach elektrycznych na papierze „OZALID”. Linje brązowe, niezmieniające skali. Negatywy linje białe i pozytyw linje czarne.

Przedstawicielstwo papieru światłoczułego „OZALID” na Łódź i Woj. Łódzkie

Szanownych Prenumeratorów
prosimy o wpłacenie prenu-
meraty zaległej i na rok 1931

OGŁASZAJCIE SIĘ
W MIESIĘCZNIKU
„ARCHITEKTURA I BUDOWNICTWO”

Zakłady wyrobów mechanicznych i konstrukcyj żelaznych

J. KRYGIEL i Sp.

Sp. z o. o.
WARSZAWA
ul. Redutowa 10
(dom własny)
tel. 53-18.

WYROBY OZDOBNE KUTE.
KONSTRUKCJE ŻELAZNE
BUDOWLANE.

PRZEMYSŁ BUDOWLANY I TECHNICZNY

Adrema Maszyny

Warszawa

TOWARZYSTWO SPRZEDAŻY MASZYN
„ADREMA” Sp. z ogr. odp.

Warszawa Niecała 8. Tel. 215-10.

Architektura Wnętrz

Warszawa

„ŁAD” URZĄDZENIA WNĘTRZ, MEBLE, KILIMY, DY-
WANY, TKANINY I CERAMIKA DEKORACYJNA
Warszawa, ul. Czerniakowska 203. Tel. 444-82 i 435-83

Armatury elektryczne

Warszawa

BRACIA BORKOWSCY
ZAKŁADY ELEKTROTECHNICZNE – SPÓŁKA AKCYJNA
Warszawa Jerozolimka Nr. 6 telef. 642-79, 684-66, 642-98.

Fabryka Armatur i Odlewnia Metali
GWIZDZIŃSKI i S-ka
Warszawa, Chocimska 9. Tel. 604-57.

TOWARZYSTWO ELEKTRYCZNE
„K A N D E M” Sp. z ogr. odp.
Warszawa, ul. Miodowa Nr. 7, telefon 297-99.

„A. MARCINIAK” SPÓŁKA AKCYJNA
WARSZAWA Zarząd i Fabr., Wronia 23, tel. 795-08, 792-02
wzorownia, Złota 49, tel. 260-76 206-06

Armatura dla Techniki Sanitarnej

Warszawa

BIURO TECHNICZNO-HANDLOWE
JANCZEWSKI i FREYMARK
Warszawa, Mokotowska 49. Telefon 890-54.

Artystyczny Przemysł

Warszawa

„ŁAD” URZĄDZENIA WNĘTRZ, MEBLE, KILIMY, DY-
WANY, TKANINY I CERAMIKA DEKORACYJNA
Warszawa, ul. Czerniakowska 203. Tel. 444-82 i 435-83

Asfalty

Katowice

„TERMAK”
Towarzystwo Budowy Dróg Smolowcowych Sp. z o. o.
Katowice Ks. Damrota 10 tel. 12-53 i 30-53

Lwów

Przedsiębiorstwo Robót Asfaltowych i Krycia Dachów
FRANCISZEK ŚWIEŻY
LWÓW, ul. Na Błonie 50.

Łódź

Przedsiębiorstwo Robót Asfaltowych i Dekarsko-Blacharskich
T. WAGNER i M. JAGIEŁŁO
Łódź, Krucza 35. Telefon 142-22.

W. WOJCIECHOWSKI
Łódź, Kilińskiego 172, tel. 120-50
Brukowanie, asfaltowanie i betonowanie nawierzchni – Wyroby cementowe
Jedyna w Polsce Mechaniczna Wytw. Płyt Chodnikowych

Warszawa

Bezparafinowe Asfalty Krajowe i Zagraniczne
„FELZYTIN i TROCAL” Sp. Przem.-Handl. z o. o.
Warszawa, Marszałkowska 86, tel. 318-48.

POLSKIE TOWARZYSTWO ASFALTOWE
SPÓŁKA AKCYJNA
Warszawa, Niemiecowa 14, tel. 438-47.

FABRYKA ASFALTU I TEKTURY SMOŁOWCOWEJ
J. SIECZKO i L. BALINGER
Warszawa, ul. Zwrotnicza 4-6, tel. 641-51

Warszawa

Asfalty

POLSKA FABRYKA EKSTRAK-
TÓW GARBARSKICH, SP. AKC.

WYDZIAŁ SHELL
WARSZAWA, SMOCZA 43
TEL. 319-51, 123-57, 224-28

Wylączna sprzedaż asfaltów naj-
wyższych gatunków do budowy dróg
i bruków, do fabrykacji mastyksów,
papy dachowej, izolacji i t. p. marki:

SHELL

MEKSFALT I SPRAMEKS

ASFALTY

JAN ANDRZEJ WRABLIK

WARSZAWA, KARŁKOWA 86, TEL. 534-57

STANISŁAW COHN

Warszawa, Senatorska 36,
tel. 641-61, 641-62,
adr. telegr. „Stakon”

Wylączna sprzedaż na Polskę
asfaltu rodzimego

TRINIDAD EPURÉ

Warszawa

Atelier Artystyczno-dekoracyjne

ATELIER ARTYSTYCZNO-DEKORACYJNE
ZOFJI RACZYŃSKIEJ

Warszawa, Emilji Plater 10 tel. 758-75

Warszawa

Atelier Fotograficzne

FOT. TECHNICZNO BUDOWLANY

A. SITKOWSKI

Warszawa, ul. Szpitalna 12, Telefon 202-60

Wykonuje wszelkie zdjęcia fotogr. w zakresie budownictwa

Warszawa

Betoniarki

RZEWUSKI i S-ka Spółka Akcyjna

Warszawa, ul. Ordynacka 7. Tel. 628-17 i 10.28-95.

Jarosław

Betonowe wyroby

MIECZYŚLAW OKOŃ — Zakłady Przemysłowe

Jarosław, ul. Kraszewskiego 157, tel. 6. Telegramy „Okoń Jarosław”
Fabryka Dachówek Cementowych, Wyrobów Beton., Składy Mater. Bud.

Łódź

W. WOJCIECHOWSKI

Łódź, Kilińskiego 172. Tel. 120-50.

Podłogi ksyololitowe i „Lastrico”, stopnie mozaik. Żelbet. rury cement.

Warszawa

Fabryka Wyrobów Betonowych i Mozaikowych
K. GAGATNICKI, S. MODELSKI i B. SŁOMCZYŃSKI
Warszawa, Sienna 94. Telefon 605-95.
SCHODY, POSADZKI, RURY, BASENY I T. P.

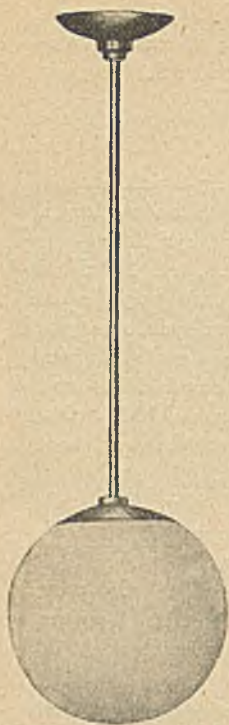
Wytwórnia Wyrobów Betonowych „GOŁKÓW”

HENRYK GOŁOGOWSKI

WARSZAWA, AL. JEROZOLIMSKA 21 TELEFON 219-74

FABRYKA WYROBÓW MOZAJKOWO-BETONOWYCH
B. KOREWA i S-ka

Warszawa, Syreny 7 (Dom własny), Tel. 631-75 (Zal. 1870 r.)

NOWOCZESNE I CELOWE
OPRAWY ELEKTRYCZNE
DO OŚWIETLENIA
W NĘTRZ

POLECA
NAJWIĘKSZA W KRAJU FABRYKA
ŻYRANDOLI ELEKTRYCZNYCH
A. MARCINIAK

SPÓŁKA AKCYJNA

WARSZAWA
ZARZĄD I FABRYKA:
WRONIA 23
TELEFONY: 795-08, 792-02 i 795-72

WYSTAWA WZORÓW: UL. ŻŁOTA 49.
TELEFONY: 260-06, 260-76.

WIELKI
ZŁOTY
MEDAL
P. W. K.
w POZNANIU

KRAKOWSKI
ZAKŁAD
WITRAŻÓW,
OSZKLEŃ
I MOZAJKI

S. G. ŻELEŃSKI
KRAKÓW, AL. KRASIŃSKIEGO, TEL. 106-10

AVISOL
CHRONI OD WILGOCI
FUNDAMENTY I SŁUPY
WYŁĄCZNI WYTWÓRCY
ZAKŁ. PRZEM. WILG. ODIODOG
WARSAWA KRÓLEWKA 8. TEL. 701-93

ZAKŁAD WYŚWIETLANIA
RYSUNKÓW TECHNICZNYCH I PLANÓW BUDOWLANYCH
MIECZYŚLAW ZABORSKI
ŁÓDŹ, PIOTRKOWSKA Nr. 89 TELEFON 102-95.

Wyświetlanie planów i rysunków na maszynach elektrycznych na papierze „OZALID”. Linje brązowe, niezmieniające skali. Negatyw linje białe i pozytyw linje czarne.

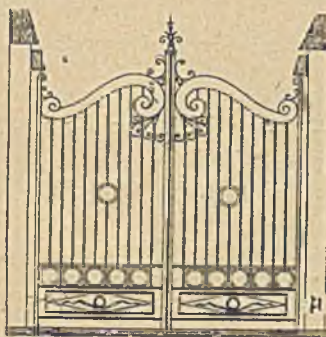
Przedstawicielstwo papieru światłoczułego „OZALID” na Łódź i Woj. Łódzkie

Szanownych Prenumeratorów
prosimy o wpłacenie prenu-
meraty zaległej i na rok 1931

ŁÓDŹ, PIOTRKOWSKA
Klisze 100
do
Reklam Gazetowych
Cenników, Prospektów,
Zdjęcia fotograficzne dla celów reprodukcji.
Rysunki, projekty reklamowe
i wydawnicze wykonywa =
R. Borkenhagen.
Tel. 1.11-72

OGŁASZAJCIE SIĘ
W MIESIĘCZNIKU
„ARCHITEKTURA I BUDOWNICTWO”

Zakłady wyrobów mechanicznych i konstrukcyj żelaznych

J. KRYGIEL i Sp.

Sp. z o. o.
WARSZAWA
ul. Redutowa 10
(dom własny)
tel. 53-18.

WYROBY OZDOBNE KUTE.
KONSTRUKCJE ŻELAZNE
BUDOWLANE.

PRZEMYSŁ BUDOWLANY I TECHNICZNY

Adrema Maszyny

Warszawa

TOWARZYSTWO SPRZEDAŻY MASZYN
„ADREMA” Sp. z ogr. odp.

Warszawa

Niecała 8.

Tel. 215-10.

Architektura Wnętrz

Warszawa

„ŁAD” URZĄDZENIA WNĘTRZ, MEBLE, KILIMY, DY-
WANY, TKANINY I CERAMIKA DEKORACYJNA
Warszawa, ul. Czerniakowska 203. Tel. 444-82 i 435-83

Armatury elektryczne

Warszawa

BRACIA BORKOWSCY
ZAKŁADY ELEKTROTECHNICZNE – SPÓŁKA AKCYJNA
Warszawa Jerozolimka Nr. 6 telef. 642-79, 684-66, 642-98.

Fabryka Armatur i Odlewnia Metali
GWIŹDZIŃSKI i S-ka
Warszawa, Chocimska 9. Tel. 604-57.

TOWARZYSTWO ELEKTRYCZNE
„K A N D E M” Sp. z ogr. odp.
Warszawa, ul. Miodowa Nr. 7, telefon 297-99.

„A. MARCINIAK” SPÓŁKA AKCYJNA
WARSZAWA Zarząd i Fabr., Wronia 23, tel. 795-08, 792-02
wzorownia, Ziota 49, tel. 260-76 206-06

Armatura dla Techniki Sanitarnej

Warszawa

BIURO TECHNICZNO-HANDLOWE
JANCZEWSKI i FREYMARK
Warszawa, Mokotowska 49. Telefon 890-54.

Artystyczny Przemysł

Warszawa

„ŁAD” URZĄDZENIA WNĘTRZ, MEBLE, KILIMY, DY-
WANY, TKANINY I CERAMIKA DEKORACYJNA
Warszawa, ul. Czerniakowska 203. Tel. 444-82 i 435-83

Asfalty

Katowice

„TERMAK”
Towarzystwo Budowy Dróg Smołowcowych Sp. z o. o.
Katowice Ks. Damrota 10 tel. 12-53 i 30-53

Lwów

Przedsiębiorstwo Robót Asfaltowych i Krycia Dachów
FRANCISZEK ŚWIEŻY
LWÓW, ul. Na Błonie 50.

Łódź

Przedsiębiorstwo Robót Asfaltowych i Dekarsko-Blacharskich
T. WAGNER i M. JAGIEŁŁO
Łódź, Krucza 35. Telefon 142-22.

W. WOJCIECHOWSKI
Łódź, Kilińskiego 172, tel. 120-50
Brukowanie, asfaltowanie i betonowanie nawierzchni – Wyroby cementowe
Jedyna w Polsce Mechaniczna Wytw. Płyt Chodnikowych

Warszawa

Bezparafinowe Asfalty Krajowe i Zagraniczne
„FELZYTIN i TROCAL” Sp. Przem.-Handl. z o. o.
Warszawa, Marszałkowska 86, tel. 318-48.

POLSKIE TOWARZYSTWO ASFALTOWE
SPÓŁKA AKCYJNA
Warszawa, Niemcewicza 14, tel. 438-47.

FABRYKA ASFALTU I TEKTURY SMOŁOWCOWEJ
J. SIECZKO i L. BALINGER
Warszawa, ul. Zwrotnicza 4-6, tel. 641-51

Warszawa

SHELL

POLSKA FABRYKA EKSTRAK-
TÓW GARBARSKICH, SP. AKC.

WYDZIAŁ SHELL
WARSZAWA, SMOCZA 43
TEL. 319-51, 123-57, 224-28

Wylączna sprzedaż asfaltów naj-
wyższych gatunków do budowy dróg
i bruków, do fabrykacji mastyksów,
papy dachowej, izolacji i t. p. marki:
MEKSFALT I SPRAMEKS

ASFALTY

JAN ANDRZEJ WRABLIK

WARSZAWA,

KAROLKOWA 86,

TEL. 534-57

STANISŁAW COHN

Warszawa, Senatorska 36,
tel. 641-61, 641-62,
adr. telegr. „Stakon”

Wylączna sprzedaż na Polskę
asfaltu rodzimogo

TRINIDAD EPURE

Warszawa

Atelier Artystyczno-dekoracyjne

ATELIER ARTYSTYCZNO-DEKORACYJNE
ZOFJI RACZYŃSKIEJ

Warszawa,

Emilji Plater 10

tel. 758-75

Warszawa

Atelier Fotograficzne

FOT. TECHNICZNO BUDOWLANY

A. SITKOWSKI

Warszawa, ul. Szpitalna 12, Telefon 202-60

Wykonywa wszelkie zdjęcia fotogr. w zakresie budownictwa

Warszawa

Betoniarki

RZEWUSKI i S-ka Spółka Akcyjna

Warszawa, ul. Ordynacka 7. Tel. 628-17 i 10.28-95.

Jarosław

Betonowe wyroby

MIECZYŚLAW OKOŃ — Zakłady Przemysłowe

Jarosław, ul. Kraszewskiego 157, tel. 6. Telegramy „Okon Jarosław”
Fabryka Dachówek Cementowych, Wyrobów Beton., Składy Mater. Bud.

Łódź

W. WOJCIECHOWSKI

Łódź, Kilińskiego 172. Tel. 120-50.
Podłogi ksylofitowe i „Lastrico”, stopnie mozaik. Żelbet. rury cement.

Warszawa

Fabryka Wyrobów Betonowych i Mozaikowych
K. GAGATNICKI, S. MODELSKI i B. SŁOMCZYŃSKI
Warszawa, Sienna 94. Telefon 605-95.
SCHODY, POSADZKI, RURY, BASENY I T. P.

Wytwórnia Wyrobów Betonowych „GOŁKÓW”

HENRYK GOŁOGOWSKI

WARSZAWA, AL. JEROZOLIMSKA 21 TELEFON 219-74

FABRYKA WYROBÓW MOZAJKOWO-BETONOWYCH
B. KOREWA i S-ka

Warszawa, Syreny 7 (Dom własny), Tel. 631-75 (Zal. 1870 r.)

Betonowe wyroby

Warszawa

EDMUND SZMIDT
WYTWÓRNA WYROBÓW
BETONOWYCH i KSYLOLITOWYCH

Warszawa, ul. Grójecka 56. Tel. 328-39.

Przedsiębiorstwo Robót Betonowych i Mozaikowych
„SZTUCZNY MARMUR” Z. Kakietek i D. Gawalkiewicz
Spółka z ogr. odp.

Warszawa, Górczowska 23. Telefon 146-48.

Bitumina

Warszawa

„ORŁOROG”
dawniej ORŁOWSKI, ROGOWICZ i S-ka, Sp. z o.o.
Warszawa, Królewska 8, Tel. 701-23 i 747-78.
Wylączni wytwórcy pat. Bituminy do krycia dachów i izolacji.

Biura Architektoniczne

Bydgoszcz

EDMUND PITAK — Architekt-budowniczy
Bydgoszcz, ul. Zduny 18, Tel. 353.
Biuro Architektoniczne i Przedsiębiorstwo Budowlane

Częstochowa

BIURO ARCHITEKTONICZNO-BUDOWLANE
Inż. Arch. B. STOKOŁOWSKI
Częstochowa, Puławskiego 4. Tel. 4-29

Lwów

Inż. arch. BRONISŁAW WIKTOR
Lwów, ul. 22 Stycznia 5 tel. 77-30

Inż. KAZIMIERZ TEODOROWICZ
ARCHITEKT
LWÓW Goluchowskich 1. Tel. 1-44

Łódź

BIURO ARCHITEKTONICZNE
Inż. ADOLF GOLDBERG
Łódź, ul. Andrzeja 11, tel. 1.15-98.

Sosnowiec

BIURO ARCHITEKTONICZNE
W. FILIPCZYŃSKI
SOSNOWIEC WIEJSKA 8 Tel. 21

Tarnów

Biuro Architektoniczne i Budowlane
Inż. Arch. EDWARDA OKONIA
TARNÓW, Przecznicza Chyszowskiej 1:6, I p. Telefon Nr. 236

Biura Inżynierskie

Warszawa

BIURO INŻYNIERSKIE STUDIÓW DLA PRZEMYSŁU
SP. z o.o.
Warszawa, Miodowa 3, Tel. 799-01.

Budownictwo Przemysłowe, KONSTRUKCJE ŻELAZNE,
BETONOWE, ŻELBETOWE I DREWNIANE
Urbanistyka PLANY POMIAROWE, REGULACYJNE, WO-

DOCIĄGOWO-KANALIZACYJNE I GOSPODARKA MIEJSKA
OCZYSZCZANIE WÓD ŚCIEKOWYCH. Ekspertyzy i porady techniczne

„BIP TECHNICO” gwarantuje racjonalność koncepcji, dąży
do obniżenia kosztów własnych i nie zajmuje się żłdneńmi dostawami

WŁADYSŁAW GALL

Inżynier dyplomowany
Warszawa, ulica Krucza Nr. 40. Tel. 864-16.

Biura Techniczne

Kraków

BIURO TECHNICZNE
Inż. JÓZEF WEINGRÜN
Kraków, pl. Groble 19. Telefon 21-45.

Poznań

Biura Techniczne

Biuro Techniczno - Budowlane
ROMAN MATUSZEWSKI Arch. Bud.
POZNAŃ, ALEJE MARCINKOWSKIEGO 14, TEL. 12-32

Warszawa

BIURO TECHNICZNO-BUDOWLANE
HENRYK ŁASZCZEWSKI
Ząbki pod Warszawą, dom własny.

Bedzin

Blacha żelazna cynkowa

POLSKIE ZAKŁADY PRZEMYSŁU CYNKOWEGO
Spółka Akcyjna w Będzinie

Warszawa

CYNKOWNIA WARSZAWSKA
(właśc. Inż. T. Rapacki i Z. Świecicki)
WARSZAWA, BODUENA 3 TEL. 442-62, 652-77 i 652-07

Łódź

Blacharskie Zakłady

ZAKŁAD DEKARSKO-BLACHARSKI
JÓZEF KERNER
Łódź, Radwańska 56. Telefon 153-27.

Warszawa

Zakład Blacharski
M. CHREMPIŃSKI
Warszawa Marszałkowska 71 Tel. 860-72

DACHY

Kryjemy i reperujemy dachy blachą, dachówką, papą, eterni-
tem, gontem. Dajemy dogodne warunki. Wykonujemy roboty
i na prowincji. Polskie Zakłady Blacharskie „DACH”.
Al. Jerozolimskie 65, tel. 232-77.

Zakład Blacharski
ROMUALD DĄBROWSKI

Warszawa Bednarska 23 Tel. 328-82

ZAKŁADY BLACHARSKIE „GRYFF”
Właśc. Aleksander Jurewicz
Warszawa Piękna 30 Tel. 835-56

B-cia KIERZKOWSCY

Warszawa, Pańska 3. Tel. 249-64.
Wykonują wszelkie roboty, w zakresie blacharstwa wchodzące

Zakład Blacharsko-Architektoniczny
WŁADYSŁAWA MICHAŁSKIEGO

WARSZAWA, Solec 68, Biuro: Solec 77, Tel. 209-84.

Fabryka Wyrobów Blacharskich
J. SEŁOCZYŃSKI
Warszawa, Marszałkowska 11/13. tel. 857-95

Zakład Blacharsko-Ornamentacyjny
JULJANA TRZECIECKIEGO

Warszawa (mieszkanie) Chłodna 18 — (zakład) Leszno 61, tel. 768-61

Warszawa

Blacharskie Zakłady i Wyroby Metalowe

Zakład Blacharski i Wyrobów Metalowych
KAZIMIERZ SOBOCIŃSKI
Warszawa, Marjensztadt 6 róg Dobrej, telef. 774-24

FELIKS SMOczyński
Przedsiębiorstwo Robót Blacharskich i Krycia Dachów
Warszawa, Solec 20. Telefon 513-99. Warsztat: Mostowa 9.
Ornamenta budowlane, oraz galanterja blaszana.

Brukarstwo

Poznań

JÓZEF JÓZWIĄK, mistrz brukarski
Przedsiębiorstwo Robót Inżynierskich
Poznań, ul. Górna Wilda 47. Telefon 56-04.
Wykonuje wszelkie prace brukarskie, ziemne i kanalizacyjne
Dostawa wszelkiego rodzaju materiałów brukowych i żwiru z własnej
żwirowni.

Warszawa

ZRZESZENIE BRUKARZY Z. O. O.

Warszawa, ul. Solec 20B, telefon 45-99.
Wytwórnia płyt betonowych i rur do kanał. telefoniczn.
Wszelkie roboty brukarskie. Układanie kabli elektryczn.

Budowlane maszyny

Kraków

BETONIARKI, WAPNIARKI, WYCIĄGI I WINDY
Biuro Techniczne Inż. **JÓZEF WEINGRÜN**
Kraków Pl. Groble 19 Telefon 21-45

Budowlane Materiały

Gdynia

FABRYKA PAPY DACHOWEJ—STAROGARD
Tow. z ogr. por. **ODDZIAŁ w GDYNI**
SKŁADNICA ŻELAZA I MATERIAŁÓW BUDOWLANYCH

Katowice

ROBERT STREIT
Hurtownia Materiałów Budowlanych
Katowice Mickiewicza 19 Tel. 21-92 i 22-92.

Kraków

Parowa Fabryka Papy Dachowej i Płyt Izolacyjnych
JAN GODZICKI i S-ka
Kraków Dietłowska 28 Tel. 11-69.

EMIL SILBERBACH
KRAKÓW, ul. Wielopole 15, tel. 141.
Wyroby betonowe, Dyle gipsowe, Roboty asfaltowe, Posadzka, Papa.

Warszawa

Inż. **ST. MARUSZEWSKI i S-ka**
WARSZAWA, HOŻA 38. TEL. 759-22

Biuro Techniczno-Handlowe „**STAMAT**”
Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością
Warszawa, Nowy-Świat 3. Telefon 245-89 i 696-36.

Wolska Centrala Artykułów Budowlanych Sp. z ogr. odp.
Warszawa, Wolska 68. Telefon 732-41, 311-03.
WAPNO, CEMENT, GIPS, TRZCINA, CEGŁA i t. d.

Budowlane okucia

Warszawa

Fabryka Okuć Budowlanych i Odlewnia Metali
Inż. **K. DOBROWOLSKI i S-ka** Sp. z o. o.
Warszawa-Praga Krowia 6/8 Telefon 10-04-79

FABRYKA OKUĆ BUDOWLANYCH
BRACIA LUBERT Sp. Akc.
Warszawa, Złota 34, Tel. 647-35 i 690-10.

Budowlane Przedsiębiorstwa i Materiały

Będzin

PRZEDSIĘBIORSTWO BUDOWLANE
GUSTAW WEINZIEHER
BĘDZIN Małachowskiego 31 Telefon 4-41

Brześć n/B

Inżynierowie **St. Nowosielski i Fr. Pacześniak**
Przedsiębiorstwo Budowy — Sp. z o. o.
Brześć n/Bugiem ul. Piotrowska 30 Tel. 211

Częstochowa

Budowlane Przedsiębiorstwa i Materiały

Przedsiębiorstwo Budowlane
J. MOCZYGEBA
Częstochowa, Kościuszki 7, tel. 6-88

Przedsiębiorstwo Budowlane
STANISŁAW WIDUCHOWSKI
Częstochowa, Kościuszki 26, tel. 709

Gdynia

N. KALINOWSKI i SYN
Przedsiębiorstwo Budowlane Sp. z O. O.
Gdynia, Skwer Kościuszki, Tel. 1829. Gdańsk, Langgarten 79, Tel. 2578

Inż. **K. KRZYŻANOWSKI i S-ka**
Przedsiębiorstwo Budowlane
GDYNIA ul. ŚWIĘTOJAŃSKA Tel. 11-25.

Przedsiębiorstwo Budowlane
JULJUSZ MROZOWSKI
GDYNIA, ŚW. JAŃSKA DOM LISIECKIEGO TEL. 12-36

Przedsiębiorstwo Budowlane
NOWOSIELSKI BAZYLI
GDYNIA — ul. PORTOWA.

PRZEDSIĘBIORSTWO BUDOWLANE
F. SKĄPSKI i S-ka Inżynierowie — Sp. Akc.
GDYNIA, ul. PORTOWA.

Inowrocław

Franciszek DŹWIKOWSKI arch.
Przedsiębiorstwo Budowlane
Inowrocław Dworcowa 29 Telefon 398.

Katowice

IGNACY GRÜNFIELD
BIURO ARCHITEKTONICZNE I BUDOWLANE
Cegielnia i Fabryka wyr. Ceramicznych. — Stolarska Budowl. i Meblowa
KATOWICE, Karbowa. Telefon 28 i 29

T. WAWRZIK budowniczy
Katowice Jagiellońska 36 Tel. 24-11.

Kielce

PRZEDSIĘBIORSTWO BUDOWLANE
LEOPOLD GRIMM
Kielce ul. Lipowa 16a. Telefon 419.

PRZEDSIĘBIORSTWO BUDOWLANE
JERZY SASKI
KIELCE ul. Sienkiewicza 57. Telefon 490.

Kraków

PRZEDSIĘBIORSTWO BUDOWLANE
B. BIRKENFELD i J. SILBERSTEIN Arch. U. B.
KRAKÓW MIKOŁAJSKA 6. Tel. 2967.

Przed. Budowlane **STANISŁAWA DUDZIAKA**
w Krakowie, Mały Rynek 7. Tel. 157-30
Wykonuje roboty murarskie i odnawianie fasad frontowych

DYPLOMOWANI ARCHITEKCI
Inż. Stanisław Filipkiewicz i inż. Juliusz Kolarzowski
KRAKÓW RYNEK GŁ. 6. Tel. 46-86.

PRZEDSIĘBIORSTWO BUDOWY I ROBÓT ŻELBETOWYCH
JÓZEF KACZMARCZYK Budowniczy
Kraków, Rynek Gł. 34. Telefon 42-32.

INŻ. STEFAN POLAŃSKI
Autoryzowany inż. cywilny, konc. budowniczy
Zaprzyślony biegły sądowy
Kraków, ul. Wielopole 15. Telefon 0085.

Przedsiębiorstwo Robót Żelbetowych
Inż. **HENRYK RITTERMAN** rząd. upow. inż. cyw. i bud.
Kraków, Aleja Krasińskiego 10, tel. 42-68.

Budowlane Przedsiębiorstwa i Materiały

Kraków

Przedsiębiorstwo Budowlane Inż. EUGENJUSZ RONKA i S-ka KRAKÓW, Starowiślna 32. Tel. 112-58	
ARCH. STANISŁAW TUREK-KRYŁOSZAŃSKI BIURO BUDOWLANE KRAKÓW, Plac Jabłonowskich 5.	
Przedsiębiorstwo dla Budowli Żelbetowych E. UDERSKI i S-ka Kraków, Al. Słowackiego 60, tel. 12-68.	
Lublin	
Biuro Budowlane, Kanalizacyjno, Centr. Ogrzew. i Handl. „ARCHITEKT” Sp. z ogr. odp. w Lublinie, Zamojska 4, tel. 2-47.	
Rok założenia 1900 PRZEDSTAWICIELSTWO TECHNICZNO-BUDOWLANE W. SZCZEPAŃSKI i S. ORŁOWSKI Lublin, Krakowskie Przedmieście 36, tel. 219	
Lwów	
Inż. WAWRZYNIEC DAJCZAK Autoryz. Inż. Architektury i Bud. LWÓW DŁUGOSZA 7 Tel. 36-10	
Inż. Arch. KALIKST KRZYŻANOWSKI Lwów, Kochanowskiego 38. Tel. 7-01.	
Przedsiębiorstwo Budowy i Biuro Architektoniczne OLSZEWSKI STANISŁAW Arch. Bud. LWÓW, Kosynierska 6, tel. 106	
STEFAN PISARSKI i KAZIMIERZ SŁABICKI Przedsiębiorstwo Budowlane LWÓW Ul. Chorążczyzna 11a.	
PRZEDSIĘBIORSTWO ROBÓT INŻYNIERSKO-ARCHITEKTON. Inż. WŁAD. SZCZEK rządowo upoważ. do pro- wadzenia robót budowlan. LWÓW, NOWY-SWIAT 20	
WŁADYSŁAW SZPETMAN Architekt — Budowniczy LWÓW Klonowicza 12 Tel. 48-22	
ARCHITEKT PIOTR TARNAWIECKI Lwów, Hetmana Tarnowskiego 20. Tel. 42-03	
Łódź	
Przedsiębiorstwo Budowlane, Biuro Konstrukcyjne i Roboty Żelbetowe FLORJAŃSKI i BARCZ ŁÓDŹ, Biuro: Wólczańska 89 tel. 1.46-80. Skład: Nowogrodzka 27	
Przedsiębiorstwo Robót Inżynieryjno-Budowlanych „KONSTRUKTOR” Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością Łódź, Al. Kościuszki Nr. 1. Telefon 60-28.	
GUSTAW SIMM Biuro Architektoniczne i Przedsiębiorstwo Budowlane Łódź, Radwańska 51. Telefon 128-24.	
PRZEDSIĘBIORSTWO ROBÓT BUDOWLANYCH CH. I. TYLLER Spadkobiercy Łódź, Tramwajowa 11. Tel. 1.14-79.	
Przedsiębiorstwo Robót Budowlanych i Kanalizacyjnych I. TYLLER Łódź, Trębacka 18. Tel. 1.62-09 i 1.71-38.	
Łuck	
INŻYNIER ARCHITEKT KAZIMIERZ JANICKI Łuck, ul. Matejki 16. Tel. 296	

Miłosna p/Warszawą **Budowlane Przedsiębiorstwa i Materiały**

Przedsiębiorstwo Robót Budowlanych E. DĄBROWSKI St. Kolejowa MIŁOSNA	
Pabjanice	
EDWARD HANS Przedsiębiorca Budowlany Pabjanice, ul. św. Jana Nr. 17.	
Przedsiębiorca Budowlany JÓZEF STANO Pabjanice, ul. Moniuszki 29, Tel. 2-21.	
Poznań	
Przedsiębiorstwo Budowlane i Fabryka Obróbki Drzewa BAKOWSKI i SMOLIBOWSKI Poznań, ul. Niska 32. Tel. 6074.	
FRANCISZEK BRZEZIŃSKI ARCHITEKT-BUDOWNICZY Poznań, ul. Orzeszkowej 7. Tel. 6252.	
BOLESŁAW DANECKI Arch. Bud. Przedsiębiorstwo Robót Budowlano-Inżynierskich Poznań, Brama Dębińska, tel. 58-83 i 70-27.	
Przedsiębiorstwo Robót Inżynierskich DOMERACKI JAN Budowniczy Poznań, Waly Jagielly 4/6, tel. 16-67.	
M. HOFFMANN I S-ka Przedsiębiorstwo robót nazemnych, podziemnych i żelbetowych Fabryka wyrobów cementowych Poznań, Górna Wilda 134a.	
J. KLATKIEWICZ BUDOWNICZY POZNAŃ ul. SIEROCA 3/4 TELEFON 32-81	
Przedsięb. robót budowl.-Inż. i Fabryka wyrobów drzewnych CZESŁAW LEITGEBER architekt POZNAŃ NARAMOWICKA 25 TELEFON 50-81	
P. ŁABUZIŃSKI architekt-budowniczy Poznań, Wierzbicice 10. II Tel. 51-62.	
Przedsiębiorstwo Robót Budowlanych LUDWIK MICHAŁSKI Budowniczy Poznań, Waly Kazimierza Wielkiego 11, tel. 28-97.	
EDMUND RYCHLIKI BUDOWNICZY POZNAŃ UL. SKRYTA 7 TELEFON 64-84	
PRZEDSIĘBIORSTWO ROBÓT BUDOWL. i INŻYNIERSKICH ZYGMUNT SCHNOTALE arch. dypl. i budowl. Poznań, Strzelecka 33, tel. 1868 — Toruń, Plastowska 7, tel. 552.	
K. SOWIŃSKI BUDOWNICZY POZNAŃ, ul. FR. RATAJCZAKA 37, TELEFON 38-41	
WŁADYSŁAW SZMYT ARCHITEKT- BUDOWNICZY Przedsiębiorstwo robót budowlano-inżynierskich Poznań, ul. Prusa 19. Telefon 6897.	
STANISŁAW SZULCZEWSKI BUDOWNICZY Poznań, ul. Bóżnicza 14, Telefon 10-68.	
STANISŁAW TRAWCZYŃSKI Budowniczy Żelbetony, własne kafary 1000—1650—2000 kg. Specjalność: słupy oświetleniowe żelbetowe. Poznań, Św. Jerzego 7/13, tel. 10-08.	
WŁADYSŁAW URBANIAK budown. Przedsięb. Robót Inżynierskich. Tartak parowy. Fabr. wyrob. z drzewa Poznań, Droga Dębińska 10, tel. 33 54.	

Budowlane Przedsiębiorstwa i Materiały

Sosnowiec

A. JĘDRZEJEWSKIPrzedsiębiorstwo Robót Budowl. i Komunikac. Sp. z o. o.
Sosnowiec ul. Piłsudskiego 28 Tel. 8-70.**PRZEDSIĘBIORSTWO BUDOWLANE
LUFT i S-ka**

Sosnowiec, ----- ul. Jasna 8.

**BOGDAN MISSIR PRZEDSIĘBIOR. BUDOWLANE
DLA ROB. POD I NADZIEMNYCH, BETONOW. I ŻELBETOWYCH
SOSNOWIEC, DĘBLIŃSKA 7. TEL. 1-33 I 13-52.****„ROBOTS UNIVERSAL”**Biuro Inż. Budowlane i Techniczno-Handlowe
Sosnowiec ul. Piłsudskiego 8 Tel. 6-37

Stanisławów

**Przedsiębiorstwo Budowlane
M. HRYCAK**

Stanisławów, ul. Gołuchowskiego 77.

**Przedsiębiorstwo Budowlane
Inż. FERDYNAND PETELEŃZ**
Stanisławów, ul. Słowackiego 30.

Tarnopol

**Przedsiębiorstwo Budowlane
WILHELM SCHACHTER i MAKS SCHAFKOPF Archit.**
Tarnopol, Piłsudskiego 18, Telefon 178 i 158.

Toruń

**Przedsiębiorstwo Robót Budowlanych
Inż. J. DRECKI**
TORUŃ Stary Rynek 20 Telefon 801.

Warszawa

B. AJDENBERG, Przedsiębiorca Budowlany
Wykonywa wszelkiego rodzaju roboty budowlane
Warszawa, Chmielna 124 (dom własny) Tel. 737-89Pierwsza w Kraju Fabryka Gipsu p. f. „ALABASTER”
Założona w roku 1873.
właściciel inż. BRONISŁAW PLEBIŃSKI
Warszawa, ul. Czerniakowska 156 (dom własny) tel. 613-40**Przedsiębiorstwo Budowlane i Przemysłowo-Handlowe
„ALWA” wł. inż. A. Wachniewski**
Biuro: Hoża 30, tel. 832-41. Skład i wytwórnia: Grochowska 42, tel. 10.07-27**BIURO TECHNICZNO-BUDOWLANE
J. BANASIAK i T. KASPERSKI**
Warszawa, Emilji Plater 35 Tel. 448-27**Inż. Franciszek Wiceniak i S-ka
Spółka Budowlana „BETON ARME”**

Warszawa Natolińska Tel. 8-94-14

Biuro Inżynierijno - Budowlane BOBROWSKI i S-ka Inż.
Sp. z ogr. odp.
Warszawa, Rakowiecka 9, Telefon 894-18.**Przedsiębiorstwo Budowlane****ADAM IG. BROMKE i SYN**
Warszawa, ul. Grójecka 45 m. 23, telefon 856-23 i 712-28**„BUDEX”**Budowlano-Eksportowa Sp. Akc.
Warszawa, Krak. Przedm. 9 Tel. 723-47 i 425-18**TOWARZYSTWO PRZEMYSŁOWO-BUDOWLANE
„BUDOPOL” Sp. z ogr. odp.**
Dyrekcja—Warszawa, Kredytowa 6, tel. 331-71**Biuro Techniczno-
Budowlane St. F. CRETTE**
WARSZAWA, Obozowa 35. Tel. 687-26.**Przedsiębiorstwo Robót Inżynierij. i Budowlanych
WŁADYSŁAW CZARNOCKI i S-ka**
WARSZAWA, Wilanowska 1 róg Solca. Telefon 664-15

Warszawa

Budowlane Przedsiębiorstwa i Materiały**Biuro Inż.-Bud. A. CZEŻOWSKI i E. STRUG Inżynierowie**
Warszawa, Bracka 6 m. 14
Budowa miejskiej Szkoły Rękodzielniczej, róg Narbuta i Kazimierzowskiej
Tel. 865-19.**BIURO BUDOWLANE****T. CZOSNOWSKI i S-ka**

Istnieje od 1865 roku

Warszawa, ul. Ceglana 5 Tel. Zarządu 605-82, Biura 605-80

**PRZEDSIĘBIORSTWO INŻYNIERYJNO-BUDOWLANE
Inż. I. Domański, J. Wiszczor i S-ka, Sp. z o. o.**
Warszawa, Wspólna 32. Telefon 331-00.**WŁADYSŁAW DUDZIŃSKI
BUDOWNICZY
WARSZAWA, MARSZAŁKOWSKA 46, TEL. 853-22.****PRZEDSIĘBIORSTWO BUDOWLANE
A D O L F D Y B I C Z Inżynier Budowniczy
WARSZAWA, TARGOWA 84. Telefon 10-04-51**
Projekty, Plany, Ekspertyzy**Przedsiębiorstwo Budowlane
K. FELTNER i W. RYCZYWOLSKI**
WARSZAWA, MOKOTOWSKA 7, Tel. 849-90 i 822-77**MAKSYMILJAN GARSTECKI Budowniczy**
POZNAŃ, Droga Dębińska 3.
Biuro w Warszawie, Wierzbowa 6, Telefon 295-61.**GÓRNOŚLĄSKIE TOWARZYSTWO AKCYJNE
DLA BUDOWLI PRZEMYSŁOWYCH
EKSPOZYTURA W WARSZAWIE, UL. ŻŁOTA 21, TEL. 755-75****Przedsiębiorstwo Budowlane
JAN GRAJEWSKI**
WARSZAWA Leszczyńska 7 Tel. 787-24**Przedsiębiorstwo Budowlane
E. GRUCA i A. K. SŁAPCZYŃSKI**
WARSZAWA Daleka 21 Tel. 433-47**Przedsiębiorstwo
Budowlane Aleksander GUTT**
Warszawa, Aleja Szustra 36, tel. 871-88**Towarzystwo Inż.-Budowlane „TRAWERS”
HACIEWICZ i SERWIŃSKI— Inż. Sp. Film.**
Warszawa, Piękna 22. Tel. 879-76, 808-69, 446-06.**Przemysł Techniczno-Budowlany „HA—GE”
Właściciel HERMAN GERKOWICZ**
Warszawa, Sienna 4, (dom własny) Tel. 524-07 i 238-54**H. HALBER Architekt i J. HALBER
Przedsiębiorstwo Budowlane**
Warszawa, ul. Koszykowa 51, telefon 857-67.**PAWEŁ HOLC i S-ka**

SP. Z OGR. ODP.

**Przedsiębiorstwo Robót Inżynierijno-budowlanych
Centrala Warszawa, Karolkowa 9, tel. 279-30**
Oddział Łódź, 6 sierpnia 88, tel. 102-36**BRACIA
HORN i RUPIEWICZ**

Spółka Akcyjna

WARSZAWA

Zarząd: ul. Mazowiecka 7. Fabryka: Ludna 6.

**Przedsiębiorstwo Inżynierijno-budowlane
N. H. HRYCKIEWICZ**
WARSZAWA Kujawska 3 Tel. 533-00**PRZEDSIĘBIORSTWO PRZEMYSŁOWO-BUDOWLANE
JÓZEF JAWORSKI i S-ka**
Warszawa, ul. Fabryczna Nr. 28, tel. 795-02.

Budowlane Przedsiębiorstwa i Materjały

Warszawa

ANDRZEJ KACZYŃSKI
mistrz murarski
Ul. Puławska 33 m. 12 Telefon 888-35

KRAJOWE TOWARZYSTWO BUDOWLANE
„KATEBE” Sp. z ogr. odp.
WARSZAWA, SIENKIEWICZA 3, TELEFON 420-01, 420-02 i 256-10

PRZEDSIĘBIORSTWO BUDOWLANE
JAN KĘDZIERSKI
Warszawa, Nowy Świat 41. Tel. 643-78.

BIURO INŻYNIERSKIE
Dr. CZESŁAW KŁOS
Warszawa-Włochy, Inżynierska 10. Tel. 271-01.

Przedsiębiorstwo robót budowlanych i kanaliza-
cyjno-wodociągowych

A. KLEIBER i W. JEŻEWSKI
Warszawa, Ordynacka 8 Telefon 698-11 i 542-70.

Towarzystwo Przemysłowo-Budowlane Sp. z ogr. odp.
LUDOMIR Z. KOBUSZ i S-ka
WARSZAWA, Bracka 17.

Przedsiębiorstwo Robót Inżynieryjno - Budowlanych
Inż. **F. KOPKOWICZ**
Warszawa, Jasna 22, m. 10. Telefon 281-95

PRZEDSIĘBIORSTWO BUDOWLANE
JAN KRĘCKI
WARSZAWA, UL. EM. PLATER 19, TEL. 702-33

INŻ. MARKA I JAKÓBA LICHTENBAUMA
BIURO TECHNICZNO-BUDOWLANE
WARSZAWA, Hoża 62, Tel. 722-25.

PRZEDSIĘBIORSTWO INŻYNIERYJNO-BUDOWLANE
Inż. **CEZARY LUBIŃSKI i S-ka Sp. z o. odp.**
Warszawa, Wilecza 5 m. 12. tel. 897-88, 816-51, 816-50
Dawniej C. Lubiński i K. Jaskólski

Towarzystwo Akcyjne Zakładów Przemysłowo-Budowlan.
FR. MARTENS i AD. DAAB
WARSZAWA, UL. WIEJSKA Nr. 9, TELEFON Nr. 655-84

PRZEDSIĘBIORSTWO TECHNICZNO-BUDOWLANE
F. MAZURKIEWICZ
Warszawa, ul. Złota 76. Telefon 632-98.

BIURO BUDOWLANE
STEFAN NIEDBALSKI
Warszawa, Marszałkowska 15-a, tel. 885-77.

Inż. **NOWACKI JAN**
Warszawa, ul. Miła 45 m. 14.

NOWOCZESNE PRZEDSIĘBIORSTWO BUDOWLANE
Sp. z ogr. odp.
WARSZAWA LESZNO 77 Tel. 513-68

Przedsiębiorstwo Budowlane
STEFAN PACHOWSKI
WARSZAWA Mokotowska 57 Tel. 895-74

Przedsiębiorstwo-Techniczno-Budowlane
ANTONI PACIOREK
Warszawa, ul. Sienna 74 m. 9 Telefon 449-69

Towarzystwo Przemysłowo-Budowlane Sp. Akc.
PŁACHECKI i PIEKUTKOWSKI
Zarząd: Warszawa, Warecka 9, tel. 758-55.

BIURO PRZEMYSŁOWO-BUDOWLANE
S. PRONASZKO i R. SOBIESZEK
Warszawa, Ś-to Krzyska 25, tel. 426-72, 426-74

Warszawa

Budowlane Przedsiębiorstwa i Materjały

Przedsiębiorstwo Robót Inżynieryjno - Budowlanych
A. REINBERG i J. SPIEGEL Inżynierowie
WARSZAWA, WSPÓLNA 54, TEL. 528-54 i 629-97
Żelazo, beton, stropy pustakowe, fundamentowania, roboty budowlane
w najszerszym zakresie.

PRZEDSIĘBIORSTWO BUDOWLANE
WŁ. REJMAN
Warszawa, Elektoralna 7, Tel. 503-56

Biuro Techniczno-Budowlane
B. ROGACZEWSKI i S. T. SZULAKIEWICZ
Warszawa, Biuro: Nowy Świat 34, tel. 768-84
Fabryka: Szczęśliwice Stadjon tel. 768-94

Inż. **JANUSZ RYMKIEWICZ**
BUDOWNICZY
WARSZAWA, Wiejska 14. Tel. 212-44

PRZEDSIĘBIORSTWO BUDOWLANE
A. i R. RZECZKOWSCY
Biuro Zarządu: Warszawa, Zajęcza 8. Telefon 674-85

HENRYK SERKOWSKI
Przedsięb. Robót Budowl. i Obmurowania Kotłów
Warszawa, Nowy-Świat 27, Tel. 670-40

Przedsiębiorstwa Budowlane
Inż. arch. **SAMUEL SINGER**
Warszawa, Koszykowa 79. Telefon 518-83

Przedsiębiorstwo Budowlane
WŁADYSŁAW SKORACZEWSKI i S-ka
Warszawa, Aleje Jerozolimskie 21. Tel. 718-13.

Przedsiębiorstwo Budowlane
Mistrz Murarski **JÓZEF SOBKO**
Warszawa, Grochowska 42. Tel. 315-76

Przedsiębiorstwo Budowlane
FR. SOKOŁOWSKI
Warszawa, Bracka 23. Telef. 658-36 Fabryka: Kallska 11. Tel. 542-97

Przedsiębiorstwo Robót Inżynieryjno-Budowlanych
H. SOSONKO i W. WOJCIECHOWSKI Inżynierowie
Warszawa, Krucza 8, tel. 881-84.

STANISŁAW SKWIERCZYŃSKI
Przedsiębiorstwo Budowlane
Warszawa, Przemysłowa 27.

TOWARZYSTWO BUDOWLANE Sp. Akc.
Inż. **K. STRONCZYŃSKI, R. CZARNOTA-BOJARSKI i S-ka**
Warszawa, Marszałkowska 17, Tel. 8.49.73, 8.23.45 i 8.53.44.

J. SZCZEPAŃSKI
Przedsiębiorstwo Budowlane
Warszawa, Spokojna 11, m. 40.

Inż. **STANISŁAW SZCZEPAŃSKI**
Przedsiębiorstwo Robót Budowlanych
Warszawa, Poznańska 16, tel. 252-16.

PRZEDSIĘBIORSTWO TECHNICZNO-BUDOWLANE
„TEKTON” Sp. z ogr. odp.
WARSZAWA, TARCHOMIŃSKA 14 TEL. 10-23-41

TWO ROBÓT KOLEJOWYCH I BUDOWLANYCH
„TOR” Spółka Akcyjna
WARSZAWA, ELEKTORALNA 6, TELEFON 654-40 i 509-61.

WARSZAWSKIE PRZEDSIĘBIORSTWO BUDOWLANE
Spółka Akcyjna, egz. od 1910 r.
Warszawa, ul. Kredytowa Nr. 10, telefony: 322-89 i 303-22

WARSZAWSKA SPÓŁKA BUDOWLANA Sp. z o.o.
Warszawa, ul. Karowa 5. Tel. 230-22 (8-90-22)

Warszawskie Towarzystwo Techniczno - Budowlane
Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością
Warszawa, Plac 3-ch Krzyży 9, Telefon: 302-56, 302-57.

Budowlane Przedsiębiorstwa i Materiały

Warszawa

Inżynier **JAN WEBER**Przedsiębiorstwo Budowlane
Warszawa, Nowy Świat 38, Tel. 303-12**WACŁAW WĘDROWSKI**Przedsiębiorstwo Robót Inżynieryjno-Budowlanych
Warszawa, ul. Polna Nr. 46 (dom własny), tel. Nr. 840-96.**PRZEDSIĘBIORSTWO BUDOWLANE****BOLESŁAW WĘGROWICZ**

Warszawa, Leszno 125, tel. 325-70

Przedsiębiorstwo Budowlane

E. WELLMAN i Z. PRZEDPELSKI Inżynierowie
Warszawa, ul. Nowowiejska 9 tel. 8-89-38.**BIURO TECHNICZNE**Inż. **BRONISŁAW WIERZYŃSKI**Rządowo upoważniony inżynier budowy
WARSZAWA LEKARSKA 125 TEL 894-53

Przedsiębiorstwo Inżynieryjno Budowlane

J. WODZIŃSKI

Warszawa Podchorążych 65 tel. 222-04

Biuro Budowlane

W. WOJNAROWSKI i B. ŚWIECKI

Warszawa, ul. Marszałkowska 79, tel. 858-01

Przedsiębiorstwo Robót Budowlanych

L. ZDUŃCZYK

Warszawa, Pańska 88, Tel. 528-82.

JULJAN ZIELIŃSKI

Przedsiębiorca Robót Budowlanych

Warszawa Chmielna 89, m. 17 Tel. 767-68

Przedsiębiorstwo Inżynieryjno-Budowlane

„ZJEDNOCZENI INŻYNIEROWIE” Sp. z o. o.

Warszawa, ul. Uniwersytecka 4, tel. 529-26 404-71

„ŻELAZO-BETON” Sp. z ogr. odp.

W. Kryński, W. Malinowski i W. Polkowski, inżynierowie

Warszawa, Żórawia 11. Tel. 660-24, 640-24 i 607-67.

Włocławek

POPLAWSKI i FÜRSTENWALD

Przedsiębiorstwo budowlane i stolarnia mechaniczna.

Włocławek. Telef. 200. Ul. Łęgska 16.

Zakopane

Biuro Architektoniczno-Budowlane

Inż. **FRANCISZEK KOPKOWICZ**

Zakopane, „Boryna” Dolina Białego, tel. 157.

Zawlercie

Biuro Budowlane **ANTONI BLANA**

Zawiercie, ul. Słowackiego 12.

Budowa Skarbców i Tresorów

Poznań

FABRYKA KAS STAŁOWYCH i URZĄDZEŃ BANKOWYCH**BERNARD POLSKI**

Poznań, Komandorja, Tel. 53-23.

Castor, środek przeciw wilgoci

Warszawa

HYDROFUGE „CASTOR” — KARSTENS MAURZYCY Warszawa, ul. Koszykowa Nr. 7. Tel. 8.27-95.
w WILNIE, biuro handlowe M. Jankowski, Ś-to Jańska Nr. 9.**Cegielnie**

Poznań

Cegły, Dachówki, Sufitówki — Parowa Cegielnia Fabjanowo

W. NOWAKOWSKI i SYNOWIE

Biura centralne: Poznań, Górna Wilda 134, tel. 1291, 2972, 4017.

Warszawa

MECHANICZNA CEGIELNIA**DABRÓWKA WILLANOWSKA**

WARSZAWA, NOWY ŚWIAT 18. TELEFON 629-40

Inż.-Cer. **JÓZEF CIESZEWSKI**

Cegła stropowa

WARSZAWA, Kopernika 30, Tel. 607-49

Warszawa

Cement**ZJEDNOCZONE FABRYKI PORTLAND-CEMENTU****FIRLEY Sp. Akc.**

WARSZAWA CZACKIEGO 14 TELEFON 211-04

Towarzystwo Fabryk Portland-Cementu

„WYSOKA” Spółka Akcyjna

Warszawa, Mazowiecka 7

Lwów

Cemunit

Przedsiębiorstwo Budowy Domów

z **„CEMUNITU”**

Warszawa, Bracka 9 m. 1, tel. 666-98 — Lwów, Szumlańskich 17, tel. 40-02.

Grudziądz

Ceramika**POMORSKIE ZAKŁADY CERAMICZNE**

Towarzystwo Akcyjne w Grudziądzu

Największa w Polsce fabryka dachówek

poleca znane ze swej dobroci:

karpiówkę żłobioną, holenderkę i rzymską na krycie kościołów i gmachów monumentalnych

Prospekty i kosztorysy gratis

Wyłączni przedstawiciele: **CERAMIKA POLSKA Sp. z o. o.**

Warszawa, Al. Ujazdowskie 30, Tel. 88-07.

Kraków

Płaszowska Fabryka Dachówek i Cegieł S. A.

Kraków, Radziwiłłowska 19.

Poleca: Dachówkę tłoczoną (Marsylską), Karpiówkę, cegłę maszynową i pustą.

Łódź

Zakłady Przemysłowe **JAN KRAUSE**

Fabryka kafli, farb ziemnych Sp. z o. o. w Andrespolu

Biuro i składy w Łodzi: ul. Andrzeja Nr. 24, telefon 141-24

Poznań

„OSTRZESZÓW”

Zakłady Ceramiczne i Tartaki Sp. Akc.

Poznań (firma „STOPA”), ul. 3 Maja 3-a, Telefon 31-93.

Poleca znane ze swej wyborowej jakości DACHÓWKI (karpiówkę, rzymską, holenderską, falcówkę, i t. d.), DRENY (sączki), KLINKIERY, CEGŁE, SUFITÓWKĘ i t. d.

Rzeszów

Fabryka Pieców Kaflowych - Kafle Szamotowe, Ogniotrwale

ALOJZEGO MOŁA (synowie)

Rzeszów (Małopolska) ul. Kilińskiego 5, tel. 276

Warszawa

„DZIEWULSKI i LANGE”

Tow. Akcyjne Zakładów Ceramicznych

Warszawa, ul. Rysia Nr. 1 Tel. Nr. 618-84 i 618-65.

Biuro Techniczne **ALBERT KARP** Inż.**CERAMIKA BUDOWLANA**

Warszawa Wilcza 54 Tel. 772-47

ZAKŁADY CERAMICZNE „PUSTELNIK”**SPÓŁKA AKCYJNA**

Zarząd: Warszawa, Królewska Nr. 8.

Ceramika

Włocławek

Miejska Cegielnia Mechaniczna we Włocławku, tel. 157.
Bocznica własna, Produkcja roczna 10.000.000.
Cegła, Sączki różnych wymiarów, Cegła fasonowa, Dachówki.

Ceramika Dekoracyjna

Warszawa

„ŁAD” URZĄDZENIA WNĘTRZ, MEBLE, KILIMY, DY-
WANY TKANINY I CERAMIKA DEKORACYJNA
Warszawa, Czerniakowska 203. Tel. 444-82 i 435-83.

Drabiny rusztowaniowe

Łódź

„DRABINA” Sp. z o. o.
Fabryka drabin wszelkiego rodzaju. Specjalność: drabiny rusztowanowe
Łódź, Kilińskiego 136. Tel. 177-00.

Drzewo

Poznań

„ZAGRODA”
POZNAŃSKA SPÓŁKA BUDOWLANA TOW. AKC.
Poznań, ul. Fr. Ratajczaka 21, tel. 35-82.

Krzyż-Tarnów

Tartaki Parowe i Fabryka Obróbki Drzewa
LÖW, HOLLÄNDER i S-ka
Krzyż-Tarnów, ul. Dr. Tertila 19, tel. 172

Warszawa

TARTAK PAROWY „BRONNA-GÓRA”. St. Kol. i Poczta Bronna-
Góra, woj. Poleskie. Zarząd: Warszawa, Nowogrodzka 16 m. 4, tel.
245-22. Eksploatacja Lasów Państwowych i Prywat. EDWARD
BORKEN-HAGEN. Na składzie stale zapasy tarcicy.

PRZEMYSŁ LEŚNY I HANDEL DRZEWEM
FELIKS WIERCINŃSKI

Zarząd i biuro:
Warszawa, ul. Żórawia Nr. 24, tel. 881-45, 818-25.
Składy:
Warszawa, ul. Wolska 78, 80 i 95, tel. 19-56, 19-86.

Dywany

Warszawa

„ŁAD” URZĄDZENIA WNĘTRZ, MEBLE, KILIMY, DY-
WANY TKANINY I CERAMIKA DEKORACYJNA
Warszawa, ul. Czerniakowska 203. Tel. 444-82 i 435-83.

Elektrotechniczne Aparaty

Warszawa

ELEKTRO-KONTAKT
Spółka z ogr. odp.
Warszawa, Terespolska 24. Tel. 10-09-59

Transformatorki dzwonk. „HYPERION” C.G.S.
110—240 V. ½—3 amp. są najtańsze i najlepsze.
Adres Fabryki: Warszawa, 11 Listopada 4

Elektrotechniczne Zakłady i instalacje

Łódź

BIURO URZĄDZEŃ ELEKTRYCZNYCH
Inż. E. JASIŃSKI
Łódź, Sienkiewicza 34. Tel. 155-70.

ELEKTRYCZNE INSTALACJE
STANISŁAW KOZIOROWSKI
Łódź, Piotrkowska 112 Tel. 106-26.

Warszawa

Tow. Elektr. „BEZET” Sp. Akc. w Warszawie
Fabryka Maszyn Elektr., tel. 9-98. Oddział Instalacyjny tel. 543-02.
Dyrekcja: Marszałkowska 119, tel. 274-84.

Inż.-Doradca-Elektryk B. JANUSZKIEWICZ
Projekty inst. elektr., kontrola robót i rachunków
Warszawa, Wspólna 66 m. 11. Tel. 289-09.

Warszawa

Elektrotechniczne Zakłady i instalacje

K. KAZIMIERSKI
Koncesjonowany Zakład Urządzeń Elektrycznych
Warszawa, ul. Twarda 23 m. 56. Telefon 29-30.
Firma egzystuje od 1916 r.

E. KÜHN i S-ka
BIURO INSTALACYJNO-ELEKTROTECHNICZNE
WARSZAWA, MARSZAŁKOWSKA 71, TEL. 867-52 i 897-93

Koncesjonowane Zakłady Elektrotechniczne
ADOLF OKOŃ f. egzyst. od 1916 r.
Warszawa ul. Szopena 10 tel. 8-07-99
Instalacje elektryczne, światła, siły, sygnalizacji i t. d.
Artykuły elektrotechniczne i radiowe oraz duży wybór
żyrandoli, lamp i motorów.

NA SPLATY NA SPLATY

Biuro Instalacyjno-Elektryczne
B. PIERZCHAŁA
Warszawa, Marszałkowska 117. Telefon 716-43

Koncesjonowane Biuro Urządzeń Elektrycznych
Tadeusz Tyrajski p. f. Spółka Elektrotechników
WARSZAWA Foksal 16 Tel. 746-76

BIURO ELEKTROTECHNICZNE
S. ZYGADŁO i W. LEGOTKE inżynierowie
Warszawa, Marszałkowska 72. Telefon 876-73

Włocławek

Biuro Elektrotechniczne
STANISŁAW OŹMIŃKOWSKI
Włocławek, Plac Wolności 6. Telefon 114 i mieszkania telefon 414.

Warszawa

Eternit

DACHÓWKA CEMENTOWO - AZBESTOWA
Zakłady Przemysłowe „ETERNIT” Sp. Akc.
WARSZAWA, KOSZYKOWA 43. TELEFON 403-83

Kraków

Farby cementowe, malarskie i lakiery

Polska Fabryka Farb Chemicznych i Mineralnych
HERMAN WILHELM Sp. z o. o.
KRAKÓW Mikołajska 32. Telefon 11-20.

Warszawa

Farby i lakiery

FARBY
NAJWIEKSZA - POLSCE ZAK. W. 1880 FABRYKA FARB I LAKIERÓW
W. KARPINSKI & W. LEPPERT.
WARSZAWA - JEROZOLIMSKA 90. OFERTY NA ŻĄDANIE.
LAKIERY

Warszawa

Fasadowa Wyprawa

„FELZYTYN” - Szlachetna Wyprawa Fasadowa
„SKALENIT” - Kamień Sztuczny.
FELZYTYN i TROCAL Sp. Przem. Handl. z ogr. odp.
Warszawa, Marszałkowska 86, telefon 318-48

WYPRAWA FASADOWA „TERRAZYT” KAMIEN
SZTUCZNY
Zakłady Przemysłowe „TERRAZYT” w Warszawie
Chmielna 72 Telefon 672-14

Warszawa

Fundamenty

Towarzystwo Fundamentowe
„RAYMOND” Inż. Edward Romański S. A.
Warszawa, Zgoda 9. Tel. 792-68

Warszawa

Gazobeton

Lekki Beton Porowaty dla Celów Budowlan. i Izolacyjn.
Zakłady Przemysłowe „ETERNIT” Sp. Akc.
WARSZAWA, KOSZYKOWA 43. TELEFON 403-83

Gazowe aparaty, Lampy elektryczne Warszawa

Fabryka „JAN SERKOWSKI” Sp. Akc.
Gazowe Piece Kapielowe—Kuchnie, Kuchenki Ga-
zowe, Lampy i Żyrandole Elektryczne.
Warszawa, ul. Nowolipie 78, tel. 606-12 i 763-87.

Handlowo-Budowlane Przedsiębiorstwo Łódź

Tow. Handlowo-Budowlane „HYDRAULIKA”
Łódź, Aleja Kościuszki 39 Telefon 1.53-68.
Kafle, płytki, posadzka terra., posadz. dębowa, cement portl. i in. art. bud.

Hydrogeologiczne Badania Warszawa

Inż. RYCHŁOWSKI, WEHR i S-ka
Warszawa, Krucza 24. Tel. 810-24
Specjalność: Hydrotechnika-Hydrologja

Instalacyjno - Techniczne Biura

Centralne Ogrzewanie i Wodociągi Będzin

Koncesjon. Zakład Robót Instalac.-wodociąg. i Kanalizac.
D. RUDZYN i S-ka
BĘDZIN Malachowskiego 10 Tel. 7-23.

Częstochowa
Inż. Br. HŁASKO i SKRZYNECKI
FABRYKA WYROBÓW ŻELAZNYCH i MIEDZIANYCH „MLOT”
w Częstochowie, Sp. z ogr. odp.
Ogrzewania centralne, Kanalizacje, Konstrukcje żelazne

Przedsiębiorstwo Techn.-Inst. Inż. M. E. POZNAŃSKI
Częstochowa, Piotrowska 3/5. Tel. 4-62
Centralne ogrzewanie, Wodociągi, Kanalizacja, Urządzenia Sanitarne
Dąbrowa Górnicza

JAN CZERNEDA
Budowa dróg bitych, brukar., wszelk. robót kanalizac. i t. p.
Dąbrowa Górnicza, ul. Tad. Kościuszki 48, tel. 237.

Inowrocław
KAROL DIEREN
Kotłownia i Budowa Aparatów, Centralne
Ogrzewania i Zakład Instalacyjny
Inowrocław, Droga Kruśliwiecka 2, tel. 327.

Kalisz
BIURO TECHNICZNO-INSTALACYJNE
GAŁKOWSKI i PODCIECHOWSKI
KALISZ, NARUTOWICZA 4. Telefon 215. Oddział Łódź, Sienkiewicza 22

Katowice
CENTRALNE OGRZEWANIE – SANITARNE URZĄDZENIA
KONIECZNY i WOLNY Sp. z o. o.
Katowice, Jagiellońska 36. Tel. 23-92.

„RADJATOR”
WYTWÓRNIA CENTRALNEGO OGRZEWANIA Sp. z ogr. odp.
Katowice, Szopena 1. Tel. 485.

Kraków
Inż. WACŁAW GAŚSIOR i S-ka
Projektują i wykonują: ogrzewania centralne, wodociągi, łaźnie i t. p.
Kraków, Karmelicka 14. Tel. 108-00

Inż. M. HOCHWALD
Przedsiębiorstwo Budowy Wodociągów i Ogrzewań Centr.
Kraków Starowiślna 60. Telefon 25-86

Lwów
FRANCISZEK IRZYK
Zakład dla instalacji wodociągów, centralnego ogrzewania, urządzeń
gazowych i t. d.
Lwów, ul. Kopernika 30 Tel. 884

Instalacyjno - Techniczne Biura

Centralne Ogrzewanie i Wodociągi

Lwów
MICHAŁSKI i HUPERT
Przedsiębiorstwo Techniczne Urządzeń Zdrowotnych
LWÓW, Lyczakowska 62. Tel. 63-89
Projektują i wykonują ogrzewania centralne, wodociągi i t. p.

ZYGMUNT RODAKOWSKI
Przedsiębiorstwo Budowy Wodociągów
Lwów, Gołaba 15 Telefon 7-02
I. Konc. Zakład Instalacyjny – Wykonuje wodociągi centr. ogrzewania,
urządzenia sanitarne i gazowe
SCHLACHTER i PREIS
Lwów, ul. Sykstuska 19, tel. 883

Łódź
Instalacje Centralnego Ogrzewania, Wodociągów i Kanalizacja
JAN KÜNZL
Wytwórnia armatur, Łódź, Żeromskiego 55. Tel. 1.74-03.

Franciszek Wagner i S-ka
Łódź, Żeromskiego 94. Tel. 198-29
Fabryka ogrzewań centralnych, wentylacji, wodociągów i kanalizacji
Fabryka tlenu i rur ogrzewnych.

Płock
BIURO TECHNICZNE
Inż. ANTONI MICHAŁSKI
Płock Sienkiewicza 12. Telefon 145.

Poznań
SZAFRANEK i ROSZCZYK Inżynierowie
Poznań, ul. Fredry 6, Telefon 59-29 i 59-22
FABRYKA BUDOWY OGRZEWAN CENTRALNYCH i WENTYLACJI
Sosnowiec

Urządzenia kapielowe, klozetowe, zlewowe, wodociągi, kanalizacje
ogrzew. centralne
Zakłady Przemysłowo-Handlowe J. KRUSZYŃSKI
Sosnowiec, ul. Swoboda 6, Tel. 2-57 m. 11-84.

Tarnów
ZYGMUNT FUNARSKI
Artykuły techniczne, elektrotechniczne, budowlane i instalacyjne
Wykonuje roboty instalacyjno-wodociągowe i ogrzewania centralne
Tarnów, Katedralna 7

S. WARENHAUPT
Biuro techniczne i koncesjonowany zakład instalacyjny dla wodociągów,
centralnych ogrzewań, gazu i kanalizacji
Tarnów, Pr. Narutowicza 25, tel. 280

Warszawa
K. ARKUSZEWSKI i S-ka. Egz. od 1866 r.
Warszawa, Wąski Dunaj 12. Tel. 798-68
Centralne ogrzewania, wodociągi, kanalizacje, gaz i t. p.

BIURO TECHNICZNO-INSTALACYJNE
JÓZEF BUCZKOWSKI i S-ka
Warszawa, Hoża 59. Telefon 884-39.

JUNKERSA Gazowe Piece Kapielowe. Automaty
na wiele miejsc czerpanych, Grzejniki umywalkowe
Aparaty zbiornikowe i inne.

Generalne Przedstawicielstwo na Polskę
STANISŁAW COHN
Warszawa Senatorska 36
Telefony: 641-61 i 641-62

DMOWSKI i JAWORSKI
Kanalizacja, Wodociągi, Ogrzewania, Instalacje gazowe
Warszawa, ul. Płocka 20 (dom własny), Tel. 282-48

Tow. Akc. DRZEWIECKI i JEZIORAŃSKI
WARSZAWA Al. Jerozolimskie 71

ODDZIAŁY:
KRAKÓW, POZNAŃ, LWÓW, WILNO

„ERGO S” Biuro Techniczne
Warszawa, Elektoralna 26. Tel. 408-69
Instalacje wodociągów, kanalizacji i centralnego ogrzewania

Instalacyjno - Techniczne Biura**Centralne Ogrzewanie i Wodociągi**

Warszawa

Bracia GEISLER, OKOLSKI i PATSCHKE
 Fabryka Maszyn i Zakłady Przemysłowe Spółka Akcyjna
 Warszawa, Leszno 128. Tel. 601-98.
 Projektują i wykonują: Centralne ogrzewania - Wodociągi - Pralnie
 Susznie. Łaźnie. Kuchnie parowe i t. p. Oddział w Łodzi, Piłsudskiego 74.

„INSTALATOR”

Biuro Techniczne Edward BOBER-MILEWSKI Zjedn. Techn.
 Warszawa, Nowy Świat 34/36. Tel. 674-06 i 264-98.

Zakłady Instalacyjne Urzędzeń Zdrutownych
JÓZEF KAMLER i S-ka, Inżynierowie
 Właściciele: J. KAMLER i W. MARCINKOWSKI
 Warszawa, Wiktorska 17, tel. 856-88, 856-49.

Inż. STANISŁAW KORSAK
BIURO URZĄDZEŃ ZDROWOTNYCH
 Warszawa, Sw. Krzyska 44. tel. 536-66

ZAKŁADY HYDRAULICZNE
JÓZEF KOSSOWSKI
 Warszawa, Foksal 15, Tel. 403-49.

FRANCISZEK KOTOWICZ i S-ka
WARSZAWA, NOWY ŚWIAT 16. TEL. 735-85.
 (wejście frontowe od ul. Smolnej)
 Dostawa materj. do kanalizacji, wodoc. i centr. ogrzew.

Przedsiębiorstwo Robót Kanalizacyjno-Wodociągowych i Ogrzewalnych
„TEOFIL OSIŃSKI i S-ka”
 Warszawa, Marszałkowska 48. Tel. 891-55.

PRZEDSIĘBIORSTWO INSTALACYJNE
 Inż. STEFAN SKWARECKI
 Ogrzewania centralne, kanaliz., wodociągi i gaz. Projekty i kosztorysy.
 Warszawa, Marszałkowska 62, tel. 860-70.

JAN STAPP
 Ogrzewania Centralne, Kanalizacje, Wodociągi i t. p.
 Warszawa, Marszałkowska 72. Tel. 880-95.

Biuro Instalacyjno-Techniczne
W. SZYMAŃSKI
 WARSZAWA, Wronia 82. Tel. 751-85

Inż. B. ŚWIEŻYŃSKI i S-ka
 Warszawa, Narbuta 3. Telefon 422-14,
 Gdynia, Lipowa, willa Nalecz. Telef. 17-35.

TOW. BUDOWY I EKSPLOATACJI URZĄDZEŃ SANITARNYCH
„TEBEUS” Sp. z o. o.
 Warszawa, ul. Marszałkowska 35. Tel. 817-25
 Stacje biologiczne, kanalizacja, wodociągi. Spec.: osadniki i urządzenia
 biolog. syst. Inż. E. KĄTKOWSKIEGO

„TECHNIKA SANITARNA” Biuro Inż.
 Instalacje. Centr. ogrzewanie. Wodociągi. Kanalizacja. Gaz.
 Warszawa, Puławska 41. Tel. 856-01.

Biuro Inżynierskie **„TERMOTECHNIKA” Sp. z o. o.**
 Warszawa, Twarda 50. Tel. 632-05
 Ogrzewania centralne, kanalizacja, wodociągi i t. p.

Fabryka Hydrauliczna **„WISŁA”**
M. STRASBURGER i K. SASKI
 Warszawa, ul. Kopernika 26, tel. 662 i 670-48

Biuro Urzędzeń Zdrutownych i Ogrzewań Centralnych
WACŁAW TOMASZEWSKI inż.
 Warszawa, ul. Em. Plator 10. Telefon 762-68.

Zajązkowski, Szewczykowski i S-ka
INŻYNIEROWIE
 Warszawa, ulica Śliska Nr. 9. Tel. 765-12 i 689-12.

BIURO INSTALACYJNO-TECHNICZNE
 Inż. CZESŁAWA ZARZECKIEGO
 Ogrzewanie Centralne, Kanalizacje, Wodociągi i t. p.
 Warszawa, Marszałkowska 79, tel. 832-88.

Wrocław

Biuro Techniczno-Instalacyjne **„ŁACZNIK”**
F. SKIERKOWSKI i A. WASILEWSKI
 Wrocław Lęska 32 Tel. 146.

Łódź

Izolacje

„BETON”
 właśc. W. MATZ
 ŁÓDŹ, ul. Srebrzyńska 6, Tel. 25-50

Fabryka Wyrobów Korkowych—Materiałów izol. i chem.
ROSICKI, KAWECKI i S-ka
 Łódź, Orła 17/19. Tel. 218-47

Warszawa

Zakład Izolacyj ciepło i zimnoochronnych
FRANCISZEK OŻAROWSKI
 WARSZAWA, CHŁODNA 45. TELEFON 295-72

WARSZAWSKA FABRYKA IZOLACJI KORKOWEJ
 Władysław Wierusz Kowalski i S-ka
 Warszawa, Dworska 14-16, tel. 701-12, 701-46 i 662-51.

Warszawa

Izolacje i Asfalty

Wyrób Krajowy — Wysokowartościowy materiał izolacyjny „TROCAL”
 gęsty, półgęsty i rzadki
„FELZYTYN i TROCAL” Sp. Przem. Handl. z ogr. odp.
 Warszawa, Marszałkowska 86. Tel. 318-48

Fabryka materiałów izolacyjnych, gudronitu i asfaltu
„GUDRONIT” W. CISZEWSKI bud.
 Warszawa, Krakowsko-Przedmieście 17
 tel. biuro 611-45, fabryka 750-45.

CONCO jedyna izolacja przeciw wilgoci i konserwacja
 murów, dachów, tarasów, kanalizacji, oraz wszelkich ma-
 teriałów: betonu, żelaza, drzewa, cegły i t. d.
 Biuro Techn. H. STANKIEWICZ i B. NOWAK inż. arch.
 WARSZAWA — Żelazna 38, tel. 304-88

Fabryka Izolacyj Korkowych, Bituminy, Aquisolu i Asfaltów
„ORŁOROG”
 daw. Orłowski, Rogowicz i S-ka Warszawa, Królewska 8, tel. 701-23 i 747-78

Rzeszów

Kafle

Fabryka Pieców Kafłowych—Kafle Szamotowe Ogniotrwale
ALOJZEGO MOŁA (synowie)
 Rzeszów (Małopolska), ul. Killińskiego 5, tel. 276

Lwów

Kamieniarskie Roboty i Przedsiębiorstwa

BERNARD KOBER konc. mistrz kamieniarski
 Wykonuje wszelkie roboty, w zakresie kamieniarsstwa wchodzące, z granitu
 i labradorów — Obróbka maszynowa
 Lwów, ul. Piłchowska

Wytwórnia Rzeźbiarsko-Kamieniarska
LUDWIK MAKOLONDRA
 Lwów, ul. św. Pawła 10 (np. bramy cement. Łyczakowskiego) tel. 63-95

Przedsiębiorstwo Robót Kamieniarskich i Eksploatacja Kamieniołomów
ALEKSANDER KRÓL
 Lwów, ul. Janowska 85, tel. 67-86. Filja w Przemyslu, ul. Słowackiego 97

Zakłady Rzeźbiarsko-Kamieniarskie
HENRYK PERIER
 Lwów, ul. Piekarska 97, — Wszelkie roboty cementarne i budowlane

Łódź

ZAKŁAD RZEŹBIARSKO-KAMIENIARSKI
FR. SZYMAŃSKI
 Wykonują prace pomnikowe, budowlane, kościelne i meblowe
 ŁÓDŹ, 11 Listopada 61 róg Cmentarnej 2, telef. 187-65.

Mechaniczne Zakłady Przemysłu Kamieniarskiego
A. URBANOWSKI
 ŁÓDŹ CMENTARNA 12 TEL. 214-07

Poznań

Zakład Artystyczno-Rzeźbiarski **J. BIENKOWSKI i Synowie**
 Poznań—Pracownia ul. Kazimierza Jarochońskiego 8a,
 Skład i Biuro ul. Skłodowa 5,7
 Dział I: rzeźba kościelna. Dział II: rzeźba monumentalna
 Dział III: rzeźba dekoracyjna.
 Marmury: Kararyjskie, belgijskie, greckie i krajowe dla wszelkich ce-
 lów budowy. Projekty, modele i kosztorysy wysyła się na żądanie.

Kamieniarskie Roboty i Przedsiębiorstwa

Poznań

WŁ. PAWŁOWICZPrzedsięb. Kamieniarsko-Rzeźbiarskie i Wyroby ze sztucznego kamienia
POZNAŃ, UL. MARSZAŁKA FOCHA Nr. 122.

Warszawa

Pracownia Artystyczno-Rzeźbiarsko-Kamieniarska

K. R. KOZIŃSKIEGOWarszawa, Powązkowska 26 (18 i 76) domy wł. Tel. 696-52
Pomniki z marmuru, granitu i piaskowca.
Budowa grobów i roboty budowlane.WYTWÓRNIĄ I PRZEDSIĘBIORSTWEM ROBÓT
BUDOWLANYCH I ARTYSTYCZNYCH
w kamieniach naturalnych, sztucznych i betonowych
WACŁAW NIELEPKIEWICZ
Warszawa, ul. Wolska 145. Telefon 648-71Przemysł Kamieniarski. Roboty z granitu, marmuru i piaskowca
STANISŁAW TANIEWICZ

Warszawa Dzika 61 Tel. 296-16

Wrocław

Pracownia Artystyczna Rzeźbiarsko-Kamieniarska

BOLESŁAW DOBRZYŃSKI

WŁOCŁAWEK Ul. Szopena 57. Telefon 318

Kasy Ogniotrwałe

Warszawa

HENRYK JARDEŁ Warszawa, ul. Miodowa 14. Telefon 737-99
KASY DO WMUROWANIA**Kilimy**

Warszawa

„ŁAD”URZĄDZENIA WNĘTRZ, MEBLE, KILIMY, DY-
WANY, TKANINY I CERAMIKA DEKORACYJNA
Warszawa, Czerniakowska 203. Tel. 444-82 i 435-83.**Konstrukcje Dachowe**

Warszawa

Biuro Inżynierjno-Budowlane „ŁUK”

L. PARADISTAL i Syn Inżynierowie

WARSZAWA HOŻA 49 Telefon 254-81 433-84

„POLSTEPHAN”Przedsiębiorstwo Budowlane Sp. z o. o.
Warszawa, Marszałkowska 62. Tel. 855-94 i 817-47**Konstrukcje Żelazne**

Warszawa

PRZEDSIĘBIORSTWO ROBÓT ŻELAZNYCH
BR. TOMASZEWSKI i S-ka

Warszawa, ul. Kopernika 12. Tel. 734-98

Konstrukcje Żelazne i Roboty Budowlane

Poznań

Fabryka Wyrobów Żelaznych

Fr. RĄDOMSKI

POZNAŃ Dąbrowskiego 30/32. Telefon 66-87

Warszawa

Fabryka Wyrobów Metalowych

Inż. **J. KUZIŃSKI**

WARSZAWA Śliska 30 Tel. 229-79

ROMAN KWAPISZFabryka Robót Żelaznych Ozdobnych Kutych i Konstrukcji
Warszawa, Podskarbińska 28. Telefon 828-53.Fabryka wyrobów żelaznych, konstrukcji i ornamentacji
H. ZIĘLEZIŃSKI, wł. Kornel Kubacki inż.

Warszawa, Marszałkowska 11/13, tel. 805-74 i 881-43

Krycie Dachów

Warszawa

ALFRED PESZKEFabryka Tektury Smolow. i Asfaltu, oraz krycie i konserw. dachów
Warszawa, Zawiszy 8, tel. 708-96.

Warszawa

Linoleum**„PRZEMYSŁ LINOLEUM”**

WARSZAWA, MARSZAŁKOWSKA 143. Tel. 772-19

POLECA:

LINOLEUM GŁADKIE I DESENIOWE
W RÓŻNYCH KOLORACH I GRUBOŚCIACH
UKŁADANIE LINOLEUM WYKONUJE SIĘ WY-
KWALIFIKOWANEMI SIŁAMI

Warszawa

Luster Fabryki

Fabryka Luster i Szlifiernia Szkła

B-cia **BABICZ**

Warszawa, ul. Solec 77. Tel. 750-02

Łódź

Malarskie Zakłady

ZAKŁAD ART.-DEKORACYJNO-MALARSKI

M. OPOCZYŃSKI

Łódź, Piotrkowska 88. Tel. 149-95 i 139-95

Warszawa

Przedsiębiorstwo Robót Malarskich

KAROL BROSKIEWICZ i S-wie

Warszawa, Lwowska 13. Tel. 869-76

ZAKŁAD DEKORACYJNO-MALARSKI

JÓZEF BUZE

Warszawa, ul. Krucza Nr. 24. Tel. 8-94-59

Przedsiębiorstwo Robót Malarskich

WŁADYSŁAW BUZE

Warszawa, Szopena 8. Tel. 852-22

ZAKŁAD MALARSKI

L. CIESIELSKIEGO

WARSZAWA ŻÓRAWIA 45 TEL. 878-35

Przedsiębiorstwo Robót Malarskich

JAN DOMAŃSKI

Warszawa, ul. Polna 78. Tel. 888-65

JÓZEF GOSTKOWSKI

Zakład Dekoracyjno-Malarski

WARSZAWA SOLEC 67. Tel. 434-76.

Przedsiębiorstwo Malarsko - Dekoracyjne

T. JAMIOŁKOWSKI i S. JARZEŃKI

Warszawa, Sosnowa 1. Tel. 310-48

Malowanie aparatami pneumatycznymi

STEFAN JEZIEŃSKI

Przedsiębiorstwo Robót Malarskich

Warszawa, Nowowiejska 30. Tel. 410-32. F. 8-50-32

PRZEDSIĘBIORSTWO ROBÓT MALARSKICH

JÓZEF JURZYŃSKI

Warszawa, ul. Wilcza 59

A. KAŁUGIN Malarz-dekoratorLakierowanie i malowanie sposobem pneumatycznym i zwykłym.
WARSZAWA POLNA 48 Telefon 343-29

Przedsiębiorstwo Robót Malarsko-Budowlanych

WIKTOR KORZENIEWSKI

WARSZAWA Wronia 82 Tel. 231-70

ADAM KREDUSZYŃSKI

Zakład Dekoracyjno-Malarski

Warszawa, Mariensztadt 11 m. 5.

MICHAŁ LUBLICKI

Przedsiębiorstwo Robót Malarskich

Warszawa, Bryłowska 34. Tel. 719-81.

ZAKŁAD DEKORACYJNO-MALARSKI

EDWARD ORZAŻEWSKI

Warszawa, Bracka 23. Tel. 201-29

Malarskie Zakłady

Warszawa

Zakład Dekoracyjno-Malarski
R. ORZAŻEWSKI
Warszawa, Emilji Plater 15, telefon 856-19

ZAKŁAD DEKORACYJNO-MALARSKI
„P A L E T A”

WARSZAWA ZIELNA 28 Tel. 334-63 i 418-41

Zakład Dekoracyjno-Malarski
A. PSTRUSIŃSKI i SYN
Warszawa, ul. Nowy Świat 8/10, telefon 204-41

STANISŁAW RUDER
Przedsiębiorstwo Robót Malarskich
Warszawa, Krzywe Koło 10 m. 7. Tel. 432-97.

ZAKŁAD MALARSKI
BRONISŁAWA ŚREDNICKIEGO
Warszawa, Krzywe Koło 10, tel. 756-01

M. STALSKI
Zakład Malarski
WARSZAWA OBOŻNA 4. Tel. 296-21

ZYGMUNT STATKIEWICZ
Przedsiębiorstwo Robót Malarskich
WARSZAWA OGRODOWA 23. Tel. 675-06

ANDRZEJ SZYSZKO
Zakład Malarsko-Dekoracyjny
Warszawa, Bednarska 25. Telefon 239-67.

TADEUSZ WITKOWSKI
Zakład Dekoracyjno-Malarski
Warszawa, Złota 60. Telefon 727-88.

ANDRZEJ WRÓBEL
Zakład Dekoracyjno-Malarski
Warszawa, Topiel 16 Tel. 530-73

Marmury

Katowice-Warszawa

POLSKI ZAKŁAD OBRABIANIA MARMURU I SZKŁA
Katowice, ul. Marjańska 35, telefon 1658 i 610
Biuro Reprezentacyjne-Warszawa, Koszykowa 6 tel. 8.31-04

„M A R M U R” Sp. z o. o.
Kielce, ul. 3-go Maja 28, tel. 1. Własne Kopalnie Marmurów
Największa w Polsce Mechaniczna Fabryka Płyt Surowych Polerowanych
z Marmurów Krajowych i Zagranicznych

Pierwsza Krajowa Fabryka Wyrobów z Marmuru
B. KRÓLIK
LWÓW ul. Bema 8 TEL. 32-59.

Rok zał. 1890 — Mechaniczne Zakłady Marmurowe
LUDWIK TYROWICZ
Lwów, ul. Piekarska 95, tel. 25-03
Wszelkie roboty marmurowe z materiałów krajowych i zagranicznych

Maszyny

Gdańsk

STOCZNIA GDAŃSKA — Gdańsk
Biuro Filialne—Poznań, ul. Słowackiego 18, tel. 7785.
Konstrukcje żelazne — Wagony wąskotorowe — Wywrotki — Siłownie
parowe — Silniki Diesel'a — Silniki elektryczne

Mebel

Gdańsk

L. CUTTNER
Fabryka Mebli. Egzystuje od roku 1852.
Gdańsk, Elisabethwall 4-5, Topfergasse 17. Telefon 28764.

Mechaniczna Fabryka Mebli
R. MOH
KALISZ, Górnośląska 50/52.

Łódź

Mebel

URZĄDZENIA WNĘTRZ I ARCHITEKTURA
M. BESSER
Łódź, ul. Prezydenta Narutowicza 16. Tel. 205-70

Poznań

W. NOWAKOWSKI i SYNOWIE

FABRYKA MEBLI I PARKIETÓW
P o z n a ń, Górna Wilda 134, tel. 1291, 2972, 4017

Warszawa

Mebel nowoczesne, kolorowo lakierowane. Wielki wybór oryginalnych
urządzeń kuchennych. Największa Krajowa Wytwórnia
B - cia K O E R P E L
Warszawa, Wronia 23-a, tel. 431-64 i 205-64.

„**ŁAD**” URZĄDZENIA WNĘTRZ, MEBLE, KILIMY, DY-
WANY, TKANINY I CERAMIKA DEKORACYJNA
Warszawa, Czerniakowska 203. Tel. 444-82 i 435-83.

MEKO Sp. z o. o.
Nowoczesne meble kolorowe, mechanicznie lakierowane,
fornierowane, bejcowane
Warszawa, Żórawia 24-a, m. 3, tel. 849-71.

NAJNOWSZY MAGAZYN WYKWINTNYCH MEBLI
A. Olechowski, L. Lewandowski i S. Łojek
Warszawa, Grzybowska 30, tel. 755-45

Mebel styl. i skromne — kredyt do 20 m. przy większ. zam.
Tow. Popierania Wytwórczości Polskiej
Warszawa, Al. Jerozolimskie 43 vis a vis dworca przy Poznańskiej tel. 630-

FABRYKA MEBLI
M. ZALEWSKI i S-ka (dawniej Sp. Akc. „Dymmek”
Warszawa, ul. Królewska 9. Telefon 633-30

Warszawa

Mebel metalowe

ZAKŁADY WYROBÓW METALOWYCH
KONRAD, JARNUSZKIEWICZ i S-ka S. A.
WARSZAWA, UL. GRZYBOWSKA Nr. 25
FABRYKA MEBLI METALOWYCH DO UŻYTKU
DOMOWEGO, NOWOCZESNYCH MEBLI STALOWYCH
NIKLOWANYCH ORAZ MEBLI SZKOLNYCH

Warszawa

Mechaniczne warsztaty

ST. CYBULSKI i S-ka
Warszawa, Solec 97. Telefon 447-21.
Warsztaty Mechaniczne, kanalizacja i wodociąg, dział blacharski
krycie dachów i roboty kotłarskie.

Warszawa

Metalowe Wyroby

FABRYKA WYROBÓW METALOWYCH
A. MORANTOWICZ
Warszawa, Długa 46. Tel. 789-59.

J. PUCHAŁSKI
Fabryka Wyrobów Metalowych
Warszawa, Marszałkowska 78. Telef. 866-59.

Warszawa

Obicia Papierowe

UDZIELAMY PISEMNEJ GWARANCJI, ŻE OBICIA

Tekko - Satubra

DAJĄ SIĘ MYĆ I NIE PŁOWIEJĄ
Wzory i ceny są dostarczane bez obowiązku kupna
Gen. Przedst. na Rzeczp. Polską i w. m. Gdańsk
HENRYK MENDELSSOHN
Warszawa, Jerozolimska 17. Telef. 607-21.

Obicia papierowe

Warszawa

Tow. Akc. „J. FRANA SZEK”
Magazyn detaliczny obić papierowych
Warszawa, ul. Krakowskie Przedmieście 15

Papa Dachowa

Poznań

Jan Sobecki—właśc.: Z. Dykiert i J. Marciniak
FABRYKA PAPY DACHOWEJ
Poznań, Plac Wolności 17, tel. 3250 i 1094

SEWERYN WRZESIŃSKI
FABRYKA PAPY DACHOWEJ
P O Z N A Ń P L. WOLNOŚCI 18 TELEFON 32-98

Piecki kafle

Inowrocław

„Kaflopiec” wł. K. KORNASZEWSKI
Fabryka Pieców Kafłowych i Przenośnych, Wyrobów Ceramicznych,
Wykładanie Ścian, Łazienek i Fasad Płytkami Glazurowanymi.
Inowrocław, Toruńska 22, tel. 30.

Warszawa

PRZEDSIĘBIORSTWO ROBÓT ZDUŃSKICH
APOLINARZY WOJDAŁKO
Warszawa, Wspólna 79, tel. 709-80. Składy: Al. Jerozolimskie 27

Pieców Budowa i Fabryki Kafli

Zawiercie

Fabryka Kafli i Ceramiki, Budowa Pieców w wszystkich rodz.
STANISŁAW DYMECKI
Zawiercie, ul. Błanowska 43. — Filja: Wielkie Piekary, ul. Marjacka. 67.

Piece „American-Harding”

Poznań

A M E R I C A N — H A R D I N G
Najsprawniejszy piec doby dzisiejszej — najlepszy system opalania
gen. zastępca na Polskę — JÓZEF TYLCZYŃSKI
Poznań, ul. 3 Maja 5, tel. 2380, 6477.

Piece „Szrajbera”

Warszawa

KAFLE STALOWE**KAROL SZRAJBER**

S.P. z O. O.

WARSZAWA, GRÓJECKA 33

Telefon 320-30

Polichromja — Malarstwo Art. — Witraże

Pelplin

DRAPIEWSKI WŁADYSŁAW
Pelplin-Pomorze ul. Starogardzka 17
Polichromja Kościelna i Projektowanie Witraży

Poznań

„POLICHROMJA”

Poznań, ul. Dąbrowskiego 79, tel. 78-64

Posadzki

Lwów

GLÓWNY ZARZĄD DÓBR LICEUM KRZEMIENIECKIEGO
w KRZEMIENCU
Dostarcza materiały tarte i deszczulki posadzkowe z ułożeniem i bez
FABRYKI: Lwów, ul. Grodecka 115, tel. 10-65 i Smyga-Wolyn.

Poznań

KORASZEWSKI i MARWEG
Wyroby Drzewne, Posadzki Dębowe, Ksylolitowe i Linoleum
Poznań, Plac Wolności 14a, tel. 28-84.

W. NOWAKOWSKI i SYNOWIE
FABRYKA MEBLI i PARKIETÓW
Poznań, Górna Wilda 134, tel. 1291, 2972, 4017.

Warszawa

WYTWÓRNIĄ POSADZEK DRZEWNYCH
B-cia B E D N A R C Z Y K
Warszawa, Kaluszyńska 7, tel. 311-54.

P A W E Ł B E D N A R C Z Y K
Fabryka Posadzek Drzewnych i Ozdobnych
Warszawa, ul. Szustra 4 tel. 899-47. Rok zał. 1898.

Fabryka Posadzek Drzewnych
TOMASZ DAMIECKI i S-ka.
Warszawa, Biuro: Nowogrodzka 28, tel. 625-65. Fabryka: Grażyny 15
tel. 825-63.

T A D E U S Z K R Ó L I K I E W I C Z Przemysł Drzewny
Warszawa. Nowogrodzka 7, Tel. 287-44.
Drzwi, Okna, Posadzka deszczulkowa dębowa wyrobu Liceum Krzemien.

B-cia R U D O L F
Fabryka Posadzek luksusowych, dębowych i forniorów
Warszawa, Nowolipie 52/54. Tel. 615-79

Kraków

Posadzki Ksylolitowe

K A M I E N I E S Z T U C Z N E
Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością
Kraków, Studencka 8. Telefon 46-09.

Warszawa

Przemysł Budowlany

Centrala Gospodarcza Przemysłu Budowlanego
Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością
Warszawa, Widok 22 tel. 429-50, 429-51, 429-52

Poznań

**Reprodukcje Światłoligraficzne z Rysunków,
Planów, Map**

K O N R A D R O Z Y N E K
Zakłady Graficzne
Poznań, Aleje Marcinkowskiego 28. Tel. 37-47.

Sosnowiec

Elektr. Kopiarnia Rysunków, Powielarnia i Fotolitografia
C. CELESTYN PRZYTUŁSKI
SOSNOWIEC 3-go Maja 15. Tel. 622.

Warszawa

Rysunkowe Artykuły

Zakład wyświetlania rysunków i Skład przyborów rysunkowych
A L B I N Z A B O R S K I
Warszawa, Widok 22. Telefon 405-09.

Łódź

Rzeźbiarstwo i Sztukatorstwo

Przedsiębiorstwo Budowlano-Sztukatorskie
J E G E R i M I L N I K E L

Łódź Gdańska 140. Tel. 213-00

Poznań

F R A N C I S Z E K B O H N
Kamieniarstwo i Mechaniczna Obróbka Marmurów
Poznań Marszałka Focha 115/117. Tel. 69-10.

S T. D U Ź E W S K I
Mistrz Rzeźbiarsko - Sztukatorski
Poznań, Marszałka Focha 95. Telefon 66-26

Warszawa

PRACOWNIA ART. SZTUKATERJI I STIUKÓW
E. MARCINKOWSKI i J. SZYMANOWSKI
Warszawa, ul. Szlenkiera 14 (Wola). Tel. 740-83.

H E N R Y K S Ó J K A
Warszawa, Aleja 3 Maja 7/9/11, tel. 241-80
Roboty Rzeźbiarsko-sztukat. Wyroby betonowe „Lastrico”

Siatki i Płoty Druciane

Poznań

„DRUTOWNIA — POZNAŃ”
Fabryka siatek i płotów drucianych
Poznań, ul. św. Marcina 45a. Tel. 24-01.
Siatki 4-ro i 6-ciokątne, karbowane, oraz
siatki rabcówce i arfy do przesiewania piasku.
Specjalność: kompletne ogrodzenia z ustawieniem na miejscu.

Sikurit—środek do uszczelniania cementu

Kraków

FABRYKA FARB I LAKIERÓW
EDWARD LUTZ

Kraków Kalwaryjska 66. Tel. 31-21.

Stolarskie Zakłady

Lwów

„O I K O S”

Spółka Akcyjna dla Przemysłu Drzewnego
L w ó w, ul. Trzeciego Maja 16. Tel. 1-44, 14-24, 3-12, 2-78

ZAKŁAD STOLARSKI
WŁADYSŁAW TARNAWSKI
Lwów, ul. Listopada 97, tel. 65-76.

Urządzenia wnętr nowoczesnych oraz stolarka budowlana.

Poznań

Przedsiębiorstwo Stolarsko - Budowlane, architektura wnętr,
fabryka drzwi i okien

JAN ŚWIERCZYŃSKI mistrz stolarski
Poznań, Emilji Szczanieckiej 2, tel. 6406.

Zjednoczone Zakłady Stolarskie
J. WITAJEWSKI i T. WOJCIECHOWSKI
Poznań, ul. Wybickiego 13/14, tel. 23-40.

Rzeszów

„M A R S” Wytwórnia Kuchen Polowych
i Sprzętu Wojskowego - Rzeszów
Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością.

Warszawa

Mechaniczna Fabryka Wyrobów Drzewnych
Stolarka budowlana i urządzenia wnętr
F. BIERNATOWICZ i E. HASPERT
Warszawa, Płocka 22, Wolska 54, tel. 427-90

Zakład Stolarski—STANISŁAW BONK
Warszawa, Leszno 110. Tel. 713-79
Urządzenia wnętr nowoczesnych oraz stolarka budowlana

ZAKŁADY STOLARSKIE
M. HERODEK
WARSZAWA, SOLEC 77, TEL. 760-48

Mechaniczne Zakłady Stolarskie
Spółka z ogr. odp.

L. ŁUCZYNIEC i inż. L. SOBAŃSKI
Warszawa, Młodowa 16 779-65 i 729-54

Pracownia Mebli
W. NIEMCZUK i W. WOJCIECHOWSKI
Warszawa, Elektoralna 14. Tel. 782-77

ROMAN PUTOWSKI
Pracownia mebli i reperacja antyków
WARSZAWA CHŁODNA 5 TEL. 642-58

Mechaniczna Fabryka Wyrobów Drzewnych
Stolarka Budowlana i Urządzenia Wnętrz
B O L E S Ł A W S O S N O W S K I
Warszawa, Sielecka 10, Tel. 296-90

FABRYKA STOLARSKA
KAROL SZWACHUŁA
Warszawa, Solec 103. Telefon 724-65.

Mebel gotowe i na zamówienia wykonywa stylowe i skromne
Kredyt do 20 miesięcy przy większych zamówieniach
TOW. POPIERANIA WYTWÓRCZOŚCI POLSKIEJ
Warszawa, Al. Jerozolimskie 43 vis a vis dworca przy Poznańskiej, tel. 630-88

Studnie Artezyjskie

Sosnowiec

Studnie artezyjskie — wiercenia pod pale fundamentowe, wiercenia
poszukiwawcze, podsadzkowe, dla badania gruntu i t. p.
Przedsiębiorstwo Wiertnicze i Robót Górniczych

„M. LEMPICKI” Spółka Akcyjna
Sosnowiec, Malachow. 26, t. 109. — Warszawa, Jerozolimska 18, tel. 298-11

Warszawa

Studnie Artezyjskie

J PRZEZDZIECKI Przedsiębiorstwo wiertnicze
Warszawa, Bednarska 19. Tel. 650-24.
Składy: ul. Jana Kazimierza 13 (na Woli). Wiercenie studzien —
badanie gruntu — narzędzia wiertnicze.

Inż. RYCHŁOWSKI, WEHR i S-ka

WARSZAWA, Krucza 24. Tel. 810-24

Specjalność HYDROTECHNIKA — HYDROLOGJA

Zawiercie

Przedsiębiorstwo Budowlanych Studzien Artezyjskich i Wytwórnia
Wyrobów Cementowych

SZCZEPAN GRZYB CZYK
Zawiercie ul. Pomorska 12.

Warszawa

Sygnalizacje kolejowe

Fabryka Sygnalizacji Kolejowej
W. PYTLASINSKI i Syn
Warszawa, Leszno 26, Tel. 615-18

Warszawa

S z k ł o

Skład Szyb T. DEGENSZA JN
Warszawa, Graniczna 1, Tel. 739-59, 709-65
Wylączna sprzedaż produkcji i huty szkła ciągniętego na Rzpłtą Polską
Woropajewskich Zakł. Przem. Sp. Akc.

J. DUDAŁO

Warszawa, Widok 26, tel. 634-07.
Szyby, Lustra, Szkło stolowe, Djamenty różne, Szlifownia szkła
Podlewnia luster.

KACZOREK i CHECIŃSKI, Sp. z ogr. odp.
PRZEDSIĘBIORSTWO ROBÓT SZKLARSKICH
Fabryka luster i szlifownia szkła — Warszawa, Hoża 41, telefon 711-52

PRZEDSIĘBIORSTWO ROBÓT SZKLARSKICH
JAN SZULC — FABRYKA LUSTER
Warszawa, Biuro: Nowy Świat 59. Tel. 765-94 i 765-32

Związek Hut Szklanych w Polsce
Warszawa, ul. Hortensji 5, tel. 309-29

Katowice-Warszawa

Szklarskie Roboty

POLSKI ZAKŁAD OBRABIANIA MARMURU I SZKŁA
Katowice, ul. Marjańska 35, telefon 1668 i 610.
Biuro Reprezentacyjne-Warszawa, Koszykowa 6, tel. 8.31-04

Warszawa

SZKLARNIA WARSZAWSKA

Sp. z ogr. odp.
WARSZAWA Al. Jerozolimskie 53 Tel. 250-45.

Przedsiębiorstwo Robót Szklarskich
ZRZESZENIE SZKLARZY Sp. z o. o.
WARSZAWA, NOWOWIEJSKA 26, TEL. 424-44, P. K. O. 20973

Warszawa

Ślusarsko-Mechaniczne Zakłady

Zakład Mechaniczno-Ślusarski i Tokarski
IZYDOR SZŁĘZAK
Warszawa, Leszczyńska 7a

Zakład Ślusarski
EDMUNDA SKAPSKIEGO
Warszawa, Ogrodowa 62, tel. 697-56

Poznań

Światłoczuły Papier

Wytwórnia Papieru Światłoczułego
St. JURACKI & St. CHELMICKI Sp. z o. o.
Poznań, Aleje Marcinkowskiego 13. Tel. 31-00 i 73-20
Przedstawicielstwo Generalne — K. ZAWADZKI i S-ka.
Warszawa, ul. Zielna 15. Tel. 33-29.

Tkaniny Dekoracyjne

Warszawa

„ŁAD”URZĄDZENIA WNĘTRZ, MEBLE, KILIMY, DY-
WANY, TKANINY I CERAMIKA DEKORACYJNA
Warszawa, Czerniakowska 203. Tel. 444-82 i 435-83.**Wentylatory**

Warszawa

ZAKŁAD URZĄDZEŃ WENTYLACYJNYCH I SUSZARNIANYCH
Inż. FR. KWIATKOWSKI
Warszawa, Grochów II ul. Kawcza 37 Telefon 10-26-76.**Wilgociochrony**

Warszawa

Wilgoć usuwają, Wodę tamują natychmiast
POL. Fabr. MAT. CHEM. INŻ. L. ORŁOWSKI
Warszawa, Krucza 14, tel. 317-55.**Witraże**

Kraków

JAN KUSIAK

Zakład Witrażów i Oszkleń
KRAKÓW, Św. Jana 30. Plac Jabłonowskich 5

KRAKOWSKI ZAKŁAD WITRAŻÓW

S. G. ŻELEŃSKI

Kraków, ul. Aleje Krasińskiego 23. Tel. 106-16

Poznań

„POLICHROMJA”

Poznań, ul. Dąbrowskiego 79, tel. 78-64

Warszawa

Zakład Witraży i Mozaiki Artystycznej
T. BIAŁKOWSKI i S-ka
Warszawa, ul. Stępińska 42, tel. 629-55Artystyczna Pracownia Witraży
MIECZYŚLAW KOSIŃSKI

Warszawa, Danilowiczowska 4, tel. 721-69

Zakłady Wyświetlania Rysunków

Lwów

„DE-HA-TE” — A. KOWALSKI

Lwów, Sokoła 1, Tel. 10-15.
Planodruki, fotodruki i druki reklamowe. Kliszarnia.

Warszawa

Zakład wyświetlania rysunków i oprawa planów

„ELEKTROKOPJA”

WARSZAWA, HOŻA 49 m. 6. Telefon 254-81

Zduńskie Przedsiębiorstwa

Warszawa

ŁABĘDZKI IGNACY

Przedsiębiorstwo Robót Zduńskich
Warszawa, Piwna 19. Tel. 636-70

JAN STACHIEWICZ

Budowa Pieców Kafłowych

Warszawa Okólnik 3a. Tel. 524-40.

Zduńskie PrzedsiębiorstwaPrzedsiębiorstwo Robót Zduńskich
Konstanty SZWEDZIŃSKI i Syn
Warszawa, ul. Płocka 31. m. 12. Tel. 685-36

Warszawa

Żioła Lecznice„HERBARIUM”, Sp. z ogr. odp.
Warszawa, Krochmalna 62, tel. 305-25

Lwów

ŻaluzjeWytwórnia Żaluzji Sklepowych z blachy stalowej oraz roboty
konstrukcyjne
M. FISZER
LWÓW, SZPITALNA 38, TEL. 57-10.

Olszówka Dolna

PIERWSZA ŚLĄSKA

FABRYKA ŻALUZYJ, ROLET DRZEWNICH i STOR

ANDRZEJ PERSZKE

Olszówka Dolna koło Bielska (Śląsk)

Poznań

FRANCISZEK KEMPA
Żaluzje i tablice parkietowe wszelkiego rodzaju
POZNAŃ, ul. Bóżnicza 16. Telef. 51-16
Wyroby uzyskały odznaczenie na P. W. K.

Warszawa

Żelazne WyrobyWytwórnia Ślusarska
ANTONI SZMALENBERG
Wyroby ozdobne z żelaza kutego i konstrukcje.
Warszawa, Skłerniewicka 12, tel. 409-54.

Warszawa

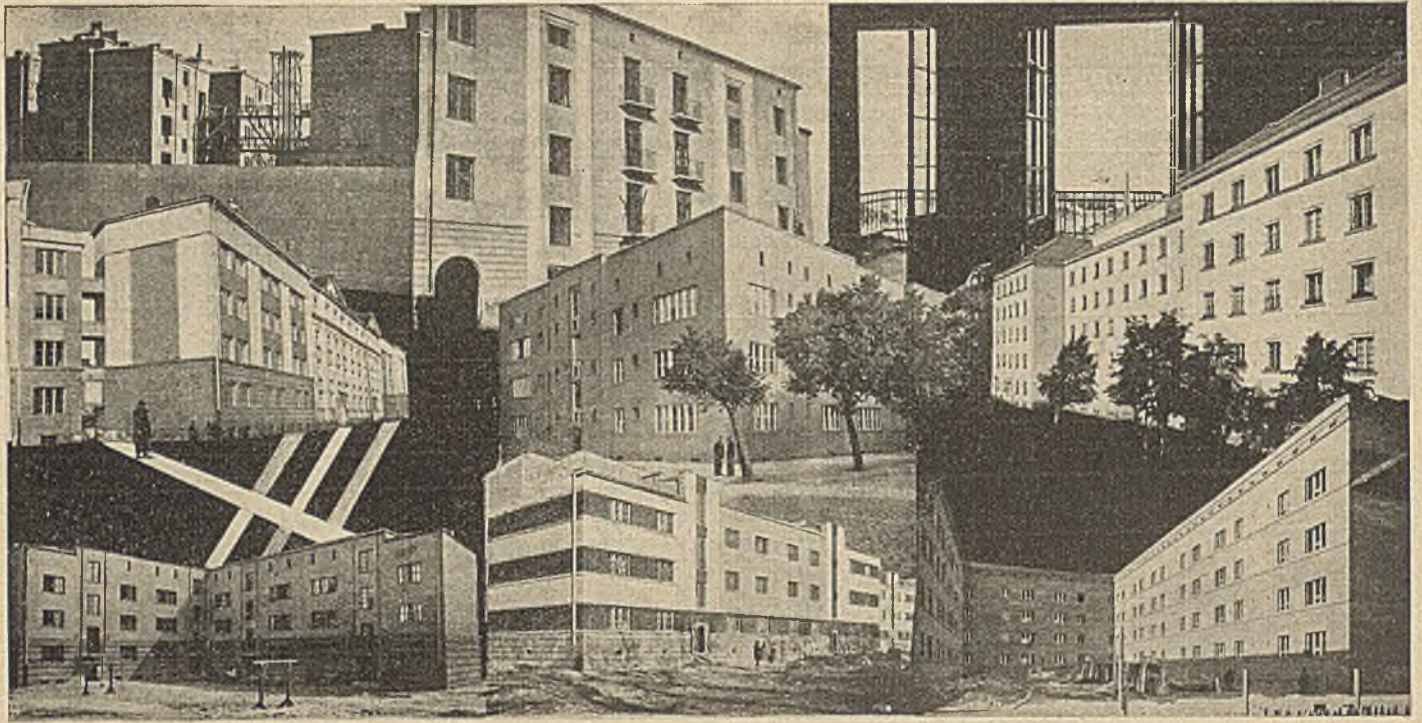
ŻelazoS. GRAFF, Warszawa, Grzybowska 10.
ŻELAZO — BLACHA — BELKI
Tel. 613-62, 637-67, 737-55 P. K. O. 3499

Warszawa

ŻyrandoleBRACIA BORKOWSCY
ZAKŁADY ELEKTROTECHNICZNE S. A.
Warszawa, Jerozolimska Nr. 6. tel. 642-79, 84-66, 642-98.JABŁOŃSKI i Spółka
Warszawa, Królewska 16. Tel. 718-14
Świeczniki nowoczesne. Największy wybórFabryka Żyrandoli Elektrycznych
A. MARCINIAK Sp. Akc.
Warszawa: Zarząd i Fabryka: Wronia 23, tel. 795-08 i 792-02
Wzorownia: Złota 49, tel. 260-76 i 206-06

Warszawa

Żwir i PiasekCEGŁOWSKA JOANNA
WARSZAWA, Lipowa 7. Tel. 282-88.
Zakład dostawy żwiru i piasku. Wywóz gruzu.Szanownych Prenumeratorów
prosimy o wpłacenie prenu-
meraty zaległej i na rok 1931

UKAZAŁO SIĘ W DRUKU DZIEŁO
**DOMY MIESZKALNE FUNDUSZU
KWATERUNKU WOJSKOWEGO**

WYDANE NAKŁADEM FUNDUSZU
KWATERUNKU WOJSKOWEGO

CENA 24 ZŁ.

SZCZEGÓLOWY OPIS ORGANIZACJI, KALKULACJI I REALI-
ZACJI OLBRZYMEJ AKCJI BUDOWLANEJ I MIESZKANIOWEJ

LICZNE WYKRESY, TABLICE I GRAFIKONY
SZCZEGÓLOWE ANALIZY PROJEKTÓW

WYDANIE WYTWORNE
240 STRON DRUKU NA
PAPIERZE KREDOWYM

CENY JEDNOSTKOWE NA WSZYSTKIE KATEGORJE ROBÓT
500 ILUSTRACJY: ZDJĘĆ, RZUTÓW, PRZEKROJÓW I ELEWACJI

SKŁAD GŁÓWNY:
Administracja Miesięcznika
„Architektura i Budownictwo”
Warszawa, ul. Wspólna № 40

NIEZBĘDNE DLA ARCHITEKTÓW, BUDOWNI-
CZYCH, URZĘDÓW I BIUR BUDOWLANYCH

ARCHITEKTURA I BUDOWNICTWO

MIESIĘCZNIK ILUSTROWANY

Wydawnictwo „Spółdzielni Wydawniczej Architektów Polskich“ w Warszawie.

Zarząd S. W. A. P.: arch. Romuald Gutt, arch. Józef Krupa, arch. Władysław Michalski.
Zastępcy: arch. Teodor Bursze, arch. Witold Matuszewski, arch. Adam Paprocki.

Rada Nadzorcza S. W. A. P.: arch. Marjan Lalewicz, arch. Franciszek Lilpop, arch. Zygmunt Wóycicki.
Zastępcy: arch. Tadeusz Nowakowski i arch. Władysław Waloński.

Redaktor — *Stanisław Woźnicki*

Tymczasowy Komitet Redakcyjny: arch. *Romuald Gutt*, arch. *Józef Krupa*, i arch. *Zygmunt Wóycicki*

Kierownik administracji: *Tadeusz Magnuski*

Adres Redakcji i Administracji: Wspólna 40 tel. 752-87

Konto czekowe P. K. O. 11020

WARUNKI PRENUMERATY

Prenumerata miejscowa:	Na prowincji (z przesyłką):	Egzemplarz pojedynczy w War-
Kwartalnie zł. 17.—	Kwartalnie zł. 18.—	szawie zł. 6.—
Półrocznie „ 34.—	Półrocznie „ 36.—	Na prowincji (z przesyłką) . . . „ 6.50
Rocznie „ 68.—	Rocznie „ 72.—	Zagranicą „ 8.—

Pod nadesłanym zgóry adresem Administracja wysyła każdorazowo nowy numer pisma za zalicz. pocztowem.

CENY OGŁOSZEŃ

Przed tekstem:	Za tekstem:	2-a, 3-a i 4-a strona okładki.
Cała strona zł. 400.—	Cała strona zł. 350.—	Cała strona zł. 450.—
Półowa strony „ 210.—	Półowa strony „ 180.—	Półowa strony „ 250.—
Cwiartka strony „ 120.—	Ćwiartka strony „ 100.—	Cwiartka strony „ 150.—
	Strona artykułu opisowego 500.—	

OGŁOSZENIA DROBNE

Adres w branży rozmiar 10×90 mm. łącznie z prenum. na cały rok zł. 100, płatne zgóry przy zamówieniu. Za każde następne 5 mm. wys. dopłata zł. 50 rocznie. Koszt rzeczywisty rysunków i klisz ponosi ogłaszająca się firma, Dział reklam przewiduje także, poza ogłoszeniami przed i za tekstem, specjalne wkładki artystyczne jedno i wielobarwne.

Akwizytorzy, upoważnieni do zbierania ogłoszeń: Albert Leon Kraus, B. Turkiewicz i B. Jakowlew.

TREŚĆ Nr. 2.

Str.	Str.
Manifest Frank Lloyd Wright'a 45	I L U S T R A C J E .
Dworzec główny w Warszawie — CZESŁAW PRZY- BYLSKI 47	Arch. PRZYBYLSKI CZESŁAW (Warszawa). Dwor- zec główny w Warszawie 47—61
III Kongres międzyn. architektury nowoczesnej . . 62	Arch. STEFANOWICZ JAN (Warszawa). Spółdzielnia mieszkaniowa urzędników Ministerstwa Spraw Wewnętrznych w Warszawie 63—67
Spółdzielnia budowlano-mieszk. urzędników M. S. W. przy ul. Rakowieckiej w Warszawie 54	Arch. SIKORSKI LUCJAN (Katowice). Budynek klu- bowy sztucznego toru łyżwiarskiego w Kato- wicach 68—69
Budowa pierwszego w Polsce sztucznego toru łyżwiar- skiego w Katowicach — E. GARNYSZ 68	Arch. KUBICKI J. Elewacja Kościoła Opatrzności Bożej 70
Świątynia Opatrzności Bożej z r. 1791 68	Arch. PERRET A. i G. Sala koncertowa w Szkole muzycznej w Paryżu 72—73
Państwowy instytut budownictwa w Niemczech . . 71	Arch. KIEWITT G. R. Stadjon na wystawie w St. Louis U. S. A. 74—75
Sala koncertowa w Szkole muzycznej w Paryżu — W. 72	Arch. FARRADÉCHE R. Kryte korty tenisowe w Paryżu 74
Stadjony i boiska kryte — P. M. L. 75	19 ilustracji do art. „Światło sztuczne w architekturze“ 76—81
Światło sztuczne w architekturze — A. KNAUFF . . 76	
Kurs sztucznego kamienia i terrazzo 81	
Varia 82	

Klische wykonane w Zakładach Fotochemigraficznych R. Borkenhagena w Łodzi i w Zakładach Graficznych E. i Dr. K. Koziańskich w Warszawie

ZAKŁADY GRAFICZNE E. I D-RA K. KOZIAŃSKICH W WARSZAWIE, KRAK.-PRZEDM. 66.

FABRYKA OBIĆ PAPIEROWYCH „J. FRANASZEK”

SPÓŁKA AKCYJNA W WARSZAWIE

KAPITAŁ ZAKŁADOWY ZŁ. 4.284.000.

MAGAZYN
ZAOPATRZONY
W OSTATNIE
NOWOŚCI
NA SEZON 1931

POLECAMY
DAJĄCE SIĘ MYĆ
I NIEPŁOWIEJĄCE
OBICIA
SZWAJCARSKIE
„TEKKO”
i „SALUBRA”

MAGAZYN DETALICZNY:
KRAKOWSKIE PRZEDM. 15.
TELEFON 601-72.

NAJSTARSZA I NAJWIĘKSZA FABRYKA W KRAJU, ZAŁOŻONA W R. 1829
MEDAL ZŁOTY W PARYŻU 1922. NAJWYŻSZE ODZNACZENIE NA P. W. K. 1929.